

thuto

Lefapha la Thuto
REPHABOLIKI YA AFORIKA BORWA

**Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha
sa Dikereite tsa 10 – 12
(Tsela ya ho lthuta e Akaretsang)**

**DIPUO
SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI**

E phatlaladitswe ke:
Lefapha la Thuto

Sol Plaatje House
123 Schoeman Street
Private Bag X895
Pretoria 0001
Aforika Borwa
Mohala: +27 12 312-5911
Fekese: +27 12 321-6770

120 Plein Street
Private Bag X9023
Cape Town 8000
Aforika Borwa
Mohala: +27 21 465-1701
Fekese: +27 21 461-8110

<http://education.pwv.gov.za>

© **Lefapha la Thuto/Department of Education, Pretoria**

ISBN : 1-919975-44-6

Moralo le Sebopeho di entswe ke: Seriti Printing (Pty) Ltd

MOKGWA WA HO SEBEDISA BUKA ENA

Tokomane ena ke leano mme e arotswe ka dikgaolo tse nne. Ho bohlokwa hore mmadi a hokele mmoho tlhahisoleseding e hlahang dikarolong tse fapaneng tsa tokomane ena. Dikahare tsa kgaolo e nngwe le e nngwe di hlalose mona ka tlase.

■ **Kgaolo ya 1 – Tlhahiso ya Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha**

Kgaolo ena e hlalosa dintlhatheo le matshwao a moralo a Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiting tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang). E fana ka selelekela sa kharikhulamo ho mmadi.

■ **Kgaolo ya 2 – Tsebiso ya Lekala la ho Ithuta la Dipuo**

Kgaolo ena e nehelana ka tlhaloso, maikemisetso, tekanyo, kgokahano ya thuto le mesebetsi mmoho le Diphetho tsa ho ithuta tsa Lekala la ho Ithuta la Dipuo. E atametsa mmadi dintlheng tse amang Dipuo.

■ **Kgaolo ya 3 – Diphetho tsa ho Ithuta, Maemo a Tekanyetso, Dikahare le Maemo a tse Ithutwang**

Kgaolo ena e kenyeditse Maemo a Tekanyetso a Sephetho sa ho Ithuta ka seng mmoho le dikahare le maemo a tse ithutwang a thuto ena. Maemo a Tekanyetso a hlophisitswe ka tsela e tataisang mobadi ho bona kgolo e teng ho tloha kereiting ya 10 ho isa ho ya 12. Ka hoo Maemo a Tekanyetso a adilwe maqepheng a mabedi ka tatellano. Qetellong ya kgaolo ho behilwe dikahare le maemo a tse ithutwang tse ka sebediswang ho ruta, ho ithuta le ho fihlella Maemo a Tekanyetso.

■ **Kgaolo ya 4 – Tekanyetso**

Kgaolo ena e nehelana ka tsela e akaretsang ya ho etsa tekanyetso e akanngwang ke Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha. Qetellong ya kgaolo ho na le lenane la ditlhaloso tsa bokgoni tsa thuto ena. Lenane le hlahisa dikgato, sekala le ditlhaloso tsa bokgoni tsa kereite ka nngwe. Ditlhaloso tsa Bokgoni di hlophisitswe ka tsela e bontshang kgolo e teng ho tloha kereiting ya 10 ho isa ho ya 12.

■ **Matshwao**

Matshwao a latelang a sebedisitswe ka sepheo sa ho qolla Diphetho tsa ho ithuta, Maemo a Tekanyetso, kereite, kgato, sekala, ditlhaloso tsa bokgoni, le dikahare le maemo a tse ithutwang:

= Sephetho sa ho Ithuta

= Maemo a Tekanyetso

= Kereite

= Kgato

= Sekala

= Ditlhaloso tsa Bokgoni

= Dikahare le Maemo a tse ithutwang

DIKAHARE

MOKGWA WA HO SEBEDISA BUKA ENA	iii
DIAKORONIME	ix
KGAOLO YA 1: TLHAHISO YA SETATEMENTE SA KHARIKHULAMO YA NAHA	1
METHEO	1
Diphetoho tsa phedisano	2
Thuto e theilweng diphethong	2
Tsebo e maemong a hodimo le bokgoni bo maemong a hodimo	3
Nyalanyo le tshebediso ya bokgoni	3
Kgatelopele	3
Kamano le thwaleho	3
Ditokelo tsa botho, kenyeletso ya bohle, toka ho tsa tikoloho le ho tsa phedisano	4
Kananelo ya tsamaiso ya tsebo ya selehae le mahlale a kgale le kgodiseho le bokgoni	4
Kamohelo, boleng le phethahatso	5
MOFUTA WA MOITHUTI YA LABALABELLWANG/LEBELLETSWENG	5
MOFUTA WA TITJHERE E LABALABELLWANG/LEBELLETSWENG	6
SEBOPEHO LE DINTLHA TSA MORALO	6
Sebopeho sa Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha	6
Dikahare tsa Ditatemente tsa Thuto Tlkolohong ya ho Ithuta ya Dipuo	8
TATAISO YA LENANETSAMAISO LA HO ITHUTA	8

KGAOLO YA 2: TSEBISO YA TIKOLOHO YA HO ITHUTA YA DIPUO	9
TLHALOSO	9
MAIKEMISETSO	9
TEKANYO	10
Kenyeletso ya bohle	10
Dikgato tse teng puong	11
KGOKAHANO YA THUTO LE MESEBETSI E FAPANENG	12
DIPHETHO TSA HO ITHUTA	13
Sephetho sa ho Ithuta sa 1 : Ho mamela le ho bua	13
Sephetho sa ho Ithuta sa 2 : Ho bala le ho boha	13
Sephetho sa ho Ithuta sa 3 : Ho ngola le ho nehelana	14
Sephetho sa ho Ithuta sa 4 : Thutapuo le tshebediso ya puo	14
KGAOLO YA 3: DIPHETHO TSA HO ITHUTA, MAEMO A TEKANYETSO, DIKAHARE LE MAEMO A TSE ITHUTWANG	16
Sephetho sa ho Ithuta sa 1 : Ho mamela le ho bua	16
Sephetho sa ho Ithuta sa 2 : Ho bala le ho boha	26
Sephetho sa ho Ithuta sa 3 : Ho ngola le ho nehelana	38
Sephetho sa ho Ithuta sa 4 : Thutapuo le tshebediso ya puo	42
DIKAHARE LE MAEMO A TSE ITHUTWANG HO FIHLELLA MAEMO A TEKANYETSO	46
Tshebediso ya ditema ha ho rutwa puo	46
Kutlwisiso ya hore ditema di bopilwe jwang	47

KGAOLO YA 4: TEKANYETSO	51
SELELEKELA	51
HOBANENG HA HO LEKANYETSWA	51
MEFUTA YA TEKANYETSO	52
Tekanyetso ya motheo	52
Tekanyetso e ribollang ditshita tsa ho ithuta	52
Tekanyetso e ahang moithuti	52
Tekanyetso e etswang qetellong	53
TEKANYETSO KE ENG MME E LOKELA HO E TSA ENG?	53
HO LEKANYETSWA JWANG?	53
MEKGWA YA HO E TSA TEKANYETSO	54
Tekanyetso ya boitekolo	54
Tekanyetso e etswang ke baithutimmoho	54
Tekanyetso ya dihlotshwana	54
MEKGWA YA HO BOKELLA BOPAKI BA TEKANYETSO	55
Tekanyetso e itshetlehileng temohong	55
Tekanyetso e itshetlehileng ditekong	55
Tekanyetso e itshetlehileng mesebetsing	55
HO REKOTA LE HO E TSA TLALEHO	55
Mekgwa ya ho rekota	56
Tlaleho ya bokgoni le phihlello	57
DITLHALOSO TSA BOKGONI BA THUTO	58

HO FETISETSWA HA BAIHUTI KEREITING E LA TELANG	59
TSELA EO DIKARETE TSA RAPOROTO DI LOKELANG HO SHEBAHALA KA YONA	59
TEKANYETSO YA BAIHUTI BA NANG LE DITSHITA TSA HO ITHUTA	59
DITLHALOSO TSA BOKGONI TSA PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI	60
LENANE LA MANTSWE LE TLHALOSO TSA ONA	85

DIAKORONIME

KHM	Kokwanahloko e Hlaselang Masole a mmele mothong, mme ho be le kgaello ya boitshireletso mahlokong
LKB	Lefu la Kwatsi ya Bosollathapi (kapa Phamokate)
LMTAB	Lekgotla la tlhophiso ya Mangolo a Thuto la Aforika Borwa (SAQA)
MMTN	Moralo wa Mangolo a Thuto a Naha (NQF)
SKN	Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha (NCS)
TSMK	Tsebo ya Selehae le Mahlale a Kgale (IKS)
TTA	Thuto le Thupello e Akaretsang (GET)
TTD	Thuto e theilweng Diphethong (OBE)
TT	Tekanyetso e Tswellang (CASS)
TTT	Thuto le Thupello e Tswellang (FET)

KGAOLO YA 1

TLHAHISO YA SETATEMENTE SA KHARIKHULAMO YA NAHA

Kananelo ya Molaotheo wa Rephaboliki ya Aforika Borwa (Molao wa 108 wa 1996) e nehelana ka motheo wa diphetoho tsa kharikhulamo le kahobotjha mona Aforika Borwa. Tlhahiso ya Molaotheo wa Naha e bolela hore maikemisetso a Molaotheo ke ho:

- phekola dikarohano tsa nako e fetileng le ho aha botjha setjhaba se setjha seo tjadimo ya sona ya ditaba e theilweng hodima makgabane a demokerasi, toka ya phedisano/boahisani, le ditokelo tsa botho tsa motheo;
- ntlafatsa maemo a bophelo a baahi bohle le ho neha motho e mong le e mong bolokolohi ba ho ntshetsa pele bokgoni ba hae;
- aha metheo setjhabeng se amohelang le ho itshetleha demokerasing, seo mmuso o theilweng hodima thato ya batho, mmoho le moo baahi bohle ba sireletswang ka ho lekana tlasa molao;
- aha Aforika Borwa e kopaneng le e itshetlehileng demokerasing, e kgonang ho ipeha boemong bo loketseng ba matjhaba jwalo ka mmuso o ikemetseng.

Molaotheo o boela o totobatsa hore “motho e mong le e mong o na le tokelo ya ho ntshetsa pele thuto, mme Mmuso o lokela ho etsa matsapa a hore thuto eo e fumanehe mothong e mong le e mong, ka tsela e kgonahalang le e ntshetsang pele,,.

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se beha motheo oo ka ona sena se ka fihlellwang, ka ho hlalosa Diphetoho tsa ho Ithuta le Maemo a Tekanyetso, mmoho le ho qaqisa metheo le makgabane tseo kharikhulamo e theilweng hodima tsona.

METHEO

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se theilwe hodima metheo e latelang:

- diphetoho tsa phedisano
- thuto e theilweng diphethong;
- tsebo e maemong a hodimo le bokgoni bo maemong a hodimo
- nyalano le tshebediso ya bokgoni;
- kgatelopele;
- kamano le thwaleho;
- ditokelo tsa botho, kenyeletso ya bohle, toka ho tsa tikoloho le ho tsa phedisano;
- kananelo ya tsamaiso ya tsebo ya selehae le mahlale a kgale; le
- kamohelo, boleng le phethahatso.

Diphetoho tsa phedisano

Molaotheo wa Rephaboliki ya Aforika Borwa (Molao wa 108 wa 1996) o bopa motheo oo ka ona phetoho phedisano e tlišwang setjhabeng ka mora nako ya kgethollo. Tlhokeho ya ho tliša diphetoho setjhabeng sa Aforika Borwa ka tshebediso ya mekgwa e fapaneng e bakwa haholo ke teko ya ho lokisa bosoro bo bakilweng ke puso ya kgethollo dikarolong tsohle tsa maphelo a batho, haholoholo thutong. Maikemisetso ka diphetoho ho tsa phedisano thutong ke ho netefatsa hore bosiyi ba tekatekano bo bileng teng thutong ka nako e fetileng bo a lokiswa, le ho hlahisa menyetla ya thuto dikarolong tsohle tsa setjhaba. Haeba diphetoho tsa phedisano di ka fihlellwa, baahi bohle ba Aforika Borwa ba lokelwa ho tiisetwa thutong ka ho elellwa bokgoni ba bona le ka ho tlosa ditshita tseo e leng tsa maiketsetso tse sitisang ho ka fihlella mangolo a thuto.

Thuto e theilweng diphethong

Thuto e theilweng diphethong ke motheo wa Kharikhulamo ya Aforika Borwa. Thuto e theilweng diphethong e tsitlallela ho neha baithuti bohle monyetla wa ho fihlella sehlohlolo sa bokgoni ba bona ba ho ka ithuta ka ho beha Diphetho tsa ho Ithuta tseo baithuti ba lokelang ho di fihlella qetellong ya ho ithuta ha bona. Thuto e theilweng diphethong e kgothaletsa mokgwakatamelo o itshetlehileng moithuting le hodima diketsahalo thutong. Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha se bopa Diphetho tsa ho Ithuta tsa dikereite tsa 10 – 12 tse theilweng Diphethong tse Hlokolosi le tse Ntshetsang pele tse kgothaleditsweng ke Molaotheo le tsamaiso ya demokerasi.

Diphetho tse Hlokolosi di hlahisa diphelelo tsa hore moithuti a kgone ho:

- hlwaya le ho rarolla mathata le ho etsa diqeto a sebedisa bokgoni ba ho nahana ka kutlwisiso le ka boiqapelo;
- sebedisana mmoho le ka tshwanelo le ba bang jwalo ka ditho tsa mokgopi, sehlopha, mokgatlo le setjhaba;
- itlhlaphisa le ho tseba ho itsamaisa ka tshwanelo diketsahalo tsa bona ka bokgoni;
- bokella, ho sekaseka, ho hlophisa le ho lekola dintlha ka mahlakore ohle;
- bua ka bokgoni a sebedisa disebediswa tse bonwang, matshwao (disimbolo) le/kapa bokgoni ba puo ka ditsela tse fapaneng;
- sebedisa mahlale le thekenoloji ka bokgoni le ho bontsha ka tshwanelo boikarabelo tikolohong le bophelong bo botle ba batho ba bang; le ho
- bontsha kutlwisiso ya lefatshe jwalo ka diketsahalo tse nang le kgokahano, ka ho elellwa hore tharollo ya bothata ha e tadingwe e le nngwe feela jwalo ka karolo ya setho se feletseng sa mmele.

Diphetho tse Ntshetsang pele di hlahisa diphelelo tsa hore moithuti a kgone ho:

- nahana le ho utulla mawa a fapaneng a ho ithuta le ho a sebedisa ka ho tšala;
- ba le seabo jwalo ka moahi ya nang le boikarabelo bophelong ba tikoloho ya habo, ba naha ya habo le boemong ba ditjhaba tsa lefatshe ka kakaretso;
- ela hloko setso le ho bontsha kananelo ya botle ba ditso tse fapaneng;

- utulla menyetla ya thuto le ya mesebetsi; le ho
- ntshetsa pele menyetla bothehing ba dikgwebo.

Tsebo e maamong a hodimo le bokgoni bo maamong a hodimo

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se ikemiseditse ho bopa tsebo le bokgoni tse maamong a phahameng tsa baithuti. E theha ditebello tseo baithuti ba Aforika Borwa ba lokelang ho di fihlella. Toka ho tsa phedisano e hloka hore dikarolo tse ding tsa setjhaba tse neng di fokodiswa ka ho hanelwa ka tsebo le bokgoni di matlafatswe. Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha se totobatsa boemo ba tsebo le bokgoni tseo bonyane moithuti a lokelang ho bo fihlella kereiting e nngwe le e nngwe, mme se beha le ho etsa dipehelo tse boemong bo hodimo tse lokelang ho fihlellwa dithutong tsohle.

Nyalanyo le tshebediso ya bokgoni

Nyalanyo e fihlellwa dithutong tsohle le ditikolohong tsa ho ithuta. Nyalano ya tsebo le bokgoni ho habahanya le dithuto le tikoloho ya mosebetsi di hlokolosi ho fihlella boitshupo ba bokgoni ba tshebetso jwalo ka ha bo hlaloswa ka hara Moralo wa Mangolo a Thuto. Tshebediso ya bokgoni e reretswe ho ka nyalanya mefuta e meraro e ikgethang ya bokgoni, e leng, tshebetso ya matsoho, bokgoni ba motheo le ba ho nahana. Ha ho tlišwa nyalano le bokgoni ba tshebediso ya ditho tsa mmele, Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se ikemiseditse ho ntshetsa pele mokgwakatamelo wa ho ithuta ka ho nyalanya tsebo ya hore ntho e etswa jwang, tsebo ya ho etsa ntho ka matsoho mmoho le bokgoni ba ho nahana.

Kgatelopele

Kgatelopele e bolela tshebetso ya ho bopa le ho ntshetsa pele tsebo e tswetseng pele le e rarahaneng ka ho phethahala mmoho le bokgoni. Ditatemente tsa Dithuto di bontsha kgatelopele e teng ho tloha kereiting e nngwe ho ya ho e nngwe. Sephetho sa ho Ithuta se seng le se seng se latelwa ke tlhaloso e hlakileng ya phihlello ya bokgoni bo lebeleletsweng sephethong ka seng. Maemo a Tekanyetso a hlophisitswe ka sebopeho se bontshang dikgato tse supang kgolo e tswelang pele ya bokgoni bo lebeleletsweng kereiting e nngwe le e nngwe. Dikahare le maemo a tse ithutwang tsa kereite ka nngwe le tsona di tla bontsha kgolo ho tloha ho tse bonolo ho isa ho tse rarahaneng.

Kamano le thwaleho

Ka kamano ho bolelwa kgokahano e teng dipakeng tsa mangolo a thuto a dikgatong kapa mekgahlelong e fapaneng e teng Moralong wa Mangolo a Thuto a Naha e nehlanang ka kamohelo mangolong a mang a thuto. Sena se bohlokwa haholo ha ho tluwa mangolong a thuto a welang lekaleng le le leng la thuto. Ka ha mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Tswelang o tsepetswe dipakeng tsa mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Akaretsang le mokgahlelo wa Thuto e Phahameng, ho bohlokwa hore Lengolo la mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Tswelang (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) le amangwe le Lengolo la Thuto le Thupello e

Akaretsang, le mangolo a thuto a welang makaleng a tshwanang a Thuto e Phahameng. Hore ho tle ho kgonahale ho fihlella kamano ena, popo ya Setatemente sa Thuto se seng le se seng e kenyeleditse tekolo ya ditlhoko e lebelletsweng qetellong ya Dikolo tsa ho Ithuta tsa mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Akaretsang, le seo ho nkuwang hore se lokelwa ho ithutwa sethatong sa kgato ya ho kena dithutong tse nang le kamano tsa mokgahlelo wa Thuto e Phahameng.

Thwaleho e bolela kgonahalo ya ho ka fetisetsa dikarolwana tsa mangolo a thuto tse itseng (dithuto kapa karolwana feela) ho mangolo a mang a sele ha feela di wela lekaleng la ho ithuta le le leng la mokgahlelo wa Moralo wa Mangolo a Thuto. Mekgwa e fapaneng ya ho bebofatsa phetolelo ya dithuto tse ka fihlellwang dikereiting tsa 10 – 12 e sebedisitswe, thuto e lekanngwa le Maemo a Tekanyetso/mekgwa ya ho lekanyetsa e bopang dikarolwana (diyuniti) tse 20. Dithuto tse akaretswang tlasa Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) di bapisitswe le dikarolwana tsa maemo a tekanyetso/mekgwa ya ho lekanyetsa e bopang dikarolwana (diyuniti) tse tshwanetseng tse ngodisitsweng Moralong wa Mangolo a Thuto.

Ditokelo tsa botho, kenyeletso ya bohle, toka ho tsa tikoloho le ho tsa phedisano.

Ditokelo tsa botho, kenyeletso ya bohle, toka ho tsa tikoloho le ho tsa phedisano

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se leka ho ntshetsa pele ditokelo tsa botho, toka ho tsa phedisano le ho tsa tikoloho. Ditatemente tsa dithuto tsohle tse ntjha di ahelletse ka hare ho tsona metheo le mekgwatshebetso e kenyeleditseng toka ho tsa phedisano le tikoloho mmoho le ditokelo tsa botho jwalo ka ha di hlalositse Molaotheong wa Repaboliki ya Aforika Borwa. Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se batla se le sedi haholo dintlheng tse amanang le phapano, tse jwalo ka bofutsana, tlhokeho ya tekatekano, semorabe, kgethollo ya bong, puo, boholo (dilemo), ho se itekanele le dintlha tse ding.

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se kgetha ho nka mekgwakatamelo o kenyeletsang tsohle ka ho qolla ditlhoko tse tlaselase tseo baithuti bohle ba lokelang ho di fihlella. Se ananela ntlha ya hore baithuti bohle ba lokela ho nehwa monyetla wa ho ntlafatsa le ho ntshetsa pele bokgoni bohle ba bona ha feela ba fumantshwa tshetso yohle. Ditlhoko tsa moithuti tsa kelello, tsa phedisano, tsa maikutlo, tsa semoya, le tsa mmele di elwa hloko ha ho ralwa le ho bopa Lenanetsamaiso la ho Ithuta le ka tshebediso e loketseng ya disebediswa tsa ho lekanyetsa.

Kananelo ya tsamaiso ya tsebo ya selehae le mahlale a kgale

Ka dilemo tsa bo 1960 kgopolo ya 'bokgoni ba mahlale a mekga e mengata' e ile ya tlama ditsebi tsa thuto ho elellwa hore ho ne ho na le ditsela tse ngata tsa ho sekasekana le tlhahisoleseding, e le ho hlahisa dintlha le ho etsa moelelo wa lefatshe, mme hoo, haeba motho o lokela ho hlalosa bohlale botjha, mekgwakatamelo ena e lokelwa ho nkelwa hloohong. Ho fihlela nakong eo, Lefatshe la Bophiremela le ne le ananela, jwalo ka bohlale bo amoheleng, tlhahlamano ya dikgopolo, tsebo ya dipalo le bokgoni ba puo, mme batho ba ne ba nkuwa hore ba 'bohlale' ha feela ba ne ba itshupa ka tsela ena. Nakong ya jwale batho ba ananela ditsela tse batsi tse

fapaneng tsa tsebo tseo ka tsona batho ba etsang moelelo le ho bona bohlokwa, le ho amahanya sena le lefatshe leo ba phelang ho lona ka tsona. Moelelo wa tsamaiso ya tsebo le lehae le mahlale a kgale mona Aforika Borwa o hlalosa pokello ya tsebo e fuperweng ka hara mohopolo le ditumelo tsa seAforika wa kutlwisiso ya bophelo mmoho le ditsela tsa ho etsa dintho o ile wa fetofetoha ka nako ya dilemo tse balwang ka dikete. Setatementsa sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se hlalohile ka tsela e kenyeletsang tsamaiso ya tsebo ya lehae le mahlale a kgale Ditatementeng tsa Thuto. Se ananela nalane le lefa la naha ena mmoho le seabo sa yona jwalo ka e meng ya mehlodi ya diphetoho ho thusa ho bopa makgabane a kenyeleditsweng ka hara Molaotheo. Ho lekilwe ka hohlehohle ho kenyeletsa ditjhadimo tse fapaneng ho thusa ho fumana tharollo ditikolohong tsohle tsa ho ithuta.

Kamohelo, boleng le phethahatso

Setatementsa sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se ikemiseditse ho amohelaha ho latela lenane la diphetoho le ka nehelanang ka thuto e ka bapiswang ka boleng, bophara le botebo le ya dinaha tse ding. Tiisetso ya boleng e lokela ho laolwa ho ya ka ditlhoko tse behilweng ke Molao wa Lekgotla la Bolaodi ba Mangolo a Thuto la Aforika Borwa (Molao wa 58 wa 1995), Melawana e laolang Tiisetso ya Boleng ba Thuto le Thupello, le Melawana e laolang Tiisetso ya Boleng wa Mekgahlelo ya Thuto le Thupello e Akaretsang le wa e Tswelang (wa 2001).

MOFUTA WA MOITHUTI YA LABALABELLWANG/LEBELLETSWENG

Se bohlokwahlokwa kgolong le ntshetsopeleng ya batho ke makgabane a nehelanang ka moelelo leetong la rona la moya le kelello. Bukeng e bitswang ‘*The Manifesto on Values, Education and Democracy (Department of Education 2001’ maqephe 9 – 10)* ho bolelwa se latelang ka thuto la makgabane:

Values and morality give meaning to our individual and social relationships. They are the common currencies that help make life more meaningful than might otherwise have been. An education system does not exist to simply serve a market, important as that may be for economic growth and material prosperity. Its primary purpose must be to enrich the individual, and by extension, the broader society.

Mofuta wa moithuti ya lebelletsweng ke ya tla bodulelwa moya ka tsa boiphedisano/makgabane, mme o tla etsa tsohle molemong wa setjhaba a itshetlehile hodima tlhompho ya demokerasi, tekatekano, seriti sa botho, mmoho le toka ho tsa phedisano jwalo ka ha ho hlalosewa Molaotheo.

Moithuti ya tla hlalosewa ke mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Tswelang o lokela ho bontsha phihlelo ya Diphetoho tse Hlokolosi le tse Ntshetsang pele tse seng di hlalohile pejana qalehong ya tokomane ena. Dithuto tse welang Mokgeng wa tse Tlamang kaofela di ntshetsa pele phihlelo ya Diphetoho tse Hlokolosi le tse Ntshetsang pele, ha dithuto tse itseng tse welang Mokgahlelong wa tse Ntshetsang pele tsona ka bonngwe di thusa phihlellong ya Diphetoho tse Hlokolosi le tse Ntshetsang pele tse itseng.

Hodima tse seng di boletswe ka hodimo, moithuti ya hlahiswang ke mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Tswelang o tshwanetse ho:

- fihlella, le ho atleha thutong le thupellong e tswelang ya boleng bo hodimo;
- bontsha bokgoni ba ho nahana ka kutlwisiso le tshekatsheko, le ka phethahalo a totobatse mehopolole e leng ya hae;
- kgona ho fetisetsa bokgoni ba hae ho tloha maemong a tlwaelehileng ho isa ho a sa tlwaelehang.

MOFUTA WA TITJHERE E LABELABELWANG/LEBELLETSWENG

Matitjhere le bohle ba nang le kamano ho tsa thuto ba na le seabo sa bohlokwa diphethong tse etswang thutong Aforika Borwa. Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se labalabela matitjhere a nang le mangolo a hodimo a thuto, a nang le bokgoni, a nang le maikemisetso, mme a tsotellang. A tla kgona ho phethatsa dikarolo tse fapaneng tsa boikarabelo bo hlalositseeng bukaneng ya Melawana le Maemo a Tshebetso ya Bohle ba amanang le Thuto. E kenyeletsa ho ba motataisi thutong, ya hlalosing, le ya ralang lenanetsamaiso la thuto mmoho le dithusathuto tse ding; baetellipele, bahlophisi ba tsamaiso le balaodi; baetsadipatlisiso le baithuti ba ka nako tsohle; ditho tsa setjhaba; baahi le baruti, balekodi; mmoho le ditsebi tsa dithuto tse itseng.

SEBOPEHO LE DINTLHA TSA MORALO

Sebopeho sa Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se bopilwe ka tokomane ya Tjhebokakaretso, Moralo wa Leano la Mangolo a Thuto la Maemo a Tekanyetso, le Ditatemente tsa Dithuto.

Dithuto tse akaretswang ke Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) di arotswe ho ya ka Makala a ho Ithuta.

Tikoloho ya ho ithuta ke eng?

Tikoloho ya ho ithuta ke mokga o sebetsang jwalo ka pokello ya dithuto tse nang le kamano e itseng, e bebofatsang ketso ya melawana e isang pokellong e jwalo Lengolong la Thuto le Thupello e Tswelang (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang). Ho arolwa ha Ditikoloho tsa ho Ithuta dikereiteng tsa 10 – 12 ho fadimehetse ntlha ya thwaleho mabapi le mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Akaretsang le mokgahlelo wa Thuto e Phahameng, mmoho le morero wa tlhophiso wa dinaha tse ding.

Le hoja popo ya Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se qadilwe ka makala a tlhophiso a leshome le metso e mmedi a Moralo wa Mangolo a Thuto a Naha jwalo ka

motheo, ho lokelwa ho toboketswe hore makalago a tlhophiso a leshome le metso e mmedi ha se Ditikoloho tsa ho Ithuta kapa 'tsebo', empa a mpa a hoketswe le mekga e fapaneng ya makala a mesebetsi.

Dihlopha tsa dithuto tse latelang di arotswe ka tsela tse tla thusa baithuti ho bokelletsa dithuto ka tshwanelo:

- Dipuo (Tse Tlamang);
- Tsa Bonono le Botjhaba;
- Tsa Kgwebo, Tsamaiso le Dithuto tsa Ditshebeletso;
- Tlhahiso, Boenjenere le Thekenoloji;
- Tsa Botho le Mahlale a Phedisano le Dipuo; le
- Thuto tsa Mahlale, Dipalo, Khomputara, Tsa Bophelo le Tsa Temo

Thuto ke eng?

Thuto ha e sa le e hlaloswa, ho tloha kgale, e le pokello ya 'tsebo' e itseng ho tsa ho ithuta. Tsebo ena e ne e etsa toboketso e seng kae hodima bokgoni, tsa boitshwaro setjhabeng le maikutlo kapa tjhadimo. Hape di ne di sehetswe meedi e thata dipakeng tsa tsona. Hangata dithuto di ne di toboketsa seabo sa tsebo se hlahang Bophiremela.

Kharikhulamong e theilweng diphethong, jwalo ka Setatementeng sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiting tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) meedi ya dithuto e lerotho. Tsebo e hokahantswe le seo e leng kgopolo ya ho etsa, bokgoni le tsa makgabane boitshwarong. Dithuto di tadingwa di na le sebopeho sa ho fetofetoha, mme di bile di hlohleletswa ke tsebo e ntjha e batsi, ho kenyeleditswe tsebo eo ka tlwaelo e sa le e qheletswe ka thoko kharikhulamong.

Ho ya ka kharikhulamu e theilweng diphethong, thuto e hlaloswa ka tsela e batsi ka Diphetho tsa ho Ithuta, e seng feela ka pokello ya se rutwang/dikahare. Ho ya ka moelelo wa mona Aforika Borwa, Diphetho tsa ho Ithuta di lokela, ho ya ka moo di radilweng ka teng, ho re tataisa ho fihlella Diphetho tse Hlokolosi le tse Ntshetsang pele. Diphetho tsa ho Ithuta di hlaloswa ka tsela e batsi, mme di bonolo le ho fetofetoha, mme di nehelana ka sebaka sa ho kenyeletsa tsebo ya lehae.

Sepheho sa ho Ithuta ke eng?

Sepheho sa ho Ithuta ke setatemente se hlalolang sepheho sa maikemisetso a ho ithuta le ho ruta. Se hlalosa tsebo, bokgoni le tsa boitshwaro/makgabane ao baithuti ba lokelang ho a fihlella ha ba fihla qetellong ya Mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Tswelang.

Maemo a Tekanyetso ke eng?

Maemo a Tekanyetso ke tsela e akaretsang eo ho nehelanwang ka bopaki bo supang seo moithuti a se tsebang le ho kgona ho ka se etsa e le pontsho ya phihlelo ya hae ya Sepheho sa ho Ithuta kereiting tse itseng. Maemo a Tekanyetso a fupere tsebo, bokgoni le tsa boitshwaro/makgabane a hlokehang ho fihlella Diphetho tsa ho

Ithuta. Maemo a Tekanyetso Sephethong sa ho Ithuta ka seng a bontsha ka ho akaretsa kgolo e etsahalang kelellong ho tloha kereiting e nngwe ho ya ho e nngwe.

Dikahare tsa Ditatemente tsa Thuto Tikolohong ya ho Ithuta ya Dipuo

Setatemente sa Thuto ka seng se bopilwe ka dikgaolo tse nne le lenanetlhaloso la mantswa:

- *Kgaolo ya 1, Tlhaliso ya Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha:* Kgaolo ena e akaretsang e hlalosa Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiting tsa 10 – 12 (Lekala la ho Ithuta la kakaretso).
- *Kgaolo ya 2, Tsebisano ya Lekala la ho Ithuta la Dipuo:* Kgaolo ena e hlalosa dintlha tsa sehlooho tsa thuto. E bopilwe ka tlhaloso ya thuto, maikemisetso, tekanyo, kgokahano ya thuto le mesebetsi e fapaneng, mmoho le Diphetho tsa ho Ithuta.
- *Kgaolo ya 3, Diphetho tsa ho Ithuta, Maemo a Tekanyetso, Dikahare le Maemo a tse ithutwang:* Kgaolo ena e fupere Diphetho tsa ho ithuta tse tsamaisanang le Maemo a Tekanyetso a tsona, mmoho le dikahare le Maemo a tse ithutwang ka sepheo sa ho fihlella Maemo a Tekanyetso.
- *Kgaolo ya 4, Tekanyetso:* Kgaolo ena e hlalosa dintlha tsa motheo tseo tekanyetso e itshetlehileng hodima tsona, mme e nehelana ka ditlhaliso mabapi le ho rekota le ho etsa tlaleho ka Tekanyetso. Hape e nehelana ka lenane la ditlhaloso tsa bokgoni thutong.
- *Lenanetlhaloso la mantswa:* Moo ho kgonahalang, ho hlalositse ka bokgutshwane lenane la mantswa a itseng hammoho le mantswa a ikgethileng thutong.

TATAISO YA LENANETSAMAIISO LA HO ITHUTA

Lenanetsamaiso la ho ithuta le hlalosa ka ho kgetheha tekanyo ya ho ithuta le tekanyetso ya dikereite tse tharo tsa mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Tswelang. Ke moralo o netefatsang hore baithuti ba ipapisa le Diphetho tsa ho ithuta jwalo ka ha di beilwe maemong a Tekanyetso kereiting e itseng. Tataiso tsa Lenanetsamaiso la ho Ithuta di thusa matitjhere le bahlahisi ba bang ba mananetsamaiso ha ho lokisetwa le ho ralwa ho ithuta ho nang le boleng, ho ruta le mananetsamaiso a tekanyetso.

KGAOLO YA 2

TSEBISO YA TIKOLOHO YA HO ITHUTA YA DIPUO

TLHALOSO

Puo ke sesebediswa seo ka sona re buisanang le ho hlahisa mehopolo ya rona ka yona. Ka puo re kgona ho hodisa le ho totobatsa ditso le dikamano tsa rona tsa ho phela tse fapaneng. Ho ithuta ho sebedisa puo ka nepahalo ho neha baithuti bokgoni ba ho nahana le ho amohela tsebo, ho itsebahatsa le ho utlwahatsa maikutlo le mehopolo ya bona esita le ho phedisana mmoho le ba bang, ho feta moo le ho tsamaisa maphelo a bona ka tshwanelo lefatsheng leo ba phelang ho lona.

MAIKEMISETSO

Ho ya ka phapano ya ditso le ya dipuo tse teng Aforika Borwa, baahi ba naha ena ba kgothaletswa ho ithuta le ho buisana ka dipuo tse buuwang ka hara naha ho hlohlelletsa mamellano le kutlwisiso le tlhompho ya ditso le dipuo tse fapaneng. Phapano e teng dipuong tsa Aforika Borwa e amohetswe le ho tlotlwa Molaotheong wa naha ka ho amohela dipuo tsa semmuso tse 11 le Leanong la Puo Thutong la ho tseba dipuo tse ngata. Baithuti ba tlameha ho kenyeletsa bonyane dipuo tse pedi mokgeng wa dithuto tse Tlamang mme dipuo tse ding di ka kgethwa ho tswa mokgeng wa dithuto tsa Motheo le/kapa ho tsa Boikgethelo.

Mokgahlelong wa Thuto le Thupello e Akaretsang, tsebo e tebileng ya puo ya lapeng ya baithuti e a hodiswa le ho ntshetswa pele, mme e ba neha motheo o tiileng wa ho ka ithuta puo tse ding tseo e seng tsa lapeng. Ha baithuti ba fihla kereiting ya 10, ho ka etsahala hore ba tla be ba se ba ile ba utulla le ho ba le boiphihlelo bo itseng ba dipuo tsa tlatsetso, mme ba bang ba bona ba tla be ba se ba ile ba sebedisa puo ya tlatsetso ho ka ithuta. Kharikhulamo ya mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Tswellang e neha baithuti menyetla ya ho matlafatsa le ho ntshetsa pele bokgoni ba dipuo tse ngata. Ha baithuti ba ntse ba nyoloha le dikereite, ho hlokeha hore ba sebedise puo ka tsela e bontshang boitsebelo ba ho ikutlwahatsa le nepahalo ya puo bo eketsehileng maamong a fapaneng. Ba lokela ho ba le boikarabelo ho ithuta le ho sebedisa bokgoni ba bona ba puo ka tsela e phepetsang le e rarahaneng.

Boitemohelo bo fapaneng bo a hlokeha ba ho ba le seabo setjhabeng, mosebetsing mmoho le moruong wa lefatshe ka bophara wa ngwahakgolo wa 21, bo atolohile haholo ebile ha bo sa kenyeletsa feela ho mamela, ho bua, ho bala, ho ngola le neheletsano/phethelo ya molomo tsa bohohoholo. Bo se bo kenyeletsa boitemohelo ho tsa phatlalatso, tsa ditshwantsho, tsa tlhahisoleseding, dikhomputara, tsa setso, le boitemohelo ho tse sekasekang. Kharikhulamo ya Dipuo e lokisetša baithuti diphepetso tseo ba tla shebana le tsona jwalo ka baahi ba Aforika Borwa le ditho tsa moruo wa lefatshe le setjhaba ka bophara ba lefatshe.

Kharikhulamo ya mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Tswelang e neha baithuti monyetla wa ho fihlella diphelelo tse ngata tsa Diphetho tse Hlokolosi le tse Ntshetsang pele, ho kenyeleditswe le maikemisetso a kang ana:

- Ho atolosa le ho matlafatsa ka botebo bokgoni bo tebileng ba puo bo theilweng mokgahlelong wa Thuto le Thupello e Akaretsang, ho kenyeleditswe bokgoni ba puo bo sa bonweng ka mahlo, empa bo hlokehang ho ithuta ho tloha sehlopheng se seng ho isa ho se seng, mmoho le kananelo ya botle dingolweng le ho natefelwa ke dingolwa, e le hore baithuti ba kgone ho mamela, ho bua, ho bala le ho ngola ka boitshepo. Bokgoni le mokgwa ona wa ho tadima ditaba di bopa motheo wa ho ithuta ka dinako tsohle.
- Ho sebedisa puo maemong a bophelo ka tshwanelo ho nketswe hloohong basebedisi ba bang ba puo, maikemisetso le maemong ao/boemong boo ho rutwang ntlha e itseng ka bona.
- Ho ikutlwahatsa le ho tiisa mehopolo, le dikgopolokutlwisiso le maikutlo ka boitshepo e le hore ba be le boikemelo le hore e be batho ba kgonang ho nahana ka tsela e batsi.
- Ho sebedisa puo le monahano ho bontsha le ho sibolla boiphihlelo ba botho. Ka ho sebetsana le ditema tsa boiqapelo, baithuti ba kgona ho bontsha tsela eo ba phelang ka yona le boiphihlelo ba bona esita le ho lekola botjha maikutlo a mang a lefatshe.
- Ho sebedisa puo ho fihlella le ho laola tlhahisoleseding ho ithuta dithuto tse ding ka ho fapapana ka ditsela tse batsi maemong a ho ithuta. Boitemohelo tlhahisoleseding ke bokgoni ba bohlokwa 'mehleleng ena ya tlhahisoleseding', mme bokgoni bona ke tshiya ya ho ithuta ka nako tsohle.
- Ho sebedisa puo e le sesebediswa sa ho nahana le ho tadima ditaba ka tshekatsheko. Maikemisetso ana a bontsha le ho ananela hore tsebo e botjwa ke setjhaba ka puo le phedisano le hore puo le momahano di tsamaisana mmoho.
- Ho utlwahatsa mehopolo e tiisitsweng ho tsa boitshwaro le kamano setjhabeng. Ho ka hodisa le ho ntshetsa pele tsela ya boitshwaro baithuting, baithuti ba lokela ho sebetsana le ditema tse amanang le ditokelo tsa botho, hara tsona tse kang ditokelo tsa bana, tsa basadi, ba sa itekanelang, ba tsofetseng le dintlha tse amang semorabe, setso, tumelo e theilweng hodima monahano, tlhophiso ya batho ho ya ka maemo a bona, tumelo, bong, lefu la LKB le KHM, ho hlahisa maikutlo ka bolokolohi le thibelo ya diphatlatso mmoho le tsa tikoloho.
- Ho lekola ka tshekatsheko ditema tse fapaneng. Baithuti ba tla elellwa mme ba kgone ho phepetsa mehopolo, makgabane le dikamano tse itshetlehileng matleng a itseng tse fuperweng mefuteng ya ditema.
- Ho elellwa ho se lekalekane ho teng maemong a dipuo tse fapaneng le ditsela tse fapaneng tsa ho sebedisa dipuo. Baithuti ba tla kgona ho phepetsa puo le ha e le tshebediso ya mofuta wa puo efe kapa efe e iketsang mmampodi hara dipuo tse ding, mme ba kgone ho eteletsa le ho ntshetsa pele tokelo ya bona ya puo setjhabeng sena se dipuo di ngata.

TEKANYO

Kenyeletso ya bohle

Ho rutwa le ho etswa ha tekanyetso dipuong ho lokela ho nehelana ka sebaka baithuting bohle, mme mawa a lokela ho fumanwa ao ka ona baithuti bohle ba ka thuswang ho ka fihlella le ho hlahisa ditema puong. Ho ka etsahala hore ba bang ba baithuti ba nang le ditshita tse itseng tsa ho ithuta ba se kgone ho fihlella Maemo a

Tekanyetso jwalo ka ha a hlahella tokomaneng ya Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha. Ha ho le jwalo dintlha tse latelang di lokela ho elwa hloko:

- Mantswe ana ‘hlalosa’, ‘tshheheta’, ‘bolela’, pheta hlalosa ka tsela e nngwe, a hao’, ‘bua’, ‘ere’, ‘buisana hlalosa’, botsa’ le ‘qoqa’ a lokela ho utlwiswa ho kenyeleditswe mekgwa yohle ya puisano ho sebediswa mantswe le moo ho sebediswang ditshwantsho, ho kenyeleditswe le puo e sebedisang matsoho esita le dithusapuo tse ding. Ka tsela e jwalo lentswe ‘puo ya molomo’ le kenyeletsa le puisano tse etswang ka matsoho le disebediswa tse thusang ka puisano.
- Mantswe a kang ‘mamela’, ‘sheba’, ‘bala’, le ‘boha’, ho kenyeleditswe mekgwa yohle ya kgokahano e kang ho utlwisisa se bolelwang ka ho tadima ka moo motho ya buang a tsamaisang dipounama ka teng le ho tadima puo ya matsoho.
- Baithuti ba nang le tshita ya ho bona ba ka hloka disebediswa le dibuka tse ka nkang sebopeho sa mongolo wa Braille, disebediswa tse kang dithaeperekoto, mongolo wa ditlhaku tse kgolo, disebediswa le ditshwantsho tse ka balwang ka ho thetswa. Mohopolo wa ‘ho bonahatsa’ o ka hlaloswa kapa wa hlaloswa ka diketso. Ha ho ‘balwa,’ ho ka sebediswa mehlodi e kang Braille le dibuka tse buang.

Dikgato tse teng puong

Ho ithuta puo mokgahlelong wa Thuto le Thupelo e Tswelang ho kenyeletsa dipuo tsohle tsa semmuso: Afrikaans, English, isiNdebele, isiXhosa, isiZulu, Sesotho, Sepedi, Setswana, Siswati, Tshivenda le Xitsonga le Puo ya Matsoho. Hona ho ka atolosetswa dipuong tse ding tse tiisetwang ke Lekgotla la Dipuo Tsohle la Aforika Borwa (PanSalb).

Ditatemente tsa dithuto tsa Puo ya Lapeng, tsa ya Tlatsetso ya Pele le tsa ya Tlatsetso ya Bobedi di ka fetolelwa dipuong tse ding tsa matjhaba tse dumeletsweng, mme dipuo tseo di ka rutwa tlasa Dithuto tse Hlokolosi kapa tsa Boikgethelo mekgeng ya Kharikhulamo.

Dipuo tsohle di ka rutwa dikgatong tse latelang:

- *Puo ya Lapeng:* Puo ya Lapeng ya baithuti e lokela ho matlafatswa le ho ntshetswa pele ho nehelana ka motheo o matla tekong ya ho ithuta dipuo tse ding tsa tlatsetso. Mokgahlelong wa Thuto le Thupello e Tswelang, dipuo tsa semmuso tsa Aforika Borwa di na le Diphetho tsa ho Ithuta tsa Puo ya Lapeng tsa boemo bo hodimo, tsa maemo a ka bapiswang le a botjhabatjhaba. Hona ho tsamaisana le dipehelo tsa molaotheo tse supang tekatekano ya dipuo tsohle tsa semmuso. Boemo ba kutlwisiso ba puo ya lapeng bo lokela hore bo be bo le moo puo ena e ka sebediswang jwalo ka Puo ya ho Ruta le ho Ithuta. Bokgoni ba ho mamela le ho bua bo boela bo ntshetswa pele le ho ntlafatswa, empa kगतello boemong bona e hodima ntshetso pele ya bokgoni ba ho bala le ho ngola ba baithuti.
- *Puo ya Tlatsetso ya Pele:* Ho ithuta Puo ya Tlatsetso ya Pele ho ntshetsa pele tsebo ya dipuo tse ngata (botemengata) le ho ba le boitemohelo ditsong tsa ba bang. Diphetho tsa Puo ya Tlatsetso di nehelana ka dikgato tsa bokgoni ba puo tse fihlellang mehato ya motheo e hlokehang ho ka ithuta dithuto tse ding, hobane baithuti ba ka ithuta dithuto tse ding ba sebedisa Puo ya Tlatsetso ya Pele ho ya ka maemo a rona a

Aforika Borwa. Hona ho kenyeletsa le bokgoni ba tshebediso ya puo bo kgopolong ba ho utlwisisa le ba ho ithuta, bo hlokehang ho nahana le ho ithuta. Sena se etsahala dipuong tsohle tsa semmuso. Ho tla ba le kगतello e lekanang hodima bokgoni ba ho mamela, ho bua, ho bala le ho ngola.

- *Puo ya Tlatsetso ya Bobedi:* Ho ithuta Puo ya Tlatsetso ya Bobedi ho ntshetsa pele tsebo ya puo tse ngata (botemengata) mmoho le ho ba le boitemohelo ditsong tsa ba bang. Le ha bokgoni ba ho bala le ho ngola bo se bo ntshediswe pele, boemong bona kगतello e lokela ho behwa hodima ntshetso pele ya bokgoni ba ho mamela le ho bua. Kgato eo Puo ya Tlatsetso ya Bobedi e leng ho yona ho lokela ho ntlafatsa bokgoni ba ho buisana.

Karolong ya Dithuto tse Tlamang ya mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Tswelang, baithuti bohle ba tlameha ho nka dipuo tsa semmuso tse pedi, e nngwe ya dipuo tseo e be Puo ya Lapeng ha e nngwe e lokela ho ba boemong ba Puo ya Tlatsetso ya Pele kapa ba Puo ya Lapeng. E nngwe ya dipuo tsena e tlameha ho ba Puo ya ho ithuta le ho ruta. Mekgeng ya dithuto tse Tlamang le ho tsa Boikgethelo, puo tsa semmuso di ka nkuwa e le Puo ya Lapeng, Puo ya Tlatsetso ya Pele le/kapa e le Puo ya Tlatsetso ya Bobedi baithuting ba nang le thahasello e ikgethang dipuong le ntshetsong pele ya botemengata.

KGOKAHANO YA THUTO LE MESEBETSI E FAPANENG

Mokgahlelong wa Thuto le Thupello e Akaretsang, dipuo di etswa tlasa Lekala la ho ithuta la Dipuo, Mokgahlelong wa Thuto le Thupello e Tswelang, Lekala la ho ithuta la Dipuo le hokanngwa le lekala la tlhophiso la Lekgotla la Taolo ya Boruthehi la Aforika Borwa: Dithuto tsa Kgokahano le Dipuo. Ho netefatsa hore neheletsano e tswela pele ho sebedisitswe metheo ya tlhophiso e ntseng e tshwana le e sebedisitsweng mokgahlelong wa Thuto le Thupello e Akaretsang:

- bokgoni ba puo ba ho mamela, ho bua, ho bala le ho ngola ke metheo ya ntshetso pele ya Diphetho tsa ho Ithuta; le
- tshebediso ya mefuta e batsi ya ditema e neha baithuti menyetla ya ho batlisisa dintlha tse ba amang, tse amang naha ya bo bona esita le tse amang lefatshe ka bophara le ho bopa tsebo e holang ya lefatshe.

Ho ithuta dipuo ho lebisa mesebetsing e amanang le dipuo haholo, jwalo ka boqolotsi ba ditaba, phetholelo ya dipuo, ho ruta dipuo, ho phatlalatsa le ho bapatsa, boemedi ba naha naheng e nngwe, jwalojwalo. Le ha ho le jwalo, ho totobetse hore dipuo ke tsona motheo wa ho ithuta, e seng feela bophelong ba ka mehla empa esita le dibakeng tsa tshebetso. Ntshetso pele ho tsa kgwebo ho itshetlehile haholo hodima bokgoni ba puo ba moithuti. Ho kena ha moithuti lefatsheng lena la thekenoloji e hodimo ya kajeno, ho laolwa ke boiphihlelo ba hae ba puo. Puo ke thuto eo e leng motjha o lebisang ho kgetheng seo moithuti a lakatsang ho ba sona, mme haeba e rutwa ka bofokodi e ba le tshita e kgolo kgethong ya seo moithuti a lakatsang ho ba sona hamorao.

Litheresi ke motheo wa ho kgona ho phetha mesebetsi ya letsatsi le letsatsi, mme e na le seabo bokgoning ba moithuti ho tsa bophelo, e leng a se hlokanng ba bophelong ba lefatshe. Puo ke sesebediswa se ka nolofatsang moithuti maemo a dikamano tsa hae le batho sebakeng se haufi le yena setjhabeng, mme mokgwa oo ho sebitsanwang le puo ka ona o laola katleho kapa ho hloleha ha dikamano dipakeng tsa batho.

DIPHETHO TSA HO ITHUTA

Tekanyo le maikemisetso tse hlahositsweng ka hodimo di tlamahantswe hammoho ho hlahisa Diphetho tsa ho ithuta tse nne. Le ha di ngotswe di arohantswe, di lokela ho nyalanngwa ha di rutwa le ha ho lekanyetswa.

Sephetho sa ho Ithuta sa 1: Ho mamela le ho bua

Moithuti o kgona ho mamela le ho bua ka maikemisetso a fapaneng, le ho ya ka baamohedi ba ditaba le maemo a fapaneng.

Baithuti ba utlwisisa hore ho bua le ho mamela ke ketsahalo tsa phedisano tse etsahalang maamong a itseng le ka maikemisetso a fapaneng esita le ho baamohedi ba ditaba le hore mefuta ya neanotaba ya molomo mmoho le puo e sebediswang maamong a itseng, di fapana ho ya ka maemo. Ba elellwa le ho sebedisa mefuta ya neanotaba ya molomo le puo ya maemo a itseng maamong ao e leng a semolao le ho ao e seng a semolao.

Ho mamela le ho bua ke tshiya e matla ya ho ithuta dithuto tsohle. Ka ho mamela le ho sebedisa mawa a ho bua ka hloko, baithuti ba kgona ho bokella le ho kopanya tsebo, mme ba kgone ho ikahela boitsebelo, ba rarolle mathata, le ho ka tseba ho hlahisa mehopolole maikutlo a bona ka bokgoni. Ho mamela ka hloko le ka tshekatsheko ho neha baithuti bokgoni ba ho elellwa makgabane le tjebo ya ditaba, tse patehileng ka hara mefuta ya ditema esita le bokgoni ba ho phepetsa puo e kgethang lehlakore mmoho le e hlohleletsang.

Sephetho sa ho Ithuta sa 2: Ho bala le ho boha

Moithuti o kgona ho bala le ho boha ka kutlwisiso esita le ho fana ka tshekatsheko e hlokolosi, mmoho le ho arabela mefuta e batsi ya ditema.

Bokgoni bo theilweng hantle ba ho bala le ho boha ke tshiya ya ho ithuta dithuto tsohle ka katleho, esita le ho ba le seabo se phethahetseng setjhabeng le dibakeng tsa tshebetso. Baithuti ba bopa le ho hodisa bokgoni ba ho bala le ho boha mefuta ya dingolwa tsa boiqapelo le tse sa ngolwang, ho kenyeditswe ditema tse tadingwang feela ho iphumanela tlhahisoleseding. Baithuti ba elellwa ka moo mefuta ya dingolwa le tshebediso e tshwanetseng ya puo di totobatsang maikemisetso, baamohedi ba ditaba mmoho le maemo a ditema ka teng.

Baithuti ba sebedisa maano a fapaneng a ho bala le ho boha ho itshetlehuwe haholo hodima sepheo sa bona sa ho bala mmoho le mofuta wa tema eo ba e balang. Ba hlahisa le ho totobatsa mefuta ya ditema, ba hlwaya tsa boitshwaro setjhabeng le dikakanyo, mme ba araba ka tshekatsheko. Ka ho bala le ho boha, baithuti ba batlisisa le ho bontsha dikamano le phedisano dipakeng tsa bona le diphedi tse ding. Ho bala dingolwa tsa boiqapelo ho neha baithuti malebela a hore le bona ba ngole.

Sepheho sa ho lthuta sa 3: Ho ngola le ho nehelana

Moithuti o kgona ho ngola le ho nehelana ka maikemisetso a batsi a fapaneng, le ho ya ka baamohedi ba ditaba a sebedisa ditlwaelo le dibopeho tse loketseng maemo a fapaneng.

Ho ngola ke sesebediswa se matla sa puisano se dumellang moithuti ho ka bopa mehopolo le ho hlahisa maikutlo a hae ka tsela e hokahaneng. Tlwaelo ya ho ngola e etswang kgafetsa, mme e etswa maemong le meelelong e fapafapaneng ka mesebetsi e itshetlehileng hodima dihlopha tsa dithuto tse fapaneng, e neha baithuti bokgoni ba ho ikutlwahatsa ka tshwanelo le ka boiqapelo. Morero ke ho hlahisa mongodi ya kgonang ho ka ngola ka sena le sane. Ya sebedisang bokgoni ba hae ho hlahisa ditema tse ngotsweng ka maikemisetso a fapaneng, ho kenyeleditswe tse bonwang le ho ya ka mefuta e fapaneng ya phatlalatso.

Sepheho sa ho lthuta sa 4: Thutapuo le tshebediso ya puo

Moithuti o kgona ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa tshebediso ya puo ka tshwanelo le ka ho phethahala

Ka ho sebetsana le mefuta e fapaneng ya ditema, baithuti ba eketsa le ho atolosa tsebo le tshebediso ya bona ya tlotlontswe, mmoho le ho kenya tshebetsong kutlwisiso ya dibopeho tsa puo ka tshwanelo le ka nepahalo. Ba ba le boitemohelo bo hlokolosi ba ka moo makgabane le matla a maemo tse kenyeleditsweng puong, le hore puo e ka ba le tshusumetso e jwang bathong ba bang.

KGAOLO YA 3

DIPHETHO TSA HO ITHUTA, MAEMO A TEKANYETSO, DIKAHARE LE MAEMO A TSE ITHUTWANG

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 1

Ho mamela le ho bua

Moithuti o kgona ho mamela le ho bua ka maikemisetso a fapaneng, le ho ya ka baamohedi ba ditaba le maemo a fapaneng.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha tsebo ya mawa a fapaneng a puisano ya molomo a sebediswang maamong a fapaneng a phedisano:
 - hlahisa maikutlo ka boitemohelo, hlahisa mehopolo e itokiseditsweng, bala ka ho phalla le ka tsepamo le ho pheta pale ka thuso e itseng;
 - qala le ho ntshetsa pele puisano e tataiswang;
 - nehelana le ho latela ditshupiso tse bonolo le ditaelo;
 - ba le seabo dipuisanong tsa dihlotshwana ka ho utlwahatsa mehopolo le maikutlo a hae esita le ho mamela le ho hlompha mehopolo le maikutlo a ba bang, ha ho buisanwa ka dintlha tse mmalwa tse tlwaelehileng;
 - etsa puo e hlophisitsweng e kgutshwanyane kapa nehelano ya ditaba ka thuso e itseng.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha tsebo ya mawa a fapaneng a puisano ya molomo a sebediswang maamong a fapaneng a phedisano:
 - hlahisa maikutlo ka boitemohelo, hlahisa mehopolo e itokiseditsweng le e sa itokiseditswang, bala ka bolokolohi le ka tsepamo le ho pheta pale;
 - qala le ho ntshetsa pele puisano;
 - nehelana le ho latela ditshupisi tse otlohileng le ditaello;
 - ba le seabo dipuisanong tsa dihlotshwana ka ho utlwahatsa mehopolo le maikutlo a hae esita le ho mamela le ho hlompha mehopolo le maikutlo ya ba bang, ha ho buisanwa ka dintlha tse tlwaelehileng;
 - etsa nehalano ya puo e hlophisitsweng e kgutshwanyane.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha tsebo ya mawa a fapaneng a puisano ya molomo a sebediswang maamong a fapaneng a phedisano:
 - hlahisa maikutlo ka boitemohelo, tshireletsa ntlhakemo, hlahisa mehopolo e itokiseditsweng le e sa itokiseditswang, bala ka ho phalla le ka tsepamo le ho pheta pale;
 - qala le ho ntshetsa pele puisano;
 - nehelana le ho latela ditshupisi le ditaello ka nepahalo;
 - ba le seabo ka mafolofolo dipuisanong tsa dihlotshwana ka ho utlwahatsa mehopolo le maikutlo a hae mmoho le ho mamela le ho hlompha mehopolo le maikutlo ya ba bang, ha ho buisanwa ka dintlha tse fapaneng tse tlwaelehileng;
 - etsa nehalano ya puo e hlophisitsweng e kgutshwanyane

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 1 (Se tswela pele)

Ho mamela le ho bua

Moithuti o kgona ho mamela le ho bua ka maikemisetso a fapaneng, le ho ya ka baamohedi ba ditaba le maemo a fapaneng.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- botsha bokgoni ba moralo ho etsa moralo le dipatlisiso ha a nehelana ka puo ya molomo:
 - etsa dipatlisiso mabapi le sehlooho se tlwaelehileng ka ho tadima mehlodi e fapafapaneng e loketseng, eo ho nehelanweng ka yona ka ho thuswa;
 - hlophisa dintlha tse kgethilweng ka ho kgetha mehopolo ya sehlooho le dintlhakgolo kapa mehlala ho tshehetsa;
 - hlwaya le ho kgetha tlotlontswe, dikarolo tsa puo, le dibopeho tsa ditema;
 - lokisa dilelekela le diqetelo tse tshwanetseng ka thuso e itseng;
 - kenyeletsa ka tshwanelo disebediswa tse thusang thuto tse thusang thuto tse bohuwang, tse mamelwang, tse mamelwang le ho bohuwa hong tse kang ditjhate, diphosetara, dinepe, ditshwantsho, diselaete, mmino modumo le dipuisano tsa disebediswa tsa eletoroniki.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha bokgoni ba ho etsa moralo le dipatlisiso ha a nehelana ka puo ya molomo:
 - etsa dipatlisiso mabapi le sehlooho se tlwaelehileng ka ho tadima mehlodi e fapafapaneng;
 - hlophisa dintlha ka ho kgetha mehopolo ya sehlooho mmoho le dintlhakgolo tse loketseng kapa mehlala ho tshehetsa;
 - hlwaya le ho kgetha tlotlontswe dikarolo tsa puo le dibopeho tsa ditema tse tshwanetseng;
 - lokisa dilelekela le diqetelo tse tshwanetseng;
 - kenyeletsa disebediswa tse thusang thuto tse thusang thuto tse tshwanetseng tse bohuwang, tse mamelwang, le tse mamelwang le ho bohuwa hong tse kang ditjhate, diphousetara, dinepe, ditshwantsho, diselaete mmimo, modumo le dipuisano tsa disebediswa tsa eletoroniki.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha bokgoni ba ho etsa moralo le dipatlisiso ha a nehelana ka puo ya molomo:
 - etsa dipatlisiso mabapi le sehlooho se tlwaelehileng ka ho tadima mehlodi e fapafapaneng;
 - hlophisa dintlha tse fapafapaneng ka ho kgetha mehopolo ya sehlooho mmoho le dintlhakgolo tse loketseng kapa mehlala ho tshehetsa;
 - hlwaya le ho kgetha tlotlontswe dikarolo tsa puo le dibopeho tsa ditema tse tshwanetseng;
 - lokisa dilelekela le diqetelo tse phetahetseng;
 - kenyeletsa disebediswa tse thusang thuto tse tshwanetseng tse thusang thuto tse bohuwang, tse mamelwang, le tse mamelwang le ho bohuwa hong tse kang ditjhate, diphousetara, dinepe, ditshwantsho, diselaete mmimo, modumo le dipuisano tsa disebediswa tsa eletoroniki.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 1 (Se tswela pele)

Ho mamela le ho bua

Moithuti o kgona ho mamela le ho bua ka maikemisetso a fapaneng, le ho ya ka baamohedi ba ditaba le maemo a fapaneng.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha bokgoni ba ho mamela le ho etsa nehelano ya molomo ka bolokolohi le ka boikutlwahatso:
 - sebedisa dibetsa tsa bokgabo le bonono tse tlwaelehileng tse kang dipotso tse sa hlokgeng karabo, kgefutso, phetapheto ka ho thuswa;
 - sebedisa sehalo, tlhahiso ya lentswe, tadimana ka mahlo le bao ho buuwang le bona, moemo le tshebediso ya mmele ka nepo le ho arabela ka tshwanelo;
 - qapodisa mantswe a tlwaelehileng ntle le ho nyotobetsa moelelo;
 - bontsha kutlwisiso ya ditema tsa molomo ka ho ngola dintlha/dinoutsu le kapa ho pheta ditaba;
 - mamela ka tshetsefo le ho araba dipotso tse bonolo moo a hlokgang tlhakisetso.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha bokgoni ba ho mamela le ho etsa nehelano ya molomo ka bolokolohi le ka boikutlwahatso:
 - sebedisa dibetsa tse tlwaelehileng tsa bonono le bokgabo tse kang dipotso tse sa hlokgeng karabo, kgefutso, le phetapheto;
 - sebedisa sehalo, tlhahiso ya lentswe, tadimana ka mahlo le bao ho buuwang le bona, moemo le tshebediso ya mmele ka nepo le ho arabela ka tshwanelo;
 - qapodisa mantswe a tlwaelehileng ntle le ho nyotobetsa moelelo;
 - bontsha kutlwisiso ya ditema tsa molomo ka ho ngola dintlha/dinoutsu, lenanenetefatso, dikgutsofatso le/kapa ho pheta ditaba hape esita le ho hlalosa mehopolo ya sehlooho;
 - mamela ka tshetshefo le ho arabela dipotso tse tlwaelehileng bakeng sa tlhakisetso.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha bokgoni ba ho mamela le ho etsa nehelano ya molomo ka bolokolohi le ka boikutlwahatso:
 - sebedisa dibetsa tse tlwaelehileng tsa bonono le bokgabo tse kang dipotso tse sa hlokgeng karabo, kgefutso le phetapheto;
 - sebedisa le ho arabela ka tshwanelo ho sehalo, tlhahiso ya lentswe, lebelo, tadimana ka mahlo le bao ho buuwang le bona, moemo, le tshebediso ya mmele ka nepahalo le ho arabela tshwanelo;
 - qapodisa mantswe ntle le ho nyotobetsa moelelo;
 - bontsha kutlwisiso ya ditema tsa molomo ka ho ngola dintlha/dinoutsu, lenanenetefatso, dikgutsofatso le/kapa ho pheta ditaba hape esita le ho hlalosa mehopolo ya sehlooho le e tshetsang;
 - mamela ka tshetshefo le ho arabela dipotso tse otlohileng bakeng sa tlhakisetso.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 1 (Se tswela pele)

Ho mamela le ho bua

Moithuti o kgona ho mamela le ho bua ka maikemisetso a fapaneng, le ho ya ka baamohedi ba ditaba le maemo a fapaneng.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha temoho e hlokolosi ya tshebediso ya puo maemong a dipuisano tsa molomo:
 - sebedisa setaele le rejistara tse loketseng maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo ka kelohloko e hollang;
 - utulla phapano e teng pakeng tsa hoo e leng dintlha le hoo e leng mehopolo feela;
 - ananela tshebediso ya puo mme a etse boiteko ba ho tshehetsa;
 - utulla kamano dipakeng tsa setso le puo le ho etsa boiteko ba ho tshehetsa;
 - elellwa le ho phepetsa puo e totobetseng e susumetsang e jwalo ka ya dipapatso.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha temoho e hlokolosi ya tshebediso ya puo maemong a dipuisano tsa molomo:
 - sebedisa setaele le rejistara tse loketseng le maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo;
 - qala ho utulla phapano pakeng tsa dintlha le hoo e leng mehopolo feela;
 - hlalisa maikutlo ka tshebediso ya puo le ho tshehetsa ka bopaki;
 - elellwa kamano pakeng tsa setso le puo;
- elellwa le ho phepetsa puo e totobetseng e fehlang maikutlo le e susumetsang e jwalo ka ya poropaganda le dipapatso.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha temoho e hlokolosi ya tshebediso ya puo maemong a dipuisano tsa molomo:
 - sebedisa setaele le rejistara tse loketseng maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo;
 - utulla phapano pakeng tsa dintlha le hoo e leng mehopolo feela;
 - hlalisa maikutlo ka tshebediso ya puo le ho tshehetsa ka bopaki;
 - elellwa kamano pakeng tsa puo le setso;
- elellwa le ho phepetsa puo e fehlang maikutlo le e susemetsang e jwalo ka ya poropaganda le dipapatso.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 2

Ho bala le ho boha

Moithuti o kgona ho bala le ho boha ka kutlwisiso esita le ho lekola ka tshekatsheko, mmoho le ho arabela mefuta e batsi ya ditema.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha mawa a fapaneng a ho bala le ho boha ka kutlwisiso le ka kananelo:
 - botsa dipotso tse bonolo e le ho etsa dikakanyo tse pepeneneng;
 - okola ditema tse tlwaelehileng ka sepheo sa ho fumana tlhahisoleseding ka ho bala dihlooho, dilelekela, diratswana tse qalang le dipolelo tse lelekelang diratswana;
 - tlodisa ditema tse mmalwana tse tlwaelehileng mahlo ho fumana tlhahisoleseding e qoholehileng;
 - bala ka bolokolohi ho ya ka sepheo le mosebetsi oo tema e o reretsweng;
 - kgutsofatsa mehopolo ya sehlooho ya ditema tse seng di hlalositse ka tsela ya dintlha;
 - fumana tlhaloso ya mantswe a sa tlwaelehang le kapa ditshwantsho maamong a tlwaelehileng haholo ka ho sebedisa tsebo ya thutapuo, tshebediso ya ona, modumo, mmala le ka ho sebedisa ditho tsa kutlo;
- bala hape, boha hape le ho boeletsa seo a se badileng/bohileng ka sepheo sa ho ntshetsa kutlwisiso pele.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha mawa a fapaneng a ho bala le ho boha ka kutlwisiso le ka kananelo:
 - botsa dipotso ho etsa dikakanyo;
 - okola ditema tse tlwaelehileng ho fumana tlhahisoleseding ka ho bala dihlooho, dilelekela, diratswana tse qalang le dipolelo tse lelekelang diratswana;
 - tlodisa ditema tse tlwaelehileng mahlo ho fumana tlhahisoleseding e qoholehileng;
 - bala ka bolokolohi ho ya ka sepheo le mosebetsi o itseng;
 - kgutsofatsa mehopolo ya sehlooho ya ditema tse tlwaelehileng ka tsela ya ho ngola dipolelo le dintlha;
 - fumana tlhaloso ya mantswe a sa tlwaelehang le kapa ditshwantsho maamong a tlwaelehileng ka ho sebedisa tsebo ya thutapuo, tshebediso ya ona, modumo, mmala, moralo le ka ho sebedisa ditho tsa kutlo;
 - bala hape, boha hape le ho boeletsa seo a se badileng/bohileng ka sepheo sa ho ntshetsa kutlwisiso pele.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha mawa a fapaneng a ho bala le ho boha ka kutlwisiso le ka kananelo:
 - botsa dipotso ho etsa dikakanyo;
 - okola ditema ho fumana tlhahisoleseding ka ho bala dihlooho, dilelekela, diratswana tse qalang le dipolelo tse lelekelang diratswana;
 - tlodisa ditema mahlo ho fumana tlhahisoleseding e qoholehileng;
 - bala ka bolokolohi ho ya ka sepheo le mosebetsi o itseng;
 - kgutsofatsa mehopolo ya sehlooho ka tsela ya dintlha, le diratswana;
 - fumana tlhaloso ya mantswe a sa tlwaelehang le kapa ditshwantsho maamong a tlwaelehileng ka ho sebedisa tsebo ya thutapuo, tshebediso ya ona, modumo, mmala, moralo le ka ho sebedisa ditho tsa kutlo;
 - bala hape, boha hape le ho boeletsa seo a se badileng/bohileng ka sepheo sa ho ntshetsa kutlwisiso pele.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 2 (Se tswela pele)

Ho bala le ho boha

Moithuti o kgona ho bala le ho boha ka kutlwisiso esita le ho lekola ka tshekatsheko, mmoho le ho arabela mefuta e batsi ya ditema.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- hlalosa moelelo wa mefuta e fapafapaneng ya ditema tse ngotsweng, tse bohawang, tse mamelwang le tse mamelwang le ho bohuwa hong:
 - fumana tlhahisoleding le dintlha ka botebo ho tswa ditemeng tse tlwaelehileng;
 - elellwa ntlhakemo ya mongodi/mophethi/mophetwa;
- utulla dibetsa tsa bonono le bokgabo mekgabisopuo le mekgabiso puo e meng tse kang tshwantshanyo, ditshwantsho, seemela, kganyetsano, le tshusumetso eo di nang le yona moeelong;
- utulla diqeto tsa mongodi le ho di bapisa le tsa hae;
- fihlela moelelo wa ditema tse fapafapaneng tse kgethilweng mmoho le tse tshwantshisitsweng;
- qala ho nehelana ka dikarabelo tsa hae ditemeng tse tlwaelehileng.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- hlalosa moelelo wa mefuta e fapafapaneng ya ditema tse ngotsweng, tse bohuwang, tse mamelwang, le tse mamelwang le ho bohuwa hong:
 - fumana tlhahisoleding le dintlha ka botebo ho tswa ditemeng;
 - hlalosa ntlhakemo ya mongodi/mophethi/mophetwa mme a fane ka bopaki ba tshehetso ho tswa temeng;
 - hlalosa dibetsa tsa bonono le bokgabo le mekgabisopuo e meng tse kang tshwantshanyo, ditshwantsho, seemela kganyetsano le thusumetse eo dinang le yona moeelong kateng;
 - hlalosa diqeto tsa mongodi le ho di bapisa le tsa hae;
 - fihlela moelelo wa ditema tse fapaneng tse tlwaelehileng tse tshwantshisitsweng;
 - nehelana ka dikarabelo tsa hae ditemeng.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- hlalosa moelelo wa mefuta e fapafapaneng ya ditema tse ngotsweng, tse bohuwang, tse mamelwang, le tse mamelwang le ho bohuwa hong:
 - fumana tlhahisoleding le dintlha ka botebo ho tswa ditemeng;
 - hlalosa ntlhakemo ya mongodi/mophethi/mophetwa mme a fane ka bopaki bo itseng bo tshehetsang ho tswa temeng;
 - hlalosa dibetsa tsa bonono le bokgabo le mekgabiso puo e meng, tse kang tshwantshanyo, tshwantshiso, tshebediso ya matshwao, kganyetsano le tshusumetso eo di hang le yona moelong kateng;
 - hlalosa diqeto tsa mongodi le ho di bapisa le tsa hae;
 - fihlela moelelo wa mefuta e fapafapaneng ya ditema tse tlwaelehileng tse tshwantshisitsweng;
 - nehelana ka dikarabelo tsa hae ditemeng le ho di tshehetsa ka mabaka.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 2 (Se tswela pele)

Ho bala le ho boha

Moithuti o kgona ho bala le ho boha ka kutlwisiso esita le ho ka tshekatsheko, mmoho le ho arabela mefuta e batsi e ya ditema.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- elellwa ka moo puo le ditshwantsho di ka supang le ho bopa makgabane le tihadimo ka teng:
 - elellwa hore ditema di jere makgabane a itshetlehileng hodima phedisano, setso le dipolotiki, maikutlo le ditumelo tse jwalo ka tihadimo mabapi le bong, dikamano tsa matla, tokelo tsa botho le dintlha tse amanang le tikoloho tse;
 - elellwa mehopolo le mokotaba ditemeng tse tlwaelehileng.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- eellwa ka moo puo le ditshwantsho di ka supang le ho bopa makgabane le tihadimo ka teng:
 - hlalosa makgabane a totobetseng a itshetlehileng hodima phedisano, setso le dipolotiki, maikutlo le ditumelo tse jwalo ka tihadimo mabapi le bong, dikamano tsa matla, tokelo tsa botho le dintlha tse amanang le tikoloho;
 - hlalosa mehopolo le mokotaba.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- eellwa ka moo puo le ditshwantsho di ka supang le ho bopa makgabane le tihadimo ka teng:
 - hlalosa makgabane a totobetseng a itshetlehileng hodima phedisano, setso le dipolotiki, maikutlo le ditumelo tse jwalo ka tihadimo mabapi le bong, dikamano tsa matla, tokelo tsa botho le dintlha tse amanang le tikoloho;
 - hlalosa mehopolo le mokotaba.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 2 (Se tswela pele)

Ho bala le ho boha

Moithuti o kgona ho bala le ho boha ka kutlwisiso esita le ho ka tshekatsheko, mmoho le ho arabela mefuta e batsi ya ditema.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- utulla dibopeho tsa sehlooho tsa ditema le ho hlalosa kamoo di phehisang tlhahisong ya moelelo kateng (*dintlha tsena di se sebetswe ka bonngwe*):
 - * ditema tsa kgokahano mmoho le tsa boiqapelo:
 - hlwaya le ho hlalosa sepheo, sebopeho le tshebediso ya puo di temeng tse tlwaelehileng tse jwalo ka ho pheta hape, tlhahiso ya ditaba, ditokodiso le ditlhaloso.
 - * ditema tsa dingolwa:
 - latela kgolo ya poloto, ya sekapoloto, le ya mophetwa ka ho thuswa;
 - utulla melaetsa le mokotaba;
 - utulla boitshetleho le tikoloho/sebaka;
 - utulla kgetho ya mantswe, karaburetso le dibetsa tsa medumo dithothokisong/dipineng tse bonolo;
 - elellwa hore raeme, morethetho le tshebediso ya matshwao a puo di ama moelelo;
 - utulla tshebediso ya puisano le ketsahalo.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- utulla dibopeho tsa sehlooho tsa ditema le ho hlalosa kamoo di pehisang tlhahisong ya moelelo kateng (*dintlha tsena di se sebetswe ka bonngwe*):
 - * ditema tsa kgokahano mmoho le tsa boiqapelo:
 - hlwaya le ho hlalosa sepheo, sebopeho le tshebediso ya puo ditemeng tse tlwaelehileng tse jwalo ka raporoto ho pheta hape, ditokodiso, tlhahiso ya ditaba le ditlhaloso.
 - * ditema tsa dingolwa:
 - hlalosa kgolo ya poloto, ya sekapoloto le ya mophetwa;
 - utulla melaetsa le mokotaba mme a di amahanye le tema ka kakaretso;
 - hlalosa ka moo boitshetleho le tikoloho di amang le mophetwa le/kapa mokotaba ka teng;
 - utulla kgetho ya mantswe, karaburetso le dibetsa tsa medumo;
 - elellwa kamoo raeme, morethetho le tshebediso ya matshwao a puo di amang moelelo;
 - hlalosa tshebediso ya puisano le ketsahalo.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- utulla dibopeho tsa sehlooho tsa ditema le ho hlalosa kamoo di pehisang tlhahisong ya moelelo kateng (*dintlha tsena di se sebetswe ka bonngwe*):
 - * ditema tsa kgokahano mmoho le tsa boiqapelo:
 - hlwaya le ho hlalosa sepheo, sebopeho le tshebediso ya puo di temeng tse jwalo ka raporoto, ho pheta hape, ditokodiso tlhahiso ya ditaba le ditlhaloso.
 - * ditema tsa dingolwa:
 - hlalosa kgolo ya poloto, ya sekapoloto le ya mophetwa;
 - fihlela moelelo wa melaetsa le mokotaba le bohlokwa ba tsona temeng ka kakaretso;
 - hlalosa ka moo boitshetleho le tikoloho di amang le mophetwa le/kapa mokotaba ka teng;
 - fihlela moelelo wa kgetho ya mantswe, karaburetso le dibetsa tsa medumo;
 - hlalosa ka moo raeme, morethetho le tshebediso ya matshwao a puo di amang moelelo moo ho tshwanetseng;
 - hlalosa tshebediso ya puisano le ketsahalo.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 2 (Se tswela pele)

Ho bala le ho boha

Moithuti o kgona ho bala le ho boha ka kutlwisiso esita le ho lekola ka tshekatsheko, mmoho le ho arabela mefuta e batsi ya ditema.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- * ditema tse bohawang, mamelwang le tsa mefuta e fapaneng ya dipuisano:
 - utulla mawa a motheo a disebediswa tse bohawang, tse mamelwang, tse mamelwang le ho bohuwa hong, tse jwalo ka tshebediso ya mebala seka-dihlooho, ya mmino, ya medumo, ya tshebediso ya mabone, le mawa a tshebediso ya khamera.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- * ditema tse bohuwang, tse mamelwang le tsa mefuta e fapaneng ya dipuisano:
 - hlalosa mawa a motheo a disebediswatse bohuwang, tse mamelwang le tse mamelwang le ho bohuya hong tse jwalo ka tshebediso ya mmala, seka-dihlooho, mmimo, modumo, tshebediso ya mabone le maisa a tshebediso ya khamera.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- * ditema tse bohuwang, tse mamelwang le tsa mefuta e fapaneng ya dipuisano:
 - hlalosa mawa a motheo a disebediswa tse bohuwang, tse mamelwang le tse mamelwang le ho bohuya hong tse jwalo ka tshebediso ya mmala, seka-dihlooho, mmimo, modumo, tshebediso ya mabone le maisa a tshebediso ya khamera.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 3

Ho ngola le ho nehelana

Moithuti o kgona ho ngola le ho nehelana ka maikemisetso a batsi a fapaneng le ho ya ka baamohedi ba ditaba a sebedisa ditlwaelo le dibopeho tse loketseng maemo a arohaneng.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha bokgoni ba ho etsa moralo wa ho ngola ho tadimilwe maikemisetso, baamohedi ba ditaba mmoho le maemo a itseng:
 - hlalosa ditlhokeho tsa mefuta e seng mekae ya mesebetsi e tlwaelehileng;
 - hlwaya baamohedi ba ditaba bao a ba ngollang le maikemisetso a ho ngola jwalo ka ho hlalosa, ho tsebisa, ho lokodisa;
 - hlwaya le ho hlalosa mefuta ya ditema tse lokelang ho hlahiswa, tse kang tsa tlhahisoleseding, tsa boiqapelo, tsa ngollano/puisano ya ka mehla mmoho le tsa mefuta e fapaneng ya dipuisano;
 - etsa qeto ka, le ho sebedisa setaele, le sebopelo sa ditema tse tlwaelehileng tse loketseng;
 - batlisisa dihlooho ho tswa mehloding e tlwaelehileng le ho rekota diphetho a thuswa;
 - batla, fumana, ho kgetha, ho hlophisa le ho hokahanya tlhahisoleseding e loketseng e hlahang mehloding e tlwaelehileng;
 - hlahisa le ho hlophisa mehopolo ka ho sebedisa mawa a kang mmapa wa monahano, ditshwantsho, lenane la mantswa a sehlooho, tjhate e supang tatellano;
- sebedisa matshwao a bonwang le dielemente tsa moralo ka tshwanelo, a thuswa.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha bokgoni ba ho etsa moralo wa ho ngola ho tadimilwe maikemisetso, baamohedi ba ditaba mmoho le maemoa itseng:
 - hlalosa ditlhokeho tsa mefutafuta ya mesebetsi e tlwaelehileng;
 - hlwaya baamohedi ba ditaba bao a ba ngollang le maikemisetso a ho ngola jwalo ka ho pheta, hlalosa, ho tsebisa, le ho lokodisa;
 - hlwaya le ho hlalosa mefuta ya ditema tse lokelang ho hlahiswa, tse kang tsa kgopolotaba, tsa tlhahisoleseding, tsa boiqapelo, tsa ngollano/kgokahano le tsa mefuta e fapaneng ya dipuisano;
 - etsa qeto ka, le ho sebedisa setaele se le sebopeho sa ditema loketseng;
- batlisisa dihlooho ho tswa mefuteng ya mehlodi e tlwaelehileng le ho rekota diphetho;
- batla, fumana, ho kgetha, ho hlophisa le ho hokahanya tlhahisoleseding e tshwanetseng e hlahang e mehloding e tlwaelehileng;
- hlahisa le ho hlophisa mehopolo ka ho sebedisa mawa a kang mmapa wa monahano, ditshwantsho, lenane la mantswa a sehlooho, tjhate e supang tatellano ka momahano e itseng;
- sebedisa matshwao a bonwang le dielemente tsa moralo tse mmalwa ka tshwanelo.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha bokgoni ba ho etsa moralo wa ho ngola ho tadimilwe maikemisetso, baamohedi ba ditaba mmoho le maemo tse itseng:
 - hlalosa ditlhokeho tsa mefutafuta ya mesebetsi e kgethilweng;
 - hlwaya baamohedi ba ditaba bao a ba ngollang le maikemisetso a ho ngola jwalo ka ho pheta, hlalosa, ho tsebisa, ho lokodisa le ho hlohleletsa;
 - hlwaya le ho hlalosa mefuta ya ditema tse lokelang ho hlahiswa, tse kang tsa kgopolotaba, tsa tlhahiso leseding, tsa boiqapelo, tsa kgokahano, le tsa mefuta e fapaneng ya dipuisano;
 - etsa qeto ka, le ho sebedisa setaele le le sebopeho sa ditema se loketseng ka phethalo;
 - batlisisa dihlooho ho tswa mefuteng ya mehlodi e fapaneng le ho rekota diphetho;
- batla, fumana, ho kgetha, ho hlophisa le ho hokahanya tlhahisoleseding e hlahang mefuteng e fapaneng ya mehlodi;
- hlahisa le ho hlophisa mehopolo ka ho sebedisa mawa a kang mmapa wa monahano, ditshwantsho, lenane la mantswa a sehlooho, tjhate e supang tatellano ka momahano;
- sebedisa mefutafuta ya matshwao a bonwang le dielemente tsa moralo ka tshwanelo.

Kereiti ya 10

Sepheho sa ho lthuta sa 3 (Se tswela pele)

Ho ngola le ho nehelana

Moithuti o kgona ho ngola le ho nehelana ka maikemisetso a batsi a fapaneng le ho ya ka baamohedi ba ditaba a sebedisa ditlwaelo le dibopeho tse loketseng maemo a arohaneng.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha tshebediso ya mawa le malepa a ho ngola meralo ya pele:
 - sebedisa mehopolo ya sehlooho le e e tshhetsang ho tswa mohatong wa boitokisetso;
 - hlwaya le ho sebedisa puo ya bonono, mantswe, ditlhaloso, mmala, sebaka le modumo;
 - sebedisa mefuta e fapaneng ya dipolelo, le dipolelo tsa bolelele le dibopeho tse fapaneng;
 - sebedisa ditlwaelo tse sebediswang ho bopa diratswana tse jwalo ka dipolelo tsa sehlooho, dilelekela le diqetelo ho ntlafatsa kgokahano;
 - sebedisa mantswe a hokelang a jwalo ka makopanyi, masupi le mahokedi ho bopa le ho tiisa kgokahano moelelong.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha tshebediso ya mawa le malepa a ho ngola meralo ya pele:
 - sebedisa mehopolo ya sehlooho le e e tshehetsang ho tswa mohatong wa boitokisetso;
 - hlwaya le ho sebedisa puo e tshwanetseng ya bonono, mantswe, ditlhaloso, mmala, sebaka le modumo;
 - sebedisa mefuta e fapaneng ya dipolelo le dipolelo tsa bolelele le dibopeho tse fapaneng;
 - sebedisa ditlwaelo tse sebediswang ho bopa diratswana tse jwalo ka dipolelo tsa sehlooho, dilelekela le diqetelo ho ntlafatso kgokahano;
 - sebedisa mantswe a hokelang a jwalo ka makopanyi, masupi le mahokedi ho ntlafatso momahano.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- bontsha tshebediso ya mawa le malepa a ho ngola meralo ya pele:
 - sebedisa mehopolo ya sehlooho le e e tshehetsang ho tswa mohatong wa boitokisetso ka phetahalo;
 - hlwaya le ho sebedisa puo e tshwanetseng ya bonono, mantswe, ditlhaloso, mmala, sebaka le modumo;
 - sebedisa mefuta e fapaneng ya dipolelo, le dipolelo tsa bolelele le dibopeho tse fapaneng;
 - sebedisa ditlwaelo tse sebediswang ho bopa ya diratswana tse jwalo ka dipolelo tsa sehlooho, di selelekela le diqetelo, tatelano e nang le moelelo ya ditemana ho ntlafatso kgokahano;
 - sebedisa mantswe a hokelang a jwalo ka makopanyi, masupi le mahokedi ho ntlafatso momahano.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 3 (Se tswela pele)

Ho ngola le ho nehelana

Moithuti o kgona ho ngola le ho nehelana ka maikemisetso a batsi a fapaneng le ho ya ka baamohedi ba ditaba a sebedisa ditlwaelo le dibopeho tse loketseng maemo a arohaneng.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- lekodisisa mosebetsi wa hae, a ela hloko mehopolo ya ba bang, a kgwaritse botjha a be a nehelane ka sehlahiswa se phethetsweng:
 - latela maemo a beilweng ho lekodisisa mosebetsi o ngotsweng wa hae mmoho le wa ba bang;
 - ntlafatsa kgokahano le momahano sebopehong sa tema ka kakaretso;
 - lekola ho bona hore dikahare, setaele le tshutshumetso di loketse maikemisetso, baamohedi ba ditaba mmoho le maemo;
- tshwarella maikutlong/ntlhakemong ya hae ka ho ba sedi ho itseng;
- ntlafatsa kgetho ya mantswe, sebopeho sa dipolelo le tsa diratswana mmoho le ho hlaola diphoso tse pepeneneng, tshebediso ya puo e hlohlontshang ditebe;
- bontsha kelohlolo e holang ditokelong tsa botho, tsa phedisano, tsa setso, tse amang ticoloho le tsa boitshwaro;
- lokisa moralo wa ho qetela wa ditema ka ho di badisisa le ho hlaola diphoso;
- nehelana ka sehlahiswa se phethetsweng a etse hloko setaele sa nehelano se loketseng, jwalo ka tema e makgethe kapa phousetara e e hohelang e mebalabala.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- lekodisa mosebetsi wa hae, a ela hloko mehopolo ya ba bang, a kgwaritse botjha a be a nehehane ka sehlahiswa se phethetsweng:
 - latela maemo a beilweng ho lekodisa mosebetsi wa hae o ngotsweng mmoho le wa ba bang;
 - ntlafatsa kgokahano le momahano sebopehong sa tema ka kakaretso;
 - lekola ho bona hore dikahare, setaele le tshutshumetso di loketse maikemisetso, baamohedi ba ditaba mmoho le maemo;
 - tshwarella maikutlong/ ntlhakemong ya hae ka boitshupo bo eketsehang;
 - ntlafatsa kgetho ya mantswe, le sebopeho sa dipolelo le sa ditemana mmoho le ho hlaola diphoso le tshebediso ya puo e hlohlontshang ditsebe;
 - bontsha kelohlolo ditokelong tsa botho, tsa phedisano, tsa setso, tse amang tikoloho le tsa boitshwano;
 - lokisa ditema moralong wa ho qetela ka ho di badisa le ho hlaola diphoso;
 - nehelana ka sehlahiswa se phethetsweng a etse hloko setaele sa nehelano se loketseng jwalo ka tema e makgethe kapa phousetara e e hohelang, e mebalabala.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- lekodisa mosebetsi wa hae, a ela hloko mehopolo ya ba bang, a kgwaritse botjha a be a nehehane ka moralo wa hae:
 - latela maemo a beilweng ho lekodisa mosebetsi o ngotsweng wa hae mmoho le wa ba bang;
 - ntlafatsa kgokahano le momahano sebopehong sa tema ka kakaretso;
 - lekola ho bona hore dikahare, setaele, rejistara le tshusumetso di loketse maikemisetso, baamohedi ba ditaba mmoho le maemo;
 - tshwarella maikutlong/ntlhakemong ya hae ka bokgoni;
 - ntlafata kgetho ya mantswe, le sebopeho sa dipolelo le sa ditemana mmoho le ho hlaola diphoso le tshebediso ya puo e hlohlontshang ditsebe;
 - bontsha kelohlolo ditokelong tsa botho, tsa phedisano, tsa setso, tse amang tikoloho le tsa boitshwano;
 - lokisa ditema moralong wa ho di qetela ka ho badisa le ho hlaola diphoso;
 - nehelana ka sehlahiswa se phethetsweng a etse hloko setaele sa nehelano se loketseng jwalo ka tema e makgethe kapa phousetara e e hohelang, e mebalabala.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 4

Thutapuo le tshebediso ya puo

Moithuti o kgona ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa tshebediso ya puo ka tshwanelo le ka ho phethahala.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- hlwaya le ho hlalosa meelelo ya mantswe le ho a sebedisa ka nepahalo mefuteng e fapaneng ya ditema tse tlwaelehileng:
 - peleta mantswe a sebediswang ka mehla ka nepo;
 - iketsetsa lenane la mopeleto wa mantswe;
 - sebedisa dikgutsofatso tsa mantswe a kgethilweng ka nepo;
 - sebedisa bukantswe le thesorase ho fumana meelelo ya mantswe;
 - utulla botona le botshehadi, bongata le nyenyefatso ya mabitso;

- utulla tshebediso ya mofuta e fapaneng ya makgethi le mahlalosi;
- sebedisa mantswe mararane (sehlongwapele le motso/kuto le/kapa sehlongwanethao) le mantswe kopane (nantswe a mabedi a kopaneng) ka nepahalo;
- sebedisa kgetho ya didumatshwano le mepelletotshwano, mahlalosongwe, malatodi le lentswe le le leng bakeng sa polelwana.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- hlwaya le ho hlalosa meelelo ya mantswe le ho a sebedisa ka nepahalo mefuteng e fapaneng ya ditema:
 - peleta mantswe a sebediswang ka mehla ka nepo;
 - iketsetsa lenane la mopeleto wa mantswe;
 - sebedisa dikgutsufatso tsa mantswe tse kgethilweng ka nepo;
 - sebedisa bukantswe le thesorase ho fumana ditlhaloso tsa mantswe;
 - sebedisa botona le botshehadi, bongata le nyenyefatso ya mabitso ka nepahalo e supang kgolo;
 - sebedisa mefuta e fapaneng ya makgethi le mahlalosi ka nepahalo e supang kgolo;
 - sebedisa mantswe mararane (sehlongwapele le motso/kutu le/kapa sehlongwanthao) le mantswekopane (a mabedi/ho feta a kopanang) ka nepahalo;
 - sebedisa lenane le eketsehileng la kgetho ya didumatshwano le mepeletotshwano, mahlalosongwe malatodi le lentswe le le leng bakeng sa polelwana.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- hlwaya le ho hlalosa meelelo ya mantswe le ho a sebedisa ka nepahalo mefuteng e fapaneng ya ditema:
 - peleta mantswe a sebediswang ka mehla ka nepo;
 - iketsetsa lenane la mopeleto wa mantswe;
 - sebedisa dikgutsufatso tsa mantswe ka nepo;
 - sebedisa bukantswe le thesorase ho fumana ditlhaloso tsa mantswe;
 - sebedisa botona le botshehadi, bongata le nyenyefatso ya mabitso ka nepahalo;
 - sebedisa mefuta e fapaneng ya makgethi le mahlalosi ka nepahalo;
 - sebedisa mantswe mararane (sehlongwapele le motso/kutu le/kapa sehlongwanthao) le mantswekopane (a mabedi/ho feta a kopaneng) ka nepahalo;
 - sebedisa didumatshwano le mepeletotshwano, mahlalosongwe, malatodi le lentswe le le leng bakeng sa polelwana.

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 4 (Se tswela pele)

Thutapuo le tshebediso ya puo

Moithuti o kgona ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa tshebediso ya puo ka tshwanelo le ka ho phethahala.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- sebedisa dipolelo tse bopilweng ka nepo, ka tsela e hlahisang moelelo le e bontshang tshebediso ya puo;
 - sebedisa dibopeho tsa leetsi le mathusi ho bontsha makgathe le dikao ka nepahalo e supang kgolo;
 - utulla tshebediso ya sebopelo sa tatolo;

- sebedisa moetsi, moetsuwa le ketso ka nepo e supang kgolo;
- utulla tatelano ya mantswe e nepahetseng;
- sebedisa dipolelonolo ka tshwanelo mme a qalella ho utulla popeho ya dipolelokopane/dipolelotswako, le dipolelomararane mmoho le tshebediso ya dipolelwana dikapolelwana maemedi le makopanyi;
- sebedisa le ho lemoha mefuta ya dipolelo e fapaneng tse jwalo ka tse behang taba, tse botsang, tse laelang le tse supisang;
- sebedisa dipolelo boetsing le boetsuweng ka boitshepo bo holang;

- utulla tshebediso tse fapaneng tsa puommui le puopheho;
- sebedisa mahokedi ka nepahalo e holang;
- sebedisa matshwao a puo ka nepo le ka maikemisetso a fapaneng a jwalo ka tlhakiso ya moelelo ho bontsha dikamano dikarolong tsa puo le ho eketsa kगतello/toboketso;

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- sebedisa dipolelo tse bopilweng ka nepo ka tsela e hlahisang moelelo le e bontshang tshebediso ya puo;
 - sebedisa dibopeho tsa leetsi le mathusi ho bontsha makgatswe le dikao maemang a tlwaelehileng ka nepahalo e holang;
 - sebedisa sebopeliso sa tatolo ka nepahalo e holang;
 - sebedisa moetsi, moetsuwa le ketso ka nepo;
- sebedisa tatelano ya mantswe ka nepahalo e holang;
- sebedisa dipolelonolo ka nepahalo mme a bopa dipolelokopane dipoletotswako le dipolelomararane tse amohelehileng ka ho sebedisa dikapolelwana, dipolelwana maemedi le makopanyi;
- sebedisa le ho lemoha mefuta e fapaneng ya dipolelo tse jwalo ka tse behang taba, tse botsang, tse laelang le tse supisang;
- sebedisa dipolelo tsa boetsi le boetsuwa ka maikemisetso a loketseng;
- sebedisa puommui le puopheho ka nepahalo;
- sebedisa mahokedi ka nepahalo;
- sebedisa matshwao a puo ka nepo le ka maikemisetso a fapaneng a jwalo ka tlhakiso ya moelelo, ho bontsha dikamano dikarolong tsa puo le ho eketsa kgatello/toboketso;

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- sebedisa dipolelo tse bopilweng ka nepo ka tsela e hlahisang moelelo le e bontshang tshebediso ya puo:
 - sebedisa dibopeho tsa leetsi le mathusi ho bontsha makgathe le dikao ka nepahalo maamong a fapaneng;
 - sebedisa sebopeliso sa tatolo ka nepo;
 - sebedisa moetsi, moetsuwa le ketso ka nepo;
- sebedisa tatelano ya mantswe ka nepo;
- sebedisa dipolelonolo ka nepahalo mme a bopa dipolelokopane dipoletotswako le dipolelomararane tse amohelehileng ka ho sebedisa di kapolelwana, dipolelwana maemedi le makopanyi;
- sebedisa le ho lemoha mefuta e fapaneng ya dipolelo tse jwalo ka tse behang taba, tse botsang, tse laelang le tse supisang;
- sebedisa dipolelo tsa boetsi le boetsuwa ka maikemisetso a lokelang le ho utlwisisa le ka moo di ka fetolang moelelo ka teng;
- sebedisa puommui le puopheho ka nepahalo le ho hlahisa sephetho se batlehang;
- sebedisa mahokedi ka nepo;
- sebedisa matshwao a puo ka nepo le ka maikemisetso a fapaneng a jwalo ka tlhakiso ya moelelo ho bontsha kamano dikarolong tsa puo le ho eketsa kgatello/toboketso;

Kereiti ya 10

Sephetho sa ho lthuta sa 4 (Se tswela pele)

Thutapuo le tshebediso ya puo

Moithuti o kgona ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa tshebediso ya puo ka tshwanelo le ka ho phethahala.

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- utulla tshebediso ya maemedi, maamanyi, marui le mabotsi;
 - utulla tshebediso ya puo ya bonono e jwalo ka dikapuo, maele le maelana/dikamaele;
 - fetolela dipolelo tse kgutshwane ho tloha puong e ithutwang ho isa puong ya lapeng kapa ho tswa puong ya lapeng ho ya ho e ithutwang.
- hodisa boitemohelo bo hlokolosi puong:
- utulla le ho sebedisa meelelo e fapaneng ya mantswe;
 - utulla ka moo mantswe a sebedisitsweng maemong a fapaneng mme a fupereng melaetsa e fapaneng a ka behang mmadi boemong bo itseng ka teng;
 - utulla puo e totobetseng e phahamisang maikutlo, ya kगतello, e susumeletsang lehlakoreng le itseng le ho phepetsa puo e sa natseng maikutlo a ba bang.

Kereiti ya 11

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- sebedisa maemedi, maamanyi, marui le mabotsi ka nepahalo e holang;
- sebedisa puo ya bonono e jwalo ka dikapuo, maele le maelana/dikamaele ka tshwanelo;
- fetolela dipolelo ho tloha puong e ithutwang ho isa puong ya lapeng kapa ho tswa puong ya lapeng ho ya ho e ithutwang.

■ hodisa boitemohelo bo hlokolosi puong:

- utlwisisa le ho sebedisa mantswe ka meelelo e fapaneng;
- utulla ka moo melaetsa e akantsweng, makgabane le tjhadimo tse kenyelleditsweng ditemeng di ka bontshang kemo ya sebui/moamohedi wa ditaba/mmadi/mmohi ka teng;
- hlwaya le ho phepetsa puo e phahamisang maikutlo, ya kगतello, e susumeletsang lehlakoreng le itseng le e sa natseng maikutlo a ba bang.

Kereiti ya 12

Maemo a Tekanyetso

Re bona sena ha moithuti a kgona ho:

- sebedisa maemedi, maamanyi, marui le mabotsi ka nepahalo;
- sebedisa puo ya bonono e jwalo ka dikapuo, maele le maelana/dikamaele ka tshwanelo;
- fetolela diratswana tse kgutshwane ho tloha puong e ithutwang ho isa puong ya lapeng le ho ya ho e ithutwang.

■ hodisa boitemohelo bo hlokolosi puong:

- hlalosa le ho sebedisa mantswe ka meelelo e fapaneng;
- utulla ka moo melaetsa e akantsweng, makgabane le tjhadimo tse kenyelleditsweng ditemeng di ka bontshang kemo ya sebui/moamohedi wa ditaba/mmadi/mmohi ka teng;
- hlwaya le ho phepetsa tshekamelo le ho tadima dintho ka lewekereng le le leng, puo e phahamisang maikutlo, ya kगतello, e susumeletsang lehlakoreng le itseng le e sa natseng maikutlo a ba bang.

DIKAHARE LE MAEMO A TSE ITHUTWANG HO FIHLELLA MAEMO A TEKANYETSO

Karolong ena ho nehelanwe ka dikahare le maemo a ho ithuta ho thusa ho fihlella Maemo a Tekanyetso. Dikahare tse bontshitsweng di lokela ho ka sebetswa ka tsela e tla thusa baithuti ho fihlella Diphetho tsa ho Ithuta. Dikahare di lokela hore di thuse phihlellong ya Diphetho tsa ho Ithuta mme e se be qetelo ka botsona. Maemo a ho ithuta a sisintsweng a tla thusa hore dikahare di kenyeletswe maamong a tla bang le moelelo ho baithuti ho ithuteng le ho rutweng. Titjhare e lokela ho hlokomela le ho sebedisa maemo a selehae, le ha e se a bontshitsweng mona, ha feela a tsamaelana le boiphihlelo ba baithuti. Dikahare le maemo a ho ithuta, ha di hlophiseditswe ho ka fihlella Maemo a Tekanyetso, di nehelana ka moralo wa tlhahiso ya Lenanetsamaiso la ho Ithuta. Tataiso ya Lenanetsamaiso la ho Ithuta e nehelana ka dintlha tse feletseng mabapi le sena.

Tshebediso ya ditema ha ho rutwa puo

Ha lentswe lena, 'tema' le sebediswa Setatementeng sa Thuto ya Dipuo le na le moelelo o batsi oo re ka nahahang ka ona, o kenyeleditseng tsa nehelano ya molomo, tse ngotsweng, tse mamelwang, tse bohuwang le ho mamelwa hong le mefuta e fapaneng ya dipuisano. Ho rutweng ha dipuo tsohle, ditema di lokela ho sebediswa e le moo ho qalwang teng, mme mefuta e itseng ya ditema e ka hlahiswa e le ditholwana tsa tshebetso. Ka tlhahiso ya ditema tse ntseng di thatafala le maemo ho tloha kereiting ya 10 ho isa kereiting ya 12, Maemo a Tekanyetso a loketseng a bontsha kgolo le tharahano. Ditema tse bonolo le tse thatafetseng ka bobedi ke motheo wa kgolo le tswelopele dipuong tsohle.

Ha ho le jwalo, ditema ke mehlodi ya bohlokwa ya 'dikahare le maemo a tse ithutwang' ho ruta le ho ithuta puo ka tsela e hokahaneng le jwalo ka ha e sebediswa.

Mefuta e fapafapaneng ya ditema tse sebediswang le tse hlahiswang di lokela ho pepesetsa moithuti:

- maamong a matle le a loketseng a phedisano, a setso se theilweng motheong wa nalane e bopang le ho ntshetsa pele kutlwisiso ya lefa la puo;
- mokotabeng o phepetsang le ho qholotsa, o ahang le ho hodisa kutlwisiso e itshetlehileng tshekatshekong ya makgabane le kananelo ya maemo a bohlokwa a setso le phedisano, mmoho le dintlha tse amang boitshwaro tse loketseng moithuti wa Aforika Borwa;
- dintlhakemong tsa mefuta e fapaneng;
- malebeleng a puo e ngotsweng le e buuwang e kenyeleditseng metswakotswako ya dibopeho tsa puo tse fapaneng ho thusa moithuti hore a ithute tshebediso ya puo e loketseng;
- tshekatshekong ya puo e sekameng kapa e nkang lehlakore, e leeme mmoho le e akaretsang ho thusa moithuti ho bopa monahano o sekasekang;
- puong e susumetsang mmoho le e hlohleletsang;
- puong e kenyelleditseng matla a maemo ka hare, le dipakeng tsa dipuo;
- ho ithuteng ho ela hloko baamohedi ba ditaba, maikemisetsa le moelelo o fupereng maikutlo a loketseng boitshwarong le tshebedisong ya mantswa a loketseng;

- mefuta le dielemente tse fapaneng tsa mefuta ya ditema, ho kenyeditswe le ya dingolwa;
- mefuta ya ditema tse bohuwang, tse mamelwang, le tse mamelwang le ho bohuya hong;
- mefuta e fapaneng ya ditaele le disebediswa tsa setaele, tse jwalo ka mefuta e batsi ya puo ya papiso le ya boqapi.

Mokgwa wa ho ithuta puo o itshetlehileng ditemeng le mokgwa wa ho ithuta puo jwalo ka ha e sebediswa bobedi di itshetlehile tshebedisong le tlhalosong ya ditema e tswelang pele.

Mokgwa wa ho ithuta puo o theilweng ditemeng o tadima tsela eo ditema di ka sebediswang ka teng. Maikemisetso ka ho sebedisa mokgwa ona o itshetlehileng tshebedisong ya ditema ke ho thusa baithuti ho ba le bokgoni, ho itshepa le ho ba neha bokgoni ba ho bala ka tshekatsheko, ho ba bangodi, babohi le ho tseba ho rala ditema. Hona ho kenyetsa ho mamela, ho bala le ho sekaseka sepheo sa ho utlwisisa hore di hlahisitswe jwang le hore tshusumetso ya tsona ke efe. Ka ho sebetsana le ditema ka tsela ena e sekasekang, baithuti ba ntshetsa pele bokgoni le tsebo ya ho lekola ditema ka tshekatsheko. Mokgwa ona o theilweng ditemeng o kenyetsa le tlhahiso ya mefuta e fapaneng ya ditema ka maikemisetso a itseng mmoho le baamohedi ba ditaba. Mokgwa ona o itshetlehile kutlwisisong ya hore ditema di hlahiswa le ho botjwa jwang.

Mokgwa wa ho ruta puo jwalo kaha e sebediswa o supa hore ho ithuteng puo, moithuti o tshwanetse ho nehwa nako le sebaka se sengata mmoho le menyetla e mengata ya ho kenya tshebetsong kapa ho hlahisa puo eo e leng ya hae ka ho bua maamong a phedisano le a tshebediso ya letsatsi le letsatsi. Ho ithuta puo ho lokela ho etswa ka tlhaho, ho etswe maamong a lokolohileng moo ho seng melawana e itseng, mme maemo ana a lokela ho fetisetswa ka phaposing moo bokgoni ba ho bala / boha le ho ngola / ba nehelano bo tlang ho ithutwa ka tlhaho – baithuti ba bala le ho ithuta ka ho etsa kgafetsa mosebetsi wa ho bala le ho ithuta ho ngola ka ho etsa mosebetsi o mongata o ngolwang. Ka hoo, ho totobetse hore mokgwa ona wa ho ithuta puo jwalo ka ha e sebediswa le mokgwa wa ho ithuta puo o itshetlehile ditemeng. Hape, o itshetlehile mokgwatshebedisong o tswelang ka nako tsohle le tlhahiso ya ditema.

Kutlwisiso ya hore ditema di bopilwe jwang

Ditema di hlahiswa tlasa maemo a itseng le ka maikemisetso a itseng, mme ho tadinngwe haholo basebedisi kapa baamohedi ba ditema. Mekga e fapaneng ya ditema e na le mesebetsi e fapaneng mme e latela ditsela le ditlwaelo ho ya ka sebopeho, setaele, kwahollopuo, tlotlontswe le dikahare. Mekga ena e bitswa ka hore ke **mefuta ya dingolwa**. Baithuti ba lokela ho nehwa bokgoni ba ho ka utlwisisa le ho hlahisa mefuta e fapaneng ya ditema.

Ka lehlakoreng le leng, ditema ke diipone tseo ka tsona ho totobatswang maemo a setso le a sepolotiki a sebaka seo di ngollwang ho sona. Puo e sebediswang ditemeng e jere molaetsa o supang ntlhakemo e itshetlehileng hodima maemo a setso le a sepolotiki a motho ya di ngotseng kapa ya di radileng. Ho ke ke ha thwe ditema ha di nke lehlakore ke hona. Baithuti ba lokela ho ba le bokgoni ba ho fihlella moelelo le ho arabela dintlha tse amang tsa boitshwaro le maikutlo kapa tjhadimo e itseng ya ditaba ditemeng.

Ka hoo, puo e lekolwa ditemeng ka nako tsohle, mme ditema le tsona di lekolwa ho ya ka dikahare tse fuperweng. Mokgwa ona o kenyeletsa le ho lekola semmuso dintlha tsa puo (kwahollopuo le tlotlontswe) empa jwalo ka kgetho e itshetlehileng kahlamelong ya tsona ditemeng, ka hoo di se etswe e le tsona feela ka ho ikemela. Hore ba kgone ho bua ka ditema, baithuti ba hloka 'puo e sebediswang ho hlalosa puo' eo ba ithutang yona – ba hloka mantswe a puo eo ho ka hlalosa dintlha tsa kwahollopuo tse fapaneng, tlotlontswe le setaele, le ho bua ka mefuta ya dingolwa.

Ditema di ka arolwa ka mekga ena; **ditema tse sebediswang** le **ditema tse hlahiswang**. Tsona di hlalosa ka botlalo lenaneng lena le latelang. Lenane lena le ke ke la kenyeletsa mefuta yohle ya ditema – titjhere e dumelletswa ho ka eketsa lenaneng lena ka mefuta ya ditema tse ka sebediswang ho ka ruta ka mokgwa ona o hokahantsweng wa ho ruta. Maikemisetso ka lenane lena ke ho neha titjhere kgetho e batsi ya ditema tse ka sebediswang le tse ka hlahiswang. Dintlha ka botlalo tse hlokehang mabapi le boleng le ho rarahana ha ditema le tshebediso ya mantswe a loketseng, di hlahella Lenanetataisong la ho Ithuta.

DITEMA TSE SEBEDISETSWANG HO RUTA PUO YA LAPENG KA MOKGWA O BONTSHANG NYALANYO, DIKEREITING TSA 10 – 12

Ditema tsa dingolwa:

Terama
Pale/ Nobe
Dithothokiso
Dingolwa tsa sehloholo / Ditshomo (Neanotaba)
Dipale tse kgutshwane
Ho ithuta ka difilimi
Meqoqo
Ngolophelo ya mong ka e mong (bayokerafi)
Ngolophelo ya mong ka boyena (othobayokerafi)

Mefuta e meng ya dingolwa e lokelang ho etswa dikereiting tsa 10 ho isa ho 12 e kenyeletsa ditema tse sebediswang kgokahanong ya ka mehla, tse sebediswang ha ho lekolwa se itseng, tsa boiqapelo, tse mamelwang, tse bohawang le ho mamelwa hong, le tsa mefuta e fapaneng ya dipuisano. Kgetho e batsi ya ditema e lokela ho sebediswa mokgweng ona o akaretsang wa ho ruta ka mokgwa o hokahantsweng nakong ya dilemo tse tharo.

Ditema tsa kgokahano:

Dayari (bukatsatsi)
Diatekele tsa dikoranteng
Diatekele tsa dimakasineng
Dibroushara
Difekele
Dimemo (mangolo a ho mema)
Dimemorandamo
Dintlha tsa Boikgopotso (review)
Dipapatso
Diphousetara
Dipuisano (tse ngolwang)
Dithelekeramo
Ditlaleho
Ditsebiso
Mangolo
Melaetsa ya e-meili
Metsotso le mananetsamaiso
Ngolontlha/dinoutsu
Pampitshana tsa tlhahisoleseding
Tsa Bophelo ba mofu
Tsa ditlhophiso (editorials)

Ditema tse nehelanang ka tlhahisoleseding:

Buka ya pokello ya dinomoro tsa mehala
Buka ya Tlhaloso ya mantswa (bukantswe)
Dibukakgakollo
Diensaetlelophedia
Disekejule
Pokello ya tlhaloso ya mantswa
Tataiso ya mananeo a thelevishini (thelevishine)
Tshupa-paka (dimmapa)

Ditema tsa boiqapelo:

Dayari (bukatsatsi)
Dilothe
Dipale le ditshomo
Dipina
Dipina tsa bosetjhaba/setso/dithoko
Dipuisano
Ditema tsa boiqapelo tse hlahisitsweng ke baithuti
Ditema tsa dingolwa
Ditshomo
Ditshwantshiso
Ho etsa puo
Metlae
Mmino
Phetho ya dipale

Ditema tse bohawang, tse mamelwang tse mamelwang le ho bohawa hong, mmoho le mefuta e fapaneng ya dipuisano:

Difoto (ditshwantsho)
Dikerafo, didayakeramo, mananetafole
Dikhatunu
Dikhomiki tsa dikoranteng/makasineng
Dipuo tse hatishitsweng
Diselaete
Ditjhate
Ditshupiso
Ditshwantsho tsa ditransepharensi
Dividio tsa mmino
Ho bala dipadi kapa pale tse kgutshwane
Ho bala terama
Lenanetsamaiso la mananeo a Thelebishini
Mananetsamaiso a radio
Matshwao
Mapetjo
Metlae (e tshwantshisitsweng), le tse tshwantshisang se itseng (tse jwalo ka lentse la motho kapa boitshwara ba hae)
Mongolo o etswang ditshepeng(engravings)
Pontsho ya diselaete

<p align="center">DITEMA TSE HLAHISWANG NAKONG EO HO RUTWANG PUO YA LAPENG MOKGWA O BONTSHANG NYALANYO, DIKEREITE TSA 10 - 12 (Ho etswe kgetho dikereiting tsa 10 – 12)</p>		
<p>Ditema tsa kgokahano: Diatekele tsa dikoranteng Diatekele tsa makasine Dibroutjhara Difekese Dikarete tsa memo Dipapatso Diposekarete Dipuisano Ditlaleho (tsa semmuso le tseo e seng tsa semmuso) Lengolo la Boitemohelo le Tokomane ya Boitsebiso le Diphihlelo Mangolo a semmuso a dikopo a ho tletleba, a kopo ya mosebetsi, a kutlwelebohloko, a memo Mangolo a semmuso le a setswalle a yang phatlalatsong Mangolo a setswalle Melaetsa e mekgutshwane e romellwang ka sele Melaetsa ya di e-meile Memorandamo Metsotso le lenanetsamaiso Tsa Boikgopotso Tsa bophelo ba mofu Tsa ditlhophiso Ho hlahisa mapetjo Ho tlatsa diforomo</p>	<p>Ditema tsa boiqapelo: Ho arabela / hlahisa maikutlo ka dingolwa Mefuta ena ya meqoqo ya phetelo, e hlalosang, ya ho nahanisa, e hlahisang lehlakore le itseng le ya kangang, Ditema tseo ho ka tadingwang tse itseng ho tsona le tsa tlhahisoleseding: Dikgutsufatso Dintlha/ dinoutsu hodima se itseng Diporejeke tsa dipatlisiso Ditaelo Ditaelo Ditaelo tse supisang tsela Ditlhaloso ka mantswe a hao Mmapa wa monahano</p>	<p>Ditema tsa molomo, tse bohawang le mefuta e fapaneng ya dipuisano: Dipampitshana tsa tlhahisoleseding Dipuisano Dipapatso Diphousetara Diporejeke tsa dipatlisiso Dipuisano tsa ho botsana dipotso Nehelano ka ditshwantsho/ya tshebediso ya modumo Puo ya semmuso le eo e seng ya semmuso e kgutshwane</p>
<p>Ditema tse sa tlameng empa tse reretswang ho matlafatsa: Papadi ya ho etsisa, ho pheta pale, ditaba tsa radio le thelevishine, tshwantshiso ya radio le thelevishine, dipuisano tsa dihlotshwana (phanele), palekgutshwe ya mong / thothokiso / tshwantshiso, setshwatsho sa boswaswi (khatunu), metlae e etswang ka ditshwantsho, metlae, matshwao, jwalojwalo.</p>		

KGAOLO YA 4

TEKANYETSO

SELELEKELA

Tekanyetso ke karolo e hlokolosi haholo ya Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha ya Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang). Ke tshebetso eo ka yona ho bokellwang le ho hlalosa bopaki boo ka bona ho ka etswang qeto e hlalolang bokgoni ba moithuti. Bopaki bo ka bokellwa ka dinako le dibakeng tse fapaneng, le ka tshebediso ya mekgwa e fapaneng, disebediswa, tsa phatlalatso, ditsela le maemo.

Ho etsa bonnete ba hore diphetho tsa tekanyetso di ka fumaneha le ho sebedisetswa merero e fapaneng nakong e tlang, sephetho se lokela ho ngolwa. Ho na le ditsela tse fapaneng tse ka latelwang tsa ho ngola bokgoni bona ba baithuti. Tse ding tsa ditsela tsena di tla hlalosa kgaolong ena. Tse ding di tla hlalosa ka ho otloleha Lenanetaisong la ho Ithuta.

Batho ba bangata ba nang le kabelo thutong ba na le thahasello ya ho tseba hore baithuti ba sebetsa ka tsela e jwang Dikereiting tsa 10 – 12. Hona ho kenyeleditse baithuti, batswadi, bahlokomedi ba bana, batshehetsi ba tsa ditjhelete, mafapha a thuto a diporofense, Lefapha la Thuto, Kantororo ya Letona la Thuto, boramosebetsi, le dibaka tsa thuto e phahameng. Ho etsa hore bohle ba fihlelle sephetho se akaretsang sa baithuti ha bobebe, le ho etsa diqeto ka bokgoni ba bona, diphetho tsa tekanyetso di lokela ho ngolwa. Ho na le ditsela tse ngata tsa ho etsa hona. Kgaolong ena, raporoto e etswang qetellong ya mosebetsi kapa qetellong ya nako e itseng, e tla utullwa.

HOBANENG HA HO LEKANYETSWA

Pele titjhere e ka etsa tekanyetso ya baithuti, ho bohlokwa hore maikemisetso a tekanyetso a qaqiswe ka tsela e utlwalang e sa ikadimeng meelelo e mengata. Ho utlwisisa seo tekanyetso e ikemiseditseng ho se fihlella ho netefatsa hore ho be teng nyalano e loketseng dipakeng tsa maikemisetso le mekgwa ya tekanyetso, e le hore diqeto le dikahlolo tse etswang di itshetlehe ka tekanyetso, mme e be tse nang le toka, tse loketseng maikemisetso a tekanyetso.

Ho na le mabaka a mangata ao bokgoni ba baithuti bo lokelang ho lekanyetswa. Hona ho kenyeleditse le tekanyetso e etsetswang ho lekola tswelopele le ho nehelana ka tlhahisoleseding e itseng, ho hlahloba kapa ho phekola ditshita tsa ho ithuta tseo e bang moithuti o na le tsona, e etsetswang kgetho e itseng, e etsetswang tataiso, e etsetsang tshetso e ka nehwang moithuti, e etsetswang ho nehelana ka lengolo la bopaki mmoho le ho fetisetsa moithuti kereiting e latelang.

Kharikulamong ena, ho ithuta le tekanyetso di hokahantswe haholo. Tekanyetso e thusa baithuti ho lekanya boleng ba ho ithuta ha bona. E neha baithuti lesedi ka tswelopele ya bona le ho ba neha bokgoni ba ho laola le ho etsa diqeto ka ho ithuta ha bona. Ka mokgwa ona, tekanyetso e nehelana ka lesedi le bontshang hore na ho ruta le ho ithuta ho a atleha ho fihlella Diphetho tsa ho Ithuta tse beilweng. Ha tekanyetso e bontsha hore tswelopele e a fokola, maano a ho ruta le ho ithuta a lokela ho fetolwa ka tsela e loketseng.

MEFUTA YA TEKANYETSO

Karolong ena ho hlalosa mefuta ya tekanyetso e latelang:

- tekanyetso ya motheo;
- tekanyetso e ribollang ditshita tsa ho ithuta;
- tekanyetso e ahang moithuti; le
- tekanyetso e etswang qetellong.

Tekanyetso ya motheo

Tekanyetso ya motheo (qalehong) e bohlokwa qalehong ya kereite. E ka etswa le ha e le moo ho qalwang mosebetsi o motjha teng. E sebediswa ho sibolla seo baithuti ba seng ba ntse ba se tseba le ho se kgona pele ba ka qala mosebetsi o motjha. E thusa haholo ho rala diketsahalo tsa ho ithuta mmoho le lenanetsamaiso la ho Ithuta. Ho ngolwa ha dintlha tse hlahiswang ke tekanyetso ena ya motheo e ka ngolwa feela ka mokgwa oo e seng wa semmuso.

Tekanyetso e ribollang ditshita tsa ho ithuta

Tekanyetso efe kapa efe e ka sebediswa ho ribolla ditshita tsa ho ithuta, ho fumana sesosa kapa disosa tsa ditshitiso kapa ditshita tsa ho ithuta tseo e bang moithuti a ka ba le tsona ho ithuta. Tekanyetso e ribollang ditshita tsa ho ithuta e thusa ho fumana mawa a fapaneng kapa ho ka elellwa dibaka tseo ho tsona moithuti a hloakang ho ka tshhetswa ho tsona kapa tse hloakang pheko. E sebetsa jwalo ka mokgwa wa ho lekola le ho thusa ho rala (polana) botjha maikemisetso a Lenane la ho Ithuta, kapa ho ribolla moo ho ithuta ho sa atlehang teng e le hore ho tle ho fumanwe le ho kenngwa tshebetsong mawa a thibelang sena.

Tekanyetso e ahang moithuti

Mokgwa ofe kapa ofe wa tekanyetso o sebediswang ho nehelana ka tlhahisoleseding moithuting o nepahetse tekanyetsong e tsebisang. Tekanyetso e ahang moithuti ke tshiya ya bohlokwa ya ho ruta le ho ithuta. Bohle ba nang le seabo thutong ba sebedisa mofuta ona wa ho lekanyetsa e le ho ka fumana tlhahisoleseding e itshetlehileng tswelopeleng eo baithuti ba e etsang. Tlaleho e ahang ke karolo ya bohlokwa tswelopeleng.

Tekanyetso e etswang qetellong

Ha tekanyetso e sebedisetswa ho ka rekota kahlolo kapa bokgoni kapa tsela eo moithuti a sebetsang ka yona, e ba tekanyetso e jwalo e bonwa jwalo ka tekanyetso ya qetellong/mafelong. Tekanyetso e etswang qetellong e nehelana ka kakaretso e feletseng ya bokgoni kapa tswelopele eo moithuti a seng a e entse ka nako efe kapa efe. E ka etswa qetellong ya thuto ka nngwe ka phaposing, qetellong ya karolwana (ya uniti) e itseng ya mosebetsi, qetellong ya sekele ya mosebetsi, qetellong ya kgweditharo, qetellong ya kgweditshelela kapa qetellong ya selemo. Tekanyetso e etswang qetellong e lokela ho lokisetswa mme mawa le disebediswa tsa tekanyetso di lokela ho sebediswa ho neha baithuti bokgoni ba ho supa bokgoni ba bona.

TEKANYETSO KE ENG MME E LOKELA HO ETSA ENG

Tekanyetso e lokela hore:

- e utlwisiswe ke moithuti le ke setjhaba ka kakaretso;
- e tsepamiswe ka ho otloloha;
- e hokanngwe mmoho le ho ruta le ho ithuta;
- e thehwe hodima ditlhoko tse beilweng tsa Maemo a Tekanyetso;
- e sebedise disebediswa tsa tekanyetso tse fapaneng;
- e sebedise mekgwa e fapaneng;
- e nehelane ka menyetla e ekeditsweng baithuting;
- e tsamaiswe ka toka le lebelo mmoho le nako tse loketseng moithuti;
- e tsamaiswe le ho fetoha le maemo.

HO LEKANYETSWA JWANG

Tekanyetso ya bokgoni ba baithuti e etswang ke matitjhere e lokela hore e be boemong bo hodimo ba ho tshepahala. Hona ho bolela hore diphetho tsa baithuti mabapi le tshebetso ya bona di lokela ho akaretso le ho kgema le dinako tse fapaneng le dintlha tsa tekanyetso, le ha e ka etswa ke matitjhere a fapaneng. Qeto kapa kahlolo hodima sephetho sa tekanyetso le yona e lokela hore e be ya nnete mme e tshepahale; ke hore, qeto e jwalo e lokela ho itshetleha hodima dintlha tsa ho ithuta tse neng di lekanyetswa.

Ka lebaka la hobane tekanyetso ka boyona e ke ke ya eba ya nnete kapa ya tshepahala ka ho phethahala ka boyona, diqeto tse etswang ka tswelopele ya moithuti di lokela ho itshetleha hodima tekanyetso tse fetang bonngwe. Sena ke motheo wa Tekanyetso e Tswelang. Tekanyetso e tswelang ke lewa le sebediswang tekanyetsong leo ka lona ho hlahiswang qeto ho ithuteng ha moithuti ho itshetlehuwe hodima diketsahalo tse fapaneng tsa tekanyetso, le mesebetsi e entsweng ka dinako tse fapaneng ha ho ntse ho ithutwa. E ama diketsahalo tsa tekanyetso selemo ho pota, ho sebediswa mefuta e fapaneng ya mekgwa ya tekanyetso e kang diteko, dihlahlobo, diporojeke le diasaenemente. Tekanyetso ya nehelano ya molomo, e ngolwang le e etswang ka matsoho le tsona di kenyeleditswe. Dikarolwana tsa bopaki tse fapaneng tse hlahiswang ke baithuti e le karolo ya tekanyetso e tswelang di ka kenyeletswa potefoliyong. Dithuto tse fapaneng di na le diphelelo tse

fapaneng tse bontshang se lokelang ho kenyeletswa photefoliong. Dipehelo tsena di hlahoswa hantle Lenanetataisong la ho ithuta.

Tekanyetso e Tswelang e thehilwe ka phaposing le sekolong, mme e tsepamiswa hodima mokgwa o tswelang pele oo ho ona tekanyetso e hokanyeleditsweng ka hara tshebetso ya ho ruta le ho ithuta. Matitjhere a kgona ho tseba baithuti ba bona ka ho ba ruta ka mehla (letsatsi le letsatsi), ka ho ba botsa dipotso, ho ba lebella, le ho ba beha leihlo ha ba sebetsa le ho kopakopana ka bobona.

Tekanyetso e Tswelang e lokela ho sebediswa dikarolong tsa kharikhulamo tse lekanyetswang ka ho ngola diteko le diasaenemente le tseo ho tsona ho sebediswang mekgwa ya tekanyetso e meng, e jwalo ka ho bontsha bopaki ba hore moithuti a ka etsa mosebetsi o itseng wa matsoho kapa a bontsha boiphihlelo bo itseng ho tsa molomo.

MEKGWA YA HO E TSA TEKANYETSO

Tekanyetso ya boitekolo

Diphetho tsa ho Ithuta tsohle mmoho le Maemo a Tekanyetso di pepesitwe. Baithuti ba tseba se lebeleletsweng ho bona. Ha ho le jwalo, baithuti ba na le seabo sa bohlokwa ka ho itekanyetsa ka bobona ha ho etswa tekanyetso ka hore ba 'etse tekanyetso ya pele' ya mosebetsi wa bona pele titjhere a ka etsa tekanyetso ya ho qetela. Ho nahanisa le ho lekola tswelopele eo moithuti a e entseng ke karolo ya bohlokwa ya ho ithuta.

Tekanyetso e etswang ke baithutimmoho

Tekanyetso e etswang ke baithutimmoho, ba sebedisa mananenetefatso kapa dikala tsa tekanyetso (diruburiki), e thusa moithuti eo mosebetsi wa hae o lekanyetswang mmoho le ba etsang tekanyetso eo. Ho arolelana hona ha ditsela kapa ditebello tsa ho lekanyetsa ho thusa baithuti ho lekola bokgoni ba bona le bokgoni ba ba bang.

Tekanyetso ya dihlotshwana

Bokgoni ba ho sebetsa ka katleho le kutlwisisano dihlotshwaneng ke se seng sa Diphetho tse Hlokolosi. Ho etsa tekanyetso ya sehlotshwana ho bolela ho batlana le bopaki bo supang ka ho totobetseng hore e feela sehlotshwana se sebedisana mmoho, se a thusana, se arolelana mosebetsi le ho kopanya diphehiso tse fapaneng tsa ditho tsa sehlotshwana, ho bopa sehlahiswa se le seng se ka lekanyetswang. Tekanyetso ya sehlotshwana e tadimana le tsela ya tshebetso eo baithuti ba e latelang mmoho le se hlahiswang. E kenyeletsa le tekanyetso ya bokgoni ho tsa phedisano, tsamaiso ya nako, tsamaiso ya mehlodi, diphapang le diphapano tsa sehlotshwana, mmoho le se hlahiswang ke sehlotshwana.

MEKGWA YA HO BOKELLA BOPAKI BA TEKANYETSO

Ho na le mekgwa e fapaneng ya ho bokella bopaki. E meng ya mekgwa ena e hlalose mona ka tlase.

Tekanyetso e itshetlehileng temohong

Mekgwa ya tekanyetso e itshetlehileng temohong e atisa ho sebedisa ditsela tse sa totobatswang, mme e re dumella ho rekota bopaki bo fapaneng ba baithuti ka dinako tse fapaneng. Mofuta ona wa tekanyetso hangata o itshetlehile hodima mesebetsi e hlokang hore baithuti ba sebedisane mmoho ho fihlella tharollo kapa sephetho se tshwanang. Ho lokela hore temoho e etswe ka maikemisetso mme e tsamaiswe ka thuso ya se sebediswa se nepahetseng sa ho lemoha.

Tekanyetso e itshetlehileng ditekong

Tekanyetso e itshetlehileng ditekong e radilwe haholo ka tsela e nehang matitjhene bokgoni ba ho bokella bopaki bo tshwanang baithuting bohle ka tsela e tshwanang le ka nako e le nngwe. Mofuta ona wa tekanyetso o hlahisa bopaki ba ho ithuta bo tiisetwang ka ho fihlella dintlha kapa matshwao a itseng. Ha e sebediswa hantle, diteko le dihlahlobo di dula e ntse e le karolo ya bohlokwa ya kharikhulamo hobane di nehelana ka bopaki ba seo baithuti ba ithutileng sona.

Tekanyetso e itshetlehileng mesebetsing

Mekgwa ya tekanyetso e itshetlehileng hodima mesebetsi kapa bokgoni bo reretsweng ho bontsha hore na baithuti ba kgona ho sebedisa tsebo le bokgoni tseo ba ithutileng tsona maemong a sa tlwaelehang kapa a ka ntle ho phaposi ya bona ya ho rutela. Tekanyetso e supang bokgoni e kenyeletsa le karolo ya thuto ya mesebetsi o supang bokgoni ka ho sebedisa matsoho (poratikale), moo ho lekolwang hore baithuti ba hokela jwang teori (tsebo e kgopolong) le se etswang ka matsoho (poratikale). Mekgwa, tsela kapa molao ona oo ka ona mesebetsi o lekanyetswang, o hlalose ka tsela ya dikala tsa tekanyetso tse supang dikgato (diruburiki) kapa lenane la ho lekola dintlha, o thusa titjhene ho sebedisa kapa ho hlaha ka kahlolo ya seporofeshenale e supang bokgoni ba baithuti.

HO REKOTA LE HO ETSA TLALEHO

Ho rekota le ho etsa tlaleho ho ama le ho kenyeletsa dintlha tse kang ho tshwara dintlha (data) tse bokeletsweng nakong eo ho neng ho etswa tekanyetso ka yona e le hore e tle e lekolwe le ho phatlalatswa ka tsela e nepahetseng le e utlwalang.

Mekgwa ya ho rekota

Ho na le mekgwa e mengata ya ho rekota. Hangata ho batla ho le thata ho totobatsa phapang dipakeng tsa tsela eo ho rekotwang dintlha tsa tekanyetso ka yona, le tsela kapa mokgwa wa ho sekaseka bokgoni ba baithuti.

Tse latelang ke mehlala ya disebediswa tse fapaneng tsa ho rekota:

- dikala tsa ho lekanyetsa;
- mananeo a mesebetsi kapa lenanenetefatso; le
- dikala tsa tekanyetso tse supang dikgato (diruburiki).

Sesebediswa se seng le se seng se hlalositse mona:

Dikala tsa ho lekanyetsa

Dikala tsa ho lekanyetsa ke mekgwa ya tshebetso, eo ho yona letshwao (jwalo ka A kapa B) kapa ntlha (jwalo ka 5/10 kapa 50%) e hlalositse ka botlalo e le ho hokahanya dintlha tseo ho dumellwaneng ka tsona hore baithuti ba lokela ho di fihlella le tlhaloso ya bokgoni e hlokehang ho fihlella ntlha e beilweng. Tlhaloso e lokelang ho fihlellwa e bohlokwa ho feta dintlha tseo ho dumellanweng ka tsona tshebetsong ya ho ruta le ho ithuta ka ha e neha baithuti mohopolo o hlakileng wa seo ba se fihleletseng le hore ke ho kae le hore hobaneng ba sa kgona ho fihlella dintlha tse beilweng hodima mosebetsi wa bona. Tsela ya kgale ya ho tshwaya le ho lekola e ne e sebedisa mokgwa wa ho lekanyetsa o neng o sa sebedise tlhaloso ya seo baithuti ba lokelang ho se fihlella, o ne o etsa hore ho be thata ho nehelana ka moelelo wa moo matla kapa bofokodi ba baithuti bo leng teng ho ya ka sepheo sa sephetho. Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiteng tsa 10 – 12 se sebedisa sekala se dikgato tse tshelletseng tsa ho lekanyetsa.

Mananeo a mesebetsi kapa lenanenetefatso

Manane a mesebetsi kapa lenaneo la ho tshwaya le ba le ditatemente tse otlohileng tse hlalositse bokgoni ba moithuti hodima mosebetsi o itseng. Ha ho hlokomelwa hore moithuti o fihleletse maemo a itseng a lenaneo la ho tshwaya hodima mosebetsi o neng o entswe, e ba setatemente seo se a tshwauwa (ho supa hore moithuti eo o se fihleletse). Ditatemente tseo kaofela ha di se di tshwailwe (ho bolelang hore se neng se batlahala se fihleletswe) ho hlalosa bokgoni ba moithuti. Mananeo a ho lekola mesebetsi a thusa haholo mesebetsing e tshwauwang ke baithutimmo kapa ke dihlotshwana.

Dikala tsa tekanyetso tse supang dikgato (Diruburiki)

Dikala tsa Tekanyetso tse supang dikgato (diruburiki) ke mefuta ya dikala e hokahantseng dintlha tseo ho dumellwaneng ka tsona mmoho le tlhaloso tsa maemo a lokelang ho fihlellwa. Di bopilwe ka dikgato tse supang kgolo e nang le mehato e fetafetanang, e bontshang matshwao a lokelang bonnyane ho fihlellwa kapa

maemo a amoheleng ho fihlella se batlwang mokgeng o mong le o mong wa mosebetsi o lekolwang. Ruburiki e hloka hore titjhere e tsebe hantle seo e leng sa bohlokwa le ho hlalosa maemo/matshwao a lokelang bonnyane ho fihlellwa. Ho na le mefuta e mmedi ya diruburiki, e akaretsang le e sekasekang mosebetsi ohle. Ruburiki e akaretsang e lekanyetsa karolo ya mosebetsi kapa mosebetsi ohle, ha ruburiki e sekasekang yona e lekola tshekatsheko ya dintlhana kapa dibopeho tse itseng tsa mosebetsi. E ka kenyeletsa dintho tsena ka bobedi. Lenanetataiso la ho Ithuta le nehelana ka mehlala ya diruburiki tsa dithuto ka ho otloloha.

Ho ka rala ruburiki, titjhere e lokela ho etsa qeto:

- Ke diphetho dife tseo ho ikemiseditsweng ho di fihlella?
- Ke Maemo a Tekanyetso afe ao ho ikemiseditsweng ho a fihlella?
- Ke bopaki bofe bo lokelang ho fihlellwa?
- Ke dikarolo dife tsa bokgoni tse tlang ho lekanyetswa?
- Ke disebediswa tsa tekanyetso dife tse loketseng karolo e nngwe le e nngwe ya mosebetsi o lekanyetswang (tse jwalo ka mokgwa wa tshetso le sehlahiswa se tlang ho hlahiswa)?
- Ke tsebo efe e lokelang ho totobatswa bopaking?
- Ke bokgoni kapa diketso dife tse lokelang ho sebediswa ?
- Ke menyetla efe e hlahisetswang moithuti ho ka hlahisa maikutlo, makgabane kapa tshadimo ya hae ya ditaba mosebetsing oo a o neilweng moo tsena di lokelang ho ka lekanyetswa le hona ka mokgwa ofe?
- Le hore na ruburiki ena e lokela ho sebedisetswa ho lekanyetsa diphetho mmoho le Maemo a Tekanyetso ohle a mosebetsi ona wa tekanyetso kapa na mosebetsi oo o lokela ho etsetswa diruburiki tse fapafapaneng?
- Ke diruburiki tse kae, hantlentle, tse hlokehang mosebetsing oo?

Ho bohlokwa ka nako tsohle hore titjhere e shebisane ruburiki le baithuti pele ba ka etsa mosebetsi oo ba o filweng. Ha ruburiki e sebediswa ka tsela ena, e fetoha sesebediswa se matla sa tekanyetso e etswang ke moithuti ka boyena.

Tlaleho ya bokgoni le phihlello

Tlaleho e itshetlehileng bokgoning e nehelana ka lesedi ho bohle ba nang le seabo kapa ba nang le kgahleho tswelopeleng ya moithuti. Ha bopaki bo se bo bokeletswe le ho sekasekwa, matitjhere a lokela ho ngola bokgoni kapa phihlello ena. Ho lokela ho etswa Tekanyetso e etswang qetellong e lekaneng e le hore tlaleho e etse tlhaloso e bontshang boemo boo moithuti a bo fihlelletseng.

Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha sa Dikereite tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang) se ananela sekala se supang boiphihlelo ba dikgato tse 6. Sekala seo se bontshitswe Lenanetafoleng la 4.1:

Papetla 4.1 Sekala sa phihlelo sa Setatemente sa Kharikhulamo ya Naha Dikereiting tsa 10 – 12 (Tsela ya ho Ithuta e Akaretsang).

Dikgato	Ditlhaloso tsa Bokgoni	Matshwao (%)
6	Phihlelo e babatsehang	80 - 100
5	Phihlelo e kgabane	60 - 79
4	Phihlelo e kgotsofatsang	50 - 59
3	Phihlelo e lekaneng	40 - 49
2	Phihlelo eo e leng karolwana feela	30 - 39
1	Phihlelo e haellang	0 - 29

DITLHALOSO TSA BOKGONI BA THUTO

Ho thusa ka boemo ba phihlelo bo lokelwang ke ho fihlellwa diphethong tsa ho ithuta dikereiting tsa 10 ho isa ho 12, ho nehelanwe ka ditlhaloso tsa boiphihlelo ba thuto e le ho hlahisa karohano kapa phapang ho se lebelletsweng hore baithuti ba lokela ho se tseba le ho ka kgona ho se fihlella. Dikgato tse tshelletseng tsa bokgoni bo lokelang ho fihlellwa di hlalositse thutong e nngwe le e nngwe, kereite le kereite. Ditlhaloso tsena di tla thusa matijhere haholo ka ho lekanyetsa baithuti le ho ka ba beha maemong a nepahetseng. Ditlhaloso di akaretsa se hlalositsweng ka botlalo Diphethong tsa ho Ithuta le Maemong a Tekanyetso, mme di nehelana ka matshwao a ikgethang a bopang boemo ba boiphihlelo maemong a itseng. Maemo a phihlelo a fapaneng mmoho le dikgato tsa dipresente tse a supang di bontshitswe lenanetafoleng 1941.

Ho ya ka metheo le tshbediso ya tekanyetso e itshetlehileng diphethong, tekanyetso tshole, e etswang sekolong mmoho le e etswang qetellong (tlhahlobo), di lokela ho tataiswa kapa ho itshetleha maemong a beilweng a ho lekanyetsa. Le ha ho le jwalo, matshwao a ka sebediswa ho lekola mosebetsi o itseng, empa mosebetsi o jwalo o lokela ho lekanyetswa ka ho sebedisa ruburiki ho na le ho tshwaya dintlha ho ntse ho nehelanwa ka matshwao a itseng ho ya ka dintlha tse nepilweng. Tlhaloso ya phihlelo thutong ka nngwe e hlalosa bonyenyane bo lokelang ba bokgoni, tsebo, tjhadimo ya ditaba le makgabane tseo moithuti a lokelang ho bontsha boiphihlelo ho tsona kगतong e nngwe le e nngwe ya sekala sa ho lekanyetsa.

Ha titjhere kapa molekanyetsi a lokisetsa mosebetsi wa tekanyetso/ dipotso, o lokela ho etsa bonnete ba hore mosebetsi / dipotso di tobile dintlha tse itseng tsa sephetho se lokelang ho lekanyetswa. Maemo a Tekanyetso a loketseng a tshwanetse hore a sebediswe ho rala sekala sa tekanyetso (ruburiki) se tla sebediswa ho tshwaya mosebetsi / potso eo ho nehalanweng ka yona. Tlhaloso e bontsha ka ho hlaka boemong boo bonyane moithuti a lokelang ho bo fihlella kगतong e nngwe le e nngwe.

HO FETISETSA HA BAITHUTI KEREITING E LATELANG

Ho fetisetwa pele ha baithuti ba leng Kereiting ya 10 le ya 11 ho tla itshetleha feela tekanyetsong e etswang sekolong, empa le yona e lokela ho tshetlehwa dipehelong tse tshwanang le tse ho lengolo la Thuto le Thupelo e Tswelang. Ditlhokeho, maemo le melawana, mmoho le kgauhelo e etswang haeba moithuti a sa tsamaya hantle hakaalo, di hlalositse hantle tokomaneng e bitswang ka hore ke *Qualifications and Assessment Policy framework for Grades 10 – 12 (General)*.

TSELA EO DIKARETE TSA RAPOROTO DI LOKELANG HO SHEBAHALA KA YONA

Ho na le dibopeho tse ngata tseo dikarete tsa raporoto di ka ralwang ka tsona empa re ithutile hore ha Karete ya Raporoto e shebahala e nolofetse, ho ba bobebe ho e utlwisisa, ha feela e kenyeditse dintho tsohle. Karete ya Raporoto e lokela ho kenyetsa dintlha tsohle tse amang tswelopele ya moithuti e bontshang:

- seo moithuti a se fihlelletseng papisong le diphethong;
- moo moithuti a nang le bokgoni teng kapa a leng matla teng;
- tshehetso e hlokehang kapa eo ho nehelanweng ka yona moo ho hlokehang;
- keletso e ahang e buang ka phihlello ya moithuti papisong le phihlello ya hae ya nako e fetileng mmoho le ditlhoko tsa thuto; le
- tswelopele eo moithuti a e etsang mabapi le ho ithuta.

Ho feta mona, karate ya raporoto e lokela ho kenyetsa tlhahisoleseding ka dintlha tse latelang:

- lebitso la sekolo;
- lebitso la moithuti;
- kereite eo moithuti a leng ho yona;
- selemo le kotara;
- sebaka moo motswadi kapa mohlakomedi a saenang;
- sebaka moo titjhere le mosuwehlooho ba saenang;
- letsatsi, kgwedi le selemo;
- letsatsi le kgwedi tseo dikolo di kwalwang le ho bulwa ka tsona;
- setempe sa sekolo; le
- tlhahisoleseding e supang tsela eo moithuti a kenang sekolo ka yona.

TEKANYETSO YA BAITHUTI BA NANG LE DITSHITA TSA HO ITHUTA

Tekanyetso ya baithuti ba nang le ditshita tsa ho ithuta dife kapa dife e tla tsamaiswa ka tsela e nngwe e kgothaleditsweng le/kapa mokgwa o lokiseditsweng maemo a ikgethang jwalo kaha ho hlalositse tokomaneng e bitswang ka ho re ke *Qualifications and Assessment Policy framework for Grades 10 – 12 (General)*. O eletswe ho ya lekola tokomane ya molao e bitswang *White Paper 6 on Special Needs Education: Building an Inclusive Education and Training System* ka ha e ikamahanya le baithuti ba nang le ditshita tsa ho ithuta.

DITLHALOSO TSA BOKGONI TSA PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI

Kereiti ya 10

Kgato

6

Sekala

80%-100%
Phihlelo e
babatsehang

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 10 moithuti ya bontshang phihlelo e babatsehang a ka:

- bua le ho etsa nehelano ka boitshepo, le ka kgokahano le momahano ya dintlha; bontsha kelohloko le ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka sepheo sa ho hlwaya, fihlela moelelo, sekaseka le ho hlalosa tlhahisoleseding ka maikemisetso a fapaneng ka nepahalo; sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; sebedisa puo ka bolokolohi maemong a batsi a tlwaelehileng a dipuisano.
- fihlela moelelo, sekaseka le ho hlalosa ditema ka phethahalo le ka ho itshepa, hape a ka hlwaya tlhahisoleseding e itseng ditemeng ka nepahalo ha a bala le ho boha; bontsha kutlwisiso e ntle haholo o mme hlahisa le ho tiisa mehopolu ya hae ka ho hlaka; balla hodimo a bontsha bolokolohi bo kgahlisang haholo; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso.
- ngola le ho nehelana ka ditema tse bontshang kgokahano le momahano ya dintlha le nepahalo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho; bopa mehopolu le dintlhakemo ka tsela e tshwarellang, e kgodisang le e bontshang boiqapelo; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing o ngotsweng a sebetsa ka boyena ho hlahisa ditema tse ntlafaditsweng.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 11 moithuti ya bontshang phihlello e babatsehang a ka:

- bua le ho nehelana ka boitshepo, le ka kgokahano le momahano ya dintlha; bontsha kelohloko le tshebediso ya puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka sepheo sa ho hlwaya, fihlela moelelo, sekaseka le ho hlalosa tlhahisoleseding ka maikenisetso a fapafapaneng; sebedisa puo ka bolokolohi maamong a batsi a dipuisano.
- fihlela moelelo, sekaseka le ho hlalosa ditema ka boitshepo le ka phethahalo, hape o hlwaya tlhahisoleseding e itseng ka nepahalo ha a bala le ho boha; bontsha kutlwisiso e ntle haholo mme o hlhisa mehopollo ya hae le ho e tshetsa ka ho hlaka; balla hodimo ka bolokolohi ka tsela e phethahetseng; bontsha ho ba sedi mehopolong e batsi le dintlheng tse amang setso.
- ngola le ho nehelana ka ditema ka kgokahano le momahano ya dintlha le ka nepahalo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho; bopa mehopollo le dintlhakemo ka tsela e tshwarellang, e kgodisang le e bontshang boiqapelo; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing o ngotsweng a sebetsa ka boyena ka sepheo sa ho hlhisa ditema tse ntlafaditsweng.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 12 moithuti ya bontshang phihlello e babatsehang a ka:

- bua le ho nehelana ka boitshepo, le ka kgokahano le momahano ya dintlha; bontsha kelohloko le tshebediso ya puo e bontshang, ho ba sedi le ho hlompha ka ho hlaka; mamela ka tshetshefo ka sepheo sa ho hlwaya, fihlela moelelo, sekaseka le ho hlalosa tlhahisoleseding ka maikemisetso a fapaneng ka nepahalo; sebedisa puo ka bolokolohi maamong a dipuisano a batsi, a fapaneng.
- fihlela moelelo, sekaseka, le ho hlalosa ditema ka ho phethahala le ka boitshepo, hape o hlwaya tlhahisoleseding e itseng ka nepahalo ha a bala le ho boha; bontsha kutlwisiso e ntle haholo mme o hlhisa le ho tiisa mehopollo ya hae ka ho hlaka; balla hodimo ka bolokolohi ho ka tsela e kgahlisang haholo; bontsha ho ba sedi mehopolong e batsi mmoho le dintlheng tse amang setso.
- ngola le ho nehelana ka ditema ka kgokahano le momahano ya dintlha le ka nepahalo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho ka tsela e phethahetseng; bopa mehopollo le dintlhakemo tsa hae ka tsela e tshwarellang, e kgodisang le e bontshang boiqapelo; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing o ngotsweng a sebetsa ka boyena ka sepheo sa ho bopa ditema tse nepahetseng.

Kereiti ya 10

Kgato

6

Sekala

80%-100%
**Phihlelo e
babatsehang
(E tswela pele)**

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka boitsepo le ka nepahalo e holang; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswa le dibopeho tsa ona ka phethahalo; sebedisa dikarolo tse fapafapaneng tsa dipolelo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla; bontsha bokgoni bo botle haholo ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswa.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka nepahalo le ka boitshepo; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswa le dibopeho tsa ona ka phethahalo; sebedisa dibopeho tse fapafapaneng tsa dipolelo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla; bontsha bokgoni bo botle haholo ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswa.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka nepahalo le ka boitshepo; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswa le dibopeho tsa ona ka phethahalo; sebedisa dibopeho tse batsi tse fapafapaneng haholo tsa dipolelo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla; bontsha bokgoni bo botle haholo ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswa.

Kereiti ya 10

Kgato

5

Sekala

60%-79%
Phihlello e kgabane

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 10 moithuti ya
bontshang phihlello e kgabane a ka:

- bua le ho nehelana hangata ka boitshepo le ka tsela e nang le kgokahano le momahano ya dintlha; bontsha kelohloko e lekaneng le tshebediso ya puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka sepheo sa ho hlwaya tlhahisoleseding ka maikemisetso a fapaneng, empa o bontsha ho qeaqea ha a fihlela moelelo, a sekaseka le ha a hlalosa; sebedisa puo hangata ka bolokolohi maemong a dipuisano a tlwaelehileng.
- hlwaya tlhahisoleseding hangata ka boitshepo ha a bala le ho boha empa o bontsha qeaqeo ha a fihlela moelelo, a sekaseka le ha a hlalosa ditema; bontsha kutlwisiso e ntle, mme o hlahisa le ho tiisa mehopolohi ya hae ka tsela e kgotsofatsang; balla hodimo hangata ka bolokolohi; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso hangata.
- ngola le ho nehelana hangata ka ditema tse nang le kgokahano le momahano ya dintlha le ka nepahalo empa o etsa diphoso; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho hangata; bopa mehopolohi le dintlhakemo hangata ka tsela e tshwarellang le e kgodisang, a bontsha bopaki bo itseng ba boiqapelo; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing o ngotsweng a thuswa, ka sepheo sa ho hlahisa ditema tse ntlafetseng.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 11 moithuti ya bontshang phihlello e kgabane a ka:

- bua le ho nehelana hangata ka boitshepo le ka tsela e bontshang kgokahano le momahano ya dintlha; bontsha kelohlolo e lekaneng le tsebediso ya puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka sepheo sa ho hlwaya le ho fihlela moelelo wa tlhahisoleseding ka maikemisetso a fapaneng, empa ka nako e nngwe o bontsha ho qeaqea ha a sekaseka le ho hlalosa; sebedisa puo hangata ka bolokolohi maamong a dipuisano a fapaneng;
- hlwaya le ho fihlela moelelo hangata ka boitshepo ha a bala le ho boha, empa o bontsha qeaqeo ha a sekaseka le ho hlalosa ditema; bontsha kutlwisiso e ntle, mme o hlahisa le ho tiisa mehopolole ya hae ka tsela e hlakileng; balla hodimo hangata ka bolokolohi; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso;
- ngola le ho nehelana ka ditema tseo hangata di bontshang kgokahano le momahano ya dintlha, le nepahalo empa o etsa diphoso tse itseng; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso maemo le dibopeho hangata; bopa mehopolole le dintlhakemo hangata ka tsela e tshwarellang le e kgodisang a bontsha boiqapelo bo itseng; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing o ngotsweng hangata a sebetsa ka boyena ho hlahisa ditema tse ntlafetseng.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 12 moithuti ya bontshang phihlello e kgabane a ka:

- bua le ho nehelana hangata ka boitshepo le ka tsela e bontshang kgokahano le momahano ya dintlha; bontsha kelohlolo e kgotsofatsang, le tsebediso ya puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka sepheo sa ho hlwaya le ho fihlela moelelo wa tlhahisoleseding ka maikemisetso a fapaneng, empa ka nako e nngwe o bontsha ho qeaqea ha a sekaseka le ho hlalosa; sebedisa puo hangata ka bolokolohi maamong a batsi a dipuisano;
- hlwaya le ho fihlela moelelo hangata ka boitshepo ha a bala le ho boha, empa o bontsha qeaqeo ha a sekaseka le ho hlalosa ditema; bontsha kutlwisiso e ntle mme o hlahisa le ho tiisa mehopolole ya hae ka tsela e hlakileng; balla hodimo hangata ka bolokolohi; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso;
- ngola le ho nehelana ka ditema tseo hangata di bontshang kgokahano le momahano ya dintlha le nepahalo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso maemo le dibopeho hangata; bopa mehopolole le dintlhakemo hangata ka tsela e tshwarellang, e kgodisang le e bontshang boiqapelo bo itseng; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing ngotsweng hangata a sebetsa ka boyena ho hlahisa ditema tse ntlafetseng.

Kereiti ya 10

Kgato

5

Sekala

60%-79%

**Phihlelo e kgabane
(E tswela pele)**

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo hangata ka ho nepahala le ho itshepa; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa moelelo le mesebetsi ya mantswe le dibopeho tsa ona hangata; sebedisa dibopeho tsa dipolelo tse fapaneng mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla, empa o etsa diphoso tse seng kae; bontsha bokgoni bo botle ba tshebediso thutapuo le tlotlontswe.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- ulwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo hangata ka ho nepahala le ka ho itshepa; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswe le dibopeho tsa ona hangata; sebedisa dibopeho tse fapaneng tsa dipolelo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla, empa o etsa diphoso tse itseng; bontsha bokgoni bo kgahlisang ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswe.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- ulwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo hangata ka ho nepahala le ka ho itshepa; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswe le dibopeho tsa ona; sebedisa dibopeho tse fapafapaneng tsa dipolelo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla empa o etsa diphoso tse itseng; bontsha bokgoni bo kgahlisang ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswe.

Kereiti ya 10

Kgato

4

Sekala

**50%-59%
Phihlelo e
kgotsofatsang**

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 10 moithuti ya phihlelo e kgotsofatsang a ka:

- bua le ho nehelana ka ho qholotswa le ho kgothatswa ka nako e nngwe, ka boitshepo le ka tsela e nang le kgokahano le momahano ya dintlha; bontsha kelohloko e kgotsofatsang, le ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka tsela e kgotsofatsang ho hlwaya tlhahisoleseding, empa o hloka thuso ha a fihlela moelelo, a sekaseka le ho hlalosa; sebedisa puo ka bolokolohi ka bokgoni bo kgotsofatsang maemong a tlwaelehileng a dipuisano;
- hlwaya le ho fihlela moelelo wa tlhahisoleseding ka boitshepo bo kgotsofatsang ha a bala le ho boha empa o a thatafallwa ha a sekaseka le ho hlalosa ditema; bontsha kutlwisiso e kgotsofatsang mme hangata a ka hlahisa le ho tiisa mehopolu ya hae; balla hodimo ka bolokolohi ka bokgoni bo kgotsofatsang; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso ka tsela e kgotsofatsang.
- ngola le ho nehelana ka ditema ka tsela e kgotsofatsang, empa ka nako e nngwe di hloka kgokahano le momahano ya dintlha le nepahalo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho ka ho thuswa; bopa mehopolu le dintlhakemo ka tsela e tsepameng le e tsitsitseng ho kgotsofatsang; lekola botjha le ho hlaola diposo mosebetsing o ngotsweng ka sepheo sa ho hlahisa ditema tse ntlafetseng ka tsela e kgotsofatsang, empa a thuswa nako le nako.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 11 moithuti ya bontshang phihlello e kgotsofatsang a ka:

- bua le ho nehelana ka ho qholotswa le ho kgothaletswa ka nako e nngwe ka tsela e nang le kgokahano le momahano ya dintlha le ka boitshepo ho kgotsofatsang; bontsha kelohloko e kgotsafatsang, le ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka tsela e kgotsofatsang ka sepheo sa ho hlwaya tlhahisoleseding, empa o hloka thuso ha a fihlela moelelo, a sekaseka le ha a hlalosa; sebedisa puo ka bolokolohi ka tsela e kgotsofatsang maamong a dipuisano.
- hlwaya le ho fihlela moelelo wa tlhahisoleseding ka boitshepo bo kgotsofatsang ha a bala le ho boha, empa o hloka thuso ha a sekaseka le ha a hlalosa ditema; bontsha kutlwisiso ka tsela e kgotsofatsang mme o hlahisa le ho tiisa mehopollo ya hae; balla hodimo ka bolokolohi ka bokgoni bo kgotsofatsang; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso ka tsela e kgotsofatsang.
- ngola le ho nehelana ka tsela e ntle ho kgotsofatsang, empa ditema ka nako e nngwe di hloka kgokahano le momahano ya dintlha le nepahalo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho feela a fuwa thuso e itseng; bopa mehopollo le dintlhakemo ka ho tsepama le ho tsitsa ho kgotsofatsang; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing o ngotsweng ka sepheo sa ho hlahisa ditema tse ntlafetseng ka tsela e kgatsofatseng, empa a thuswa.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 12 moithuti ya bontshang phihlello kgotsofatsang a ka:

- bua le ho nehelana, ka ho qholotswa ka nako e nngwe, ka boitshepo le ka tsela e nang le kgokahano le momahano ya dintlha ka tsela e kgotsofatsang; bontsha kelohloko e kgotsofatsang le ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka tsela e kgotsofatsang ka sepheo sa ho hlwaya le ho fihlela moelelo wa tlhahisoleseding empa o hloka thuso ha a sekaseka le ho hlalosa; sebedisa puo ka bolokolohi ka bokgoni bo kgotsofatsang maamong a dipuisano.
- hlwaya le ho fihlela moelelo wa thahisoleseding ka boitshepo bo kgotsofatsang ha a bala le ho boha, empa o hloka thuso ha a sekaseka le ha a hlalosa ditema; bontsha kutlwisiso ka tsela e kgotsofatsang, mme o hlahisa le ho tiisa mehopollo ya hae; balla hodimo ka bolokolohi ka bokgoni bo kgotsofatsang; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso ka tsela e kgotsofatsang.
- ngola le ho nehelana ka tsela e ntle ho kgotsofatsang, empa ditema ka nako tse ding di hloka kgokahano le momahano ya dintlha le nepahalo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho ka ho thuswa; bopa mehopollo le dintlhakemo ka ho tsepama le ho tsitsa ka tsela e kgotsofatsang; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing o ngotsweng ka sepheo sa ho hlahisa ditema tse ntlafetseng ka tsela e kgatsofatseng, empa a thuswa.

Kereiti ya 10

Kgato

4

Sekala

**50%-59%
Phihlelo e
kgotsofatsang
(E tswela pele)**

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka ho nepahala ka tsela e kgotsofatsang; hlwaya, fihlela moelelo, le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswa le dibopeho tsa ona ka ho nepahala ho kgotsofatsang a thuswa; sebedisa dibopeho tse fapaneng tsa dipolelo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla, empa hangata a ka etsa diphoso; bontsha bokgoni bo kgotsofatsang ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswa.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa tsa puo ka nepahalo ka tsela e kgotsofatsang; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswa le dibopeho tsa ona ka ho nepahala ho kgotsofatsang, empa a thuswa; sebedisa dibopeho tse fapaneng tsa dipolelo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla empa hangata o etsa diphoso; bontsha bokgoni bo kgotsofatsang ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswa.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka nepahalo ka tsela e kgotsofatsang; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswa le dibopeho tsa ona ka nepahalo ka tsela e kgotsofatsang, a thuswa; sebedisa dibopeho tse fapaneng tsa dipolelo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla empa o etsa diphoso; bontsha bokgoni bo kgotsofatsang ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswa.

Kereiti ya 10

Kgato

3

Sekala

40%-49%
Phihlello e lekaneng

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 10 moithuti ya
bontshang phihlello e lekaneng a ka:

- bua le ho nehelana ka kgokahano le momahano ya dintlha ka tsela e lekaneng, empa o hloka ho kgothatswa nako le nako; bontsha kelohloko e lekaneng, le ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka tsela e lekaneng ka sepheo sa ho hlwaya tlahisoleseding, empa o kgona feela ho fihlela moelelo, ho sekaseka le ho hlalosa ditema ka ho tataiswa kgafetsafetsa; sebedisa puo ka bolokolohi maamong a dipuisano a tlwaelehileng ka bokgoni bo lekaneng.
- bala le ho boha empa hangata o teana le bothata ha a hlwaya, a fihlela moelelo, a sekaseka le ho hlalosa ditema ka boyena; bontsha kutlwisiso e lekaneng, empa o a qeaqea ha a nehelana le ho tshehetsa maikutlo a hae; balla hodimo ka bolokolohi bo lekaneng; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso ka tsela e lekaneng.
- ngola le ho nehelana ka tsela e ntle ho lekaneng, empa ditema hangata di hloka kgokahano le momahano ya dintlha le nepahalo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetsa, maemo le dibopeho ka tsela e lekaneng, a thuswa; bopa mehopolong le dintlhakemo ka tsela e tsepameng ho lekaneng feela ka thuso e etswang kgafetsa; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing o ngotswang empa o hloka tataiso ho qoba diphoso tse rothofatsang moelelo.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 11 moithuti ya phihlelo e lekaneng a ka:

- bua le ho nehelana ka kgokahano le momahano ya dintlha ka bokgoni bo lekaneng, empa hloka ho qholotswa; bontsha kelohloko e lekaneng le ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka sepheo sa ho hlwaya tlhahisoleseding ka bokgoni bo lekaneng, empa o fumana bothata ha a sekaseka, a fihlela moelelo le ha a hlalosa ditema; sebedisa puo ka bolokolohi ka bokgoni bo lekaneng maemong a dipuisano a tlwaelehileng.
- hlwaya tlhahisoleseding ka bokgoni bo lekaneng ha a bala le ho boha empa hangata o fumana bothata ha a fihlela moelelo, a sekaseka le ha a hlalosa ditema ka boyena; bontsha kutlwisiso e lekaneng, empa o a qeaqea ha a nehelana le ho tshehetsa maikutlo a hae; balla hodimo, a bontsha bolokolohi ka tsela e lekaneng; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso ka bokgoni bo lekaneng.
- ngola le ho nehelana ka ditema tse ntle ka tsela e lekaneng, empa hangata di bontsha ho hloka kgokahano le momahano ya dintlha le nepahalo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho ka tsela e lekaneng, a thuswa; bopa mehopolole le dintlhakemo ka tsela e tsepameng ho lekaneng ha feela a tshehetswa; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing o ngotsweng empa o hloka tataiso kgafetsa ho qoba diphoso tse rothofatsang moelelo.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 12 moithuti ya phihlelo e lekaneng a ka:

- bua le ho nehelana ka kgokahano le momahano ya dintlha ka tsela e lekaneng empa o hloka ho qholotswa ka nako tse ding; bontsha kelohloko e lekaneng le tshebediso ya puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha; mamela ka tshetshefo ka bokgoni bo lekaneng ka sepheo sa ho hlwaya le ho fihlela moelelo wa tlhahisoleseding, empa o fumana bothata ha a sekaseka le ho hlalosa ditema; sebedisa puo ka bolokolohi ka bokgoni bo lekaneng maemong a dipuisano a fapaneng.
- hlwaya tlhahisoleseding ka bokgoni bo lekaneng ha a bala le ho boha empa ka nako tse ding o fumana bothata ha a fihlela moelelo, a sekaseka le ha a hlalosa ditema ka boyena; bontsha kutlwisiso e lekaneng, empa o a qeaqea ha a nehelana le ho tshehetsa mehopolole ya hae; balla hodimo ka bolokolohi ka tsela e lekaneng; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso ka bokgoni bo lekaneng.
- ngola le ho nehelana ka ditema tse ntle ka tsela e lekaneng, empa hangata di bontsha ho hloka kgokahano le momahano ya dintlha le nepahalo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho ka bokgoni bo lekaneng, a thuswa; bopa mehopolole ka tsela e tsepameng feela ha a tshehetswa; lekola botjha le ho hlaola diphoso mosebetsing o ngotsweng empa o hloka tataiso ho qoba diphoso tseo ka nako e nngwe di rothofatsang moelelo.

Kereiti ya 10

Kgato

3

Sekala

40%-49%
Phihlelo e lekaneng
(E tswela pele)

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka bokgoni bo lekaneng empa o etsa diphoso tse bohlaswa; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswa le dibopeho tsa ona ka bokgoni bo lekaneng ha feela a thuswa; sebedisa dikarolo tsa dipolelo tse fapaneng mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla empa o etsa diphoso tse ngata; bontsha bokgoni bo lekaneng ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswe.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka bokgoni bo lekaneng empa o etsa diphoso tse bohlaswa; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswe le dibopeho tsa ona ka tsela e lekaneng ha feela a thuswa; sebedisa dikarolo tse fapaneng tsa polelo mabakeng a tshebediso ya puo ya kamehla, empa o etsa diphoso tse kgolo; bontsha bokgoni bo lekaneng ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswe.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka bokgoni bo lekaneng empa o etsa diphoso tse bohlaswa; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswe le dibopeho tsa ona ka bokgoni bo lekaneng, ha feela a thuswa; sebedisa dikarolo tse fapaneng tsa polelo mabakeng a tshebediso ya puo ya kamehla empa o etsa diphoso tse ngata; bontsha bokgoni bo lekaneng ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswe.

Kereiti ya 10

Kgato

2

Sekala

30%-39%
Phihlello eo e leng
karolwana feela

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 10 moithuti ya bontshang phihlello eo e leng karolwana feela a ka:

- bua le ho nehelana, empa o bontsha kgokahano kapa mamahano ya dintlha ka sewelo; bontsha kelohlolo le ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha ka sewelo; mamela ka tshetshefo ka sewelo ka maikemsetso a ho hlwaya tlhahisoleseding hape o fihlela moelelo, sekaseka le ho hlalosa ditema ka sewelo leha a bile a thuswa; fetisa feela molaetsa wa motheo maamong a tlwaelehileng a dipuisano ka nako tse ding, empa ke ka sewelo a bontshang bolokolohi.
- fihlela moelelo, sekaseka le ho hlalosa tlhahisoleseding ka sewelo ka nepahalo le ka boyena ha a bala le ho boha; bontsha kutlwisiso kapa ho utlwahatsa le ho tiisa mehopolo ya hae ka sewelo; balla hodimo ka bolokolohi ka sewelo; bontsha ho ba sedi maikutlong a fapaneng le dintlheng tse amang setso ka sewelo.
- ngola le ho nehelana ka ditema tse nang le kgokahano le momahano ya dintlha le nepahalo ka sewelo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho ka sewelo, leha a bile a thuswa kgafetsa; bopa mehopolo ya motheo le dintlhakemo feela ha a thuswa empa le yona e hloka tsepamo mme moelelo wa yona o nyotobetswa ke diphoso tse kgolo; bontsha bopaki bo haellang ba ho lekola mosebetsi botjha le ho hlaola diphoso leha a fuwa tataiso kgafetsa.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 11 moithuti ya bontshang phihlello eo e leng karolwana feela a ka:

- bua le ho nehelana empa o bontsha kgokahano le manahano ya dintlha ka sewelo; bontsha kelohloko kapa ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha ka sewelo; mamela ka tshetshefo ka sepheo sa ho hlwaya tlhahisoleseding ka sewelo, mme o teana le bothata ha a fihlela moelelo, a sekaseka le ho hlalosa ditema le ha a bile a tataiswa; fetisa feela molaetsa wa motheo maamong a tlwaelehileng a dipuisano ka nako tse ding, empa ke ka sewelo a bontshang bolokolohi.
- fihlela moelelo, sekaseka le ho hlalosa ditema ka nepahalo ka sewelo haholo ka boyena ha a bala le ho boha; bontsha kutlwisiso haellang mme o hlahisa le ho tiisa mehopolo ya hae ka sewelo; balla hodimo ka bolokolohi ka sewelo; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso ka sewelo.
- ngola le ho nehelana ka ditema tse nang le kgokahano le momahano ya dintlha kapa nepahalo ka sewelo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho ka tsela e lekaneng ka sewelo leha a bile a thuswa; bopa, feela ka ho thuswa, mehopolo ya motheo le dintlhakemo empa le yona e hloka tsepamo mme moelelo o nyotobetswa ke diphoso tse kgolo; bontsha bopaki bo haellang ba ho lekola botjha le ho hlaola diphoso leha tataiswa kgafetsa.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 12 moithuti ya bontshang phihlello eo e leng karolwana feela a ka:

- bua le ho nehelana empa, o bontsha kgokahano le manahano ya dintlha ka sewelo; bontsha kelohloko le ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha ka sewelo; mamela ka tshetshefo ka sepheo sa ho hlwaya le ho fihlela moelelo wa tlhahisoleseding ka sewelo mme o teana le bothata ha a sekaseka le ho hlalosa ditema le ha a bile a tataiswa; fetisa feela molaetsa wa motheo maamong a tlwaelehileng a dipuisano ka nako tse ding, empa ke ka sewelo a bontshang bolokolohi.
- fihlela moelelo, sekaseka le ho hlalosa ditema ka nepahalo ka boyena ka sewelo ha a bala le ho boha; bontsha kutlwisiso e haellang, mme o hlahisa le ho tiisa mehopolo ya hae ka sewelo; balla hodimo ka bolokolohi ka sewelo; bontsha ho ba sedi mehopolong fapaneng le dintlheng tse amang setso ka sewelo.
- ngola le ho nehelana ka ditema tse nang le kgokahano le momahano ya dintlha kapa nepahalo ka sewelo; ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho ka tsela e lekaneng ka sewelo; bopa, feela ka ho thuswa, mehopolo ya motheo le dintlhakemo empa le yona ha e ya tsepama mme moelelo o nyotobetswa ke diphoso; bontsha bopaki bo haellang ba ho lekola botjha le ho hlaola diphoso leha a tataiswa kgafetsa.

Kereiti ya 10

Kgato

2

Sekala

30%-39%
Phihlello eo e leng
karolwana feela
(E tswela pele)

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa dikarolo le ditlwaelo tsa dikarolo tsa puo ka sewelo, hape o etsa diphoso tse kgolo tse ngata; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswa le dibopeliso tsa ona ka sewelo le ha a fuwa tataiso kgafetsa; sebedisa feela dikarolo tsa dipolelo tse bonolo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla, mme o etsa diphoso tse ngata; bontsha bokgoni bo haellang ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswa.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka sewelo, mme o etsa diphoso tse kgolo; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswa le dibopeho tsa ona ka sewelo le ha a tataiswa; sebedisa feela dikarolo tsa dipolelo tse bonolo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla, hape o etsa diphoso tse ngata; bontsha bokgoni bo fokolang ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswe.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa le ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka sewelo, mme o etsa diphoso tse kgolo; hlwaya, fihlela moelelo le ho hlalosa meelelo le mesebetsi ya mantswa le dibopeho tsa ona ka sewelo le ha a tataiswa; sebedisa feela dikarolo tsa dipolelo tse bonolo mabakeng a tshebediso ya puo ya ka mehla, hape o etsa diphoso; bontsha bokgoni bo fokolang ba tshebediso ya thutapuo le tlotlontswe.

Kereiti ya 10

Kgato

1

Sekala

0%-29%
Phihlelo e haellang

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 10 moithuti ya
bontshang phihlelo e haellang a ka:

- bua le ho nehelana, empa feela ka dikgefutso tse telele le ka tsela e kgaokgaohileng haholo; bontsha kelohloko kapa ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlomphe ka bokgoni bo haellang haholo; thatafalla ke ho hlwaya, ho fihlela moelelo, ho sekaseka kapa hlalosa tlhahisoleseding ha a mamela ka lebaka la bokgoni ba ho mamela bo fokolang haholo; hlolwa ke ho nka seabo dipuisang ka ho phethahala ka baka la tlotlontswe le tsebediso ya puo tse haellang haholo.
- hlwaya, fihlela moelelo, sekaseka kapa hlalosa ditema ka sewelo haholo ha a bala le ho boha; sitwa ho bontsha kutlwisiso kapa ho hlahisa mehopolong ya hae le ho e tshehetsa; balla hodimo ka sewelo; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso ka sewelo haholo.
- sitwa ho ngola le ho nehelana ka ditema tse bontshang kgokahano le momahano ya dintlha kapa nepahalo; sitwa ho ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho ha a ngola le ho nehelana; hlahisa feela ditema tse hlohang moelelo ka lebaka la kutlwisiso e fosahetseng ya dihlooho le puo e fokolang; sitwa ho bontsha bopaki ba ho lekola mosebetsi botjha le ho hlaola diphoso, mme o hlolwa ke ho ntlafatsa mosebetsi wa hae le ha a fumantshwa tataiso e tswellang pele.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 11 moithuti ya bontshang phihlello e haellang a ka:

- bua le ho nehelana ka ditema empa feela ka dikgefutso tse telele le ka tsela e kgaokgaohileng; bontsha kelohloko kapa ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha ka bokgoni bo haellang haholo; hlwaya, fihlela moelelo, sekaseka le ho hlalosa tlhahisoleseding ka sewelo haholo ha a mamela ka lebaka la bokgoni ba ho mamela bo fokolang haholo; sitwa ho nka seabo di puisanong ka ho phethahala ka baka la tlotlontswe le tshebediso ya puo tse haellang haholo.
- hlwaya, fihlela moelelo, sekaseka kapa hlalosa ditema ha a bala le ho boha ka sewelo haholo; sitwa ho bontsha kutlwisiso kapa ho hlahisa mehopolong ya hae kapa le ho e tshehetsa; balla hodimo ka sewelo; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso ka sewelo haholo.
- sitwa ho ngola le ho nehelana ka ditema tse bontshang kgokahano le momahano ya dintlha kapa nepahalo; sitwa ho ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le sebopeho ha a ngola le ho nehelana; hlahisa feela ditema tse sa utlwisiseheng ka lebaka la kutlwisiso e fosahetseng ya dihlooho le tshebediso ya puo e fokolang; sitwa ho bontsha bopaki ba ho lekola botjha le ho hlaola diphoso mme o hlolwa ke ho ntlafatsa mosebetsi wa hae le ha a fumantshwa thuso kgafetsa.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

Qetellong ya Kereite ya 12 moithuti ya bontshang phihlello e haellang a ka:

- bua le ho nehelana ka ditema empa ka dikgefutso tse telele le ka tsela e kgaokgaohileng; bontsha kelohloko kapa ho sebedisa puo e bontshang ho ba sedi le ho hlompha ka bokgoni bo haellang haholo; hlwaya, fihlela moelelo, sekaseka kapa hlalosa tlhahisoleseding ka sewelo haholo ha a mamela ka lebaka la bokgoni ba ho mamela bo fokolang haholo; nka seabo dipuisanong ka ho phethahala ka sewelo haholo ka baka la tlotlontswe le tshebediso ya puo tse fokolang haholo.
- hlwaya, fihlela moelelo, sekaseka kapa hlalosa ditema ka sewelo haholo ha a bala le ho boha; sitwa ho bontsha kutlwisiso kapa ho utlwahatsa le ho tiisa mehopolong ya hae; balla hodimo ka sewelo; bontsha ho ba sedi mehopolong e fapaneng le dintlheng tse amang setso ka sewelo haholo.
- sitwa ho ngola ditema tse bontshang kgokahano le momahano ya dintlha kapa nepahalo; hloleha ho ngola ho ya ka baamohedi ba ditaba ba fapaneng, maikemisetso, maemo le dibopeho ha a ngola le ho nehelana; hlahisa feela ditema tse sa utlwisiseheng ka lebaka la kutlwisiso e fosahetseng ya dihlooho le tshebediso ya puo e fokolang; batla a sa bontshe bopaki ba ho lekola botjha le ho hlaola diphoso mme o bontsha ntlafatso mosebetsing wa hae ka sewelo haholo le ha a fumantshwa thuso kgafetsa.

Kereiti ya 10

Kgato

1

Sekala

0%-29%
Phihlelo e haellang
(E tswela pele)

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- hloleha ho utlwisisa kapa ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo, mme o bontsha feela kutlwisiso ya motheo ya mantswe a qalang/motheo le dibopeho tsa ona; sebedisa feela dipolelo tse sa tsamaelaneng le melao ya thutapuo mme o sitwa ho bontsha kutlwisiso ya thutapuo le tlotlontswa.

Kereiti ya 11

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa kapa ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka sewelo haholo, mme o bontsha feela kutlwisiso ya motheo ya mantswe a qalang/motheo le dibopeho tsa ona; sebedisa feela dipolelo tse sa tsamaelaneng le melao ya thutapuo mme o sitwa ho bontsha kutlwisiso ya thutapuo le tlotlontswe.

Kereiti ya 12

Ditlhaloso tsa Bokgoni

- utlwisisa kapa ho sebedisa dikarolo le ditlwaelo tsa puo ka sewelo haholo mme o bontsha feela kutlwisiso ya motheo ya mantswe a qalang/motheo le dibopeho tsa ona; sebedisa hangata dipolelo tse sa tsamaelaneng le melao ya thutapuo mme o sitwa ho bontsha kutlwisiso ya thutapuo le tlotlontswe.

LENANE LA MANTSWE LE TLHALOSO TSA ONA

akanya – ho lekanya taba kapa ntlha e itseng empa ho itshetlehuwe hodima tlhahisoleseding/dintlha tse itseng

akoronimi – lentswe le bopilweng ka ditlhaku tse qalang tsa mantswe a mang

baamohedi ba ditaba – ho hlalosa bohle ba amohelang ditaba/tlhahisoleseding ka ho bala kapa ho mamela seo sebui kapa mongodi wa tema a nehelanang ka sona

bathahaselli – batho ba nang le seabo kapa kgahleho ntlheng tse itseng haholo ya hore baithuti ba sebetsa ka tsela e jwang

boeletsa – ho boela o pheta/etsa ntho hape kapa ka makgetlo

boikgopotso – ke sengolwa se hlahiswang ka tsela ya tlaleho ha ho lekolwa kapa ho okola tsa bohlokwa feela ka ho hong ho itseng, e ka ba ho ikgopotsa buka e badilweng, filimi kapa ketsahalo, papadi ya kalaneng, esitana le ha e le eng kapa eng

bokgoni – ke seo moithuti a kgonang ho se etsa ka mora hore a ithute se seng se itseng

bolekanyetsi – tshebetso ya ho netefatsa ho bona hore mesebetsi ya tekanyetso, e seng e entswe e phethilwe e phethilwe ka tokaka ho latela dintlha tsa motheo tsa tekanyetso ka tshwanelo

botemengata – tsebo ya dipuo tse ding tsa tlatsetso ntle le tsebo ya puo ya lapeng

didumatshwano – ke mantswe a mabedi a nang le medumo e tshwanang, empa meelelo yona e fapane, jwaloka 'thaba' dipolelong tsena; re a *thaba* ha le sebeditse hantle dihlahlahlobong; re hlwele *thaba*

dikahare – tse fuperweng ka hare ho ho hong, e ka ba ka hare ho tokomane, buka, tema, jwalojwalo

dikala tsa ho lekanyetsa – ke mekgwa ya tshebetso, eo ho yona letshwao (jwalo ka a kapa b) kapa ntlha (jwalo ka 5/10 kapa 50%) le hlalotswang ka botlalo

dikala tsa tekanyetso tse supang dikgato (diruburiki) – ke mefuta ya dikala e supang dikgato tse supang kgolo e nang le mehato e fetafetanang, mme e bontshang matshwao a lokelang bonnyane ho fihlellwa kapa maemo a amohelehileng a pontsho ya ho fihlella se batlwang mokgeng o mong le o mong wa mosebetsi o lekolwang

dikgato – mehato e fapaneng e sebediswang ho supa maemo a tshebetso ao moithuti a leng ho ona, jwalo ka a sebediswang sekaleng sa tekanyetso se supang dikgato (ruburiking)

dinoutsu – dintlha tse itshetlehileng hodima taba e itseng, tse e hlakisang le ho e hlalosa ka botlalo

diphetho tsa ho Ithuta– ke tlhaloso eo ho nehelanwang ka yona e bolelang seo moithuti a lokelang ho se tseba, ho kgona ho se etsa kapa ho se fihlella kereiting e nngwe le e nngwe, mme di theilwe diphethong tse hlokolosi le diphetho tse ntshetsang pele le baithuti mme di ba dibuka tsa ho ithuta le ho rutatdibuka tse sedeswang ke matitjhere tataisa phethalatsong ya mesebetsi ya ho ithuta le ho ruta

ditema tsa mannete – ditema tse nang le mesebetsi e ka etswang kapa ho sebediswa e seng tse itshetlehileng dingolweng (jwalo ka makasine, ditaba tsa koranta, diphelelo ho tswa seyalemoyeng le thelebishene, dipapatso, dilebole tsa dihlahiswa diborutjhara tsa maeto, diforomo tsa semmuso, mehlala ya mangolo a nnete

ditema tsa mefuta e fapaneng ya dipuisano – ditema tse fumanwang mefuteng e fapaneng ya disebediswa, tse kang ditelevishene, difilimi, jj

ditshita – dintho tse sitisang hore tse tshwanelang ho etswa di se kgone ho etsahala

hlalosa moelelo – ho badisisa ka maikutlo le ka maikemisetso a ho fihlella moelelo o hlahiswang temeng

hlokolosi – ntho ya bohlokwa

hlwaya – ho qoholla ka boqhetseke ntho e nngwe ka hara tse ding

ho ba sedi – ho ela hloko ho se utlwise maikutlo a batho ba bang bohloko

ho hlaola diphoso – bokgoni ba ho elellwa ho hlwaya le ho ntsha diphoso tse teng temeng, mme di bile di lokiswa ka maikemisetso a ho ntlafatsa

ho boha – ho sheba/shebella kapa ho tadima setshwantsho/mofuta wa tema e sa ngolwang ka mantswa empa ho sebedisitswe setshwantsho jwalo ka khatunu, le ha e le foto kapa setshwantsho se jwang kapa jwang feela

ho ikutlwahatsa (boikutlwahatso) – ke tsebo le bokgoni ba moithuti ba ho hlahisa le ho tsebisahatsa mehopolo, menahano le maikutlo a hae ka tshwanelo le ka nepo le ka tsela eo basebedisi ba bang ba puo ba tlang ho kgona le ho utlwisisa seo a se buang kapa a se ngolang

ho ngola ka bolokolohi – ha baithuti ba fuwa monyetla wa ho ngola seo ba ratang ho se ngola ntle le hore ba tshwenyehe ka ho etsa diphoso. baithuti ba kgothaletswa ho ngola hangata ka moo ba ka kgonang ka teng

ho okola – ho bala tema ka pele ka sepheo sa ho fumana feela mohopolo/mehopolo e akaretsang seo moithuti a balang ka sona, jwalo ka ho lekola mehopolo ya sehlooho

ho ruteha – bokgoni ba ho bala le ho sebedisa tlhahisoleseding le ho ngola mabakeng a tse fapaneng. ke karolo ya bokgoni bo akaretsang ho etsa moelelo wa lefatshe la hae

ho tlodisa mahlo – ho bala tema ka ho mathisa mahlo ka hodimo, empa ka morero wa ho batla dintlha kapa tlhahisoleseding e itseng, jwalo ka ho tadima lebitso le itseng le nomoro ya mohala bukeng ya mehala

jakone (jargon) – puo e ikgethang e sebediswang mamemong a ikgethang a kang a kgwebo kapa porofeshene e itseng; ha puo ena e sebediswa ka tsela e sa tsotelleng bamamedi ba ditaba/babadi e ba e ama bao hampe.

ka nepo (accurately) – ho etsa ho itseng ka tsepamo e phethahetseng, ho se le phoso e nyenyane

ka nepahalo (correctly) – ho etsa ho itseng hantle, le ha ho sa tsepama hakaalo, feela e le ho batlahalang

katamelo /tshwano – phumaneho ya ho tshwana dinthong tseo hangata di bonwang di fapane

kelohlolo – bokgoni ba ho ipeha maemong a motho e mong, ho etsa se itseng ka kutlwelobohloko

kenyeletso ya bohle – tlhahiso ya maemo thutong ao ho ona ho kenyeletswang bohle mefuta yohle ya baithuti, ho kenyeletswa le ba nang le ditlhoko tse ikgethang jwalo ka baithuti ba nang le ditshita tse fapaneng tse ba sitisang ho ka ithuta ka tshwanelo le ka bolokolohi

kganyetsano – hlahiso ya mehopollo e mmedi e hanetsanang ka ho lekana

kgato – mosebetsi kapa bokgoni bo bontshang hore tsebo keya maemo a tlaase kapa a hodimo

kgetholla – ho hlahisa le ho bontsha phapano dipakeng /hara dintho tse ka ho totobatsa dintlha tse etsang phapano eo

kgohlano – tsela eo qaka e hlahellang ka yona dingolweng

kgokahano (coherence) – ketso ya ho hokela dipolelo, dinthla, mehopollo e fetang bonngwe ka sepheo sa ho hlahisa momahano

kgokahano – ke kamano e bopang hlahlolohanyo ya dikgopolo ebile e fana ka kopanyo ya temana seretswana

kgokahanyo – ke ntlhatheo ya sehlooho ya ho rala tlaleho ya kharikhulamo ya naha, e hloakang hore baithuti ba sebedise tsebo le bokgoni ho tswa tikolohong tse ding tsa ho ithuta kapa ho tswa dikarolong tse fapaneng tsa tikoloho e le nngwe ya ho ithuta bakeng sa ho ntshetsa pele mosebetsi le diketsahalo

lebotsi – ke leano le sebediswang puong moo sebui / sengodi se botsang potso ka sepheo sa ho ngoka kapa ho hohela baamohedi ba ditaba

leeme – tlwaelo ya ho ho kgetholla ntho e nngwe hara tse ding ka ntle le ho tadima dintlha hantle kapa ka tsela e nepahetseng

leetsisa – ke mokgabiso puo oo ho ona ho sebediswang medumop ya mantswa ho kgwephetsa meeelo ya ona, mme leetsisa le bopa ditshwantsho tse hlakileng tsa tseo ho buuwang ka tsona

lehokedi – lentswe le sebediswang ho kopanya mantswa, dipolelo le dipolelwana tse pedi

lekola – lentswe lena le sebedisitswe haholo ho bolela ho lekanya tshebetso ya moithuti kapa ho bona kgato eo a leng ho yona ka bokgoni le tsebo tseo a seng a di bokelletse

lenanetsamaiso la ho ithuta – ke tokomane e nehelanang ka tataiso ya ho ithuta le tekanyetso tse lokelang ho etswa nakong ya dilemo tse tharo Mokgahlelong waThuto le Thupello e Tswellang

lelatodi – lentswe le nang le tlhaloso e fapaneng ho lentswe le leng, mohlala: ho thaba > ho hlonama

lenanenetefatso – lenane la dintho tse hlokehang/tshwanetseng ho etswa kapa dintlha tse lokelang ho elwa hloko

lengolo la ntshetsopele ya thuto le thupello (dikolong) – ke lengolo la bopaki le bontshang hore baithuti ba atlehile ho fihlella dintlha kapa matshwao ao ka ona ho ka thweng ba atlehile thutong e itseng

lepata – ke mokgabiso puo oo ho ona moelelo o itseng o matlafatswang ka ho o latola jwalo kaha eka ho patwa seo e hlileng e leng sona, jwalo ka mona, “ngwetsi ya rona *e ne e sa ota* le kgale ha e fihla mona lapeng

letshwao – ntho e emang kapa e emelang ntho e itseng (mohlala: nonyana ke letshwao la kgotso)

letso – lentswe le fumanweng kapa ho hlaha ho tswa ho le leng kapa ho tswa motsong

maemo a tekanyetso – tsohle tseo moithuti a lokelang ho di tseba le ho kgona ho di etsa, tse kenyeleditseng bokgoni, tsebo, makgabane le tihadimo ya ditaba

maemo a tse ithutwang – tema efe kapa efe e hlahiswa le ho sebedisetswa maemo a itseng. Maemo ana a kenyeletsa maemo a batsi kapa a amang bophelo a ka mehla le mehla a itshetlehileng dintlheng tse amang tsa phedisano, tsa setso le tsa dipolotiki; lentswe lena le ka boela la bolela se tlang pele kapa se latelang lentswe kapa tema, mme se hlokoloisi moelelong

makgabane – dintle tse hlahang nthong kapa ketsahalong e itseng, mme ke ona a bopang tihadimo ya moithuti ya dintho le bophelo qetellong

malaporosimi (malapropizm) – tshebediso lentswe le fosahetseng polelong kapa temengsebakeng le nepahetseng

mantswekopane – ke mantswe a rarahaneng ka ho botjwa ka dikarolo kapa ditho tse ngata tsa puo, a jwalo ka mohlakalebitso, basebetsimmoho, motshehalefuma, tlotlontswe

melao – melao e tshwanetseng ho latelwa puong

metheo – dintlha tseo taba e itseng e itshetlehileng hodima tsona kapa mabaka a hlohleletsang taba eo

mmapele wa kelello/monahano – tsela ya ho sebedisa setshwantsho seo ka sona ho totobatswang dihloohwana tsa seo ho buuwang ka sona kapa seo ho ngolwang ka sona

moelelo o patehileng –

- ke tshebediso ya puo moo sebui se sebedisang puo e nngwe ho pata moelelo wa seo a se buang ka nnete
- tshebediso ya puo ka tsela ya ho akanya ho itseng empa ya sebedisang puo a sa topalla boikutlwahatsong ba hae

moelelo o ritsitseng – moelelo oo e seng wa sethato, empa wa bobedi oo lentswe le ka bang le ona.(jwalo ka mohlaleng ona, *Leleme* la Mpho la lapeng ke Sesotho)

moelelo wa sethato – moelelo wa mantlha oo lentswe le nang le ona, mme le o sebedisetswang (jwalo ka mohlaleng ona, *Leleme* la Mpho (setho as mmele) le tswile diso)

moelelo o otlohileng – tshebediso ya puo ka tsela eo moelelo o hlahellang ka ho otloloha, o hlakile ebile o topalletse

moelelo wa sebolelwa – moelelo wa sethato wa lentswe

mokgwa wa boinahanelo – mokgwa wa boinahanelo o sebediswang haholo ke baithuti dithutong tsohle ha ba akanya, qapa

mokgahlelo – ke nako ya dilemo tse tharo tsa ho ithuta, ho tloha kereiting ya leshome ho isa ho ya leshome le metso e mmedi

mokgwa – ke tsela eo mosebetsi o etswang ka yona

mokgwakatamelo – ke mokgwa le tsela ya ho ruta o kenyeleditseng mawa a hlophisitsweng ka tatellano le ka tshwanano jwalo ka ho tadima diphetho tse lokelang ho fihlellwa, moithuti eo e leng yena ya bohareng ba diketsahalo tsa ho ruta le ho rutwa, j.j

mokotaba – sehlooho seo motho a ngolang, ho bua kapa ho nahana ka sona

momahano (cohesion) – ketso ya ho hlahisa tshwarahano ya mehopollo e hlahamanang ka tatellano e tsamaellalang ka ho phethahala hoo e hlahisang moelelo(thlalohanyo) o utlwahalang ka phethahalo

mopeletotshwano – ke mantswe a mabedi a peletwang ka tsela e tshwanang, empa a fapana ka modumo le moelelo. phapano e itshetlehile haholo hodima modumo, jwalo ka ho ana, taba le taba, mohlala: *Taba* ya hore Samina o imme ya nyarosa Kgwapo mmele. Moriri wa Kgwapo o ne o se o qadile ho *taba* ho supa kgolo ya hae

moralo – sebopeho se sebediswang ha ho ngolwa ditema tse fapaneng

Moralo wa ho qetela (final draft) – seo moithuti a se hlahisang mohatong o etellang pele hohato wa tlhahiso sehlahiswa se phethetsweng

morethetho – mantswe a tshwanang ka qapodiso a phethwaphetwa

morumo – mantswe kapa mela ya thothokiso e qetellang ka medumo e tshwanang ho kenyelletswa didumannotshi

motapo – puo kapa mokgabisapuo o seng o sebedisitswe haholo hoo moelelo o seng o tapile kapa o se o sa utlwahale hantle hakaalo

mothofatso – sebopuwa kapa ntho eo e seng motho e fuwa semelo sa botho

neanotaba – ho akaretswa boiqapelo/bonono bohle bo phuthetsweng ho tse neng di phetwa ka neheletsano ya molomo mehlang ya bohloholo – ka hona re ka re ke dingolwa tsa setso tseo ho thweng ke *'folklore'* ka senyesemane

nehelano – ke seo moithuti a nehelanang ka sona ka phaposeng e le seo a lokelang ho hlahlojwa hodima sona, e ka ba se ngotsweng kapa seo a nehelanang ka sona ka puo ya molomo

ngolophelo ya mong ka e mong – ke pale e buang ka bophelo ba motho ya itseng, mme e ngotswe ke motho osele kapa ya ka thoko feela

ngolophelo ya mong ka boyena – ke sengolwa se buang ka bophelo ba mong, empa se ngotswe ke yena ka sebele sa hae

ntlhakemo –

- ntlha eo mmui/mongodi a e emelang le ho e tshehetsa ka mabaka dipuisanong/bongoding.
- qeto eo moithuti a e etsang mabapi le hore o tla pheta ditaba tsa hae a le boemong ba mmui kapa ba mmuuwa

poeletso – ke mokgabiso puo o fumanwang hangata dithothokisong moo sethokisi se etsang phetapheto ya modumo/medumo e itseng moleng, jwalo ka poeletso ya didumannotshi (*asonense*) kapa ho phetwaphetwa ha didumammoho (*alethereishene*) qalong esitana le hara mantswa

poeletso modumo – phethaphetho ya medumo ya didumammoho tse qalang tse tshwanang ka tatellano

polelo –

- **sebopeho sa polelo** – tsela eo polelo e bopilweng ka yona ka tshebediso ya mabopi a fapafapaneng a kenyelleditseng dikarolo tse fapaneng tsa puo, dikapolelwana, dipolelwana (polelwana kutu le tse ding) - dipolelonolo, dipolelotswako/kopane le dipolelomararane di bopilwe ka mabopi ana
- mefuta ya dipolelo – mefuta e fapafapaneng ya dipolelo tse fumanwang puong, tse kang dipehelo, dipotso, ditaelo, tse sebopehong sa tatolo jj.
- dikarolo tsa dipolelo – dikarolo tse fapaneng tse fumanwang sebopehong sa polelo, tse kang moetsi, ketso. moetsuwa, katoloso jj.

polelokopane (compound sentence) – polelo e nang le moetsi kapa ketso tse fetang bonngwe

polelomararane (complex) – polelo e bopilweng ka dipolelwana tse fetang bonngwe tse itshetlihileng ho polelo e jereng moelelo wa sehlooho

phapano – ho se tshwane kapa ho fapana ho teng dipakeng tsa dintho/dintlha tse itseng

phelekanyetso – ke ho se utlwahale hantle ha polelo kapa ho ipha meelelo e fetang bonngwe ha yona ka lebaka la tshebediso e bohlaswa ya mantswe kapa ya matshwao a puo

phetelo – ho ngola kapa ho pheta pale ka tsela e supang kgokahano le tatellano ya diketsahalo

phuputso – thuto ya ho fumana dintlha tse ntjha le ho fumana tlhahiso leseding ka thuto ke hore ho etsa dipatlisiso

popeho – ho pheta/ bolela taba kgetlo la bobedi kapa la boraro

porofaele ya moithuti – rekoto-kakaretso ya moithuti, ho kenyelletswa tlhahiso-leseding ka yena

potefoliyo – faele ya moithuti ka mong e jereng mosebetsi wa moithuti

potsotherisano – puisano pakeng tsa batho ba babedi kapa ho feta, e mong a botsa ha e mong a araba

puisano ya dihlotshwana – ke dipuisano tse etswang ka dihlotshwana moo ho lokelang mme ho tshohlwa taba e itseng

puisano le ho botsana dipotso sefahleho ka sefahleho – ke monyetla o etswang hore baithuti ba dule le ho buisana ba tadimane mahlong moo sebaka se etswang sa ho botsa dipotso le ho di araba, jwalo ka ha ho etswa ha motho a ile ho batla mosebetsi

puo e hlohleletsang – puo e susumeletsang mmadi/momamedi ho etsa ho itseng kapa ho nka qeto e itseng, jwalo ka puo e sebediswang dipapatsong kapa e sebediswang ke boradipolotiki

puo e hlohleletsang e sena bonnete – puo eo mmui a e sebedisang ka bohlale ho hlohleletsa bamamedi mme e se na bonnete

puo e kgethang lehlakore – puo e nang le tshekamelo e itseng kapa e kgethollang

puo e lahlehisang – puo e nang le tshekamelo e itseng empa e lahlehisang ka sepheo

puo e susumetsang – puo e tsosolosang maikutlo a matla kapa e fehlang maikutlo

puo e sebediswang ho bua ka thuto ya puo – puo e sebedisang tlotlontswe, leetsi, poloto, lebitso, lehlalosi j.j

puo e sebediswang ho hlalosa puo – puo e sebediswang tikolohong ena ya ho ithuta – dipuo – e sebedisa tlotlontswe e hlalolang puo e sebediswang thutong ena, e jwalo ka “moelelong,, “ setaele,, “poloto,, “puisano,, le mantswe a mang a mangata

puo ya bohlae – puo eo ho yona moelelo wa sethatho wa tshebediso ya puo o ritsitseng hoo ho seng ho hlahella moelelo o motjha. Mohlala ngwana enwa ha a nka fatshe, o futsitse

puophetelo – ke puo e buuwang ke sebui ha se pheta ka mantswe a sona puo e builweng pejana ke motho e mong

puo e thekenikale – puo e ikgethang, e sebediswang dithutong kapa mesebetsing e itseng; hangata tlotlontswe ya teng ha se ya puo ya ka mehla e tlwaelehleng (mohlala: webo ya bhomputara)

puotlwaelo – puo e sebediswang ha ho buisanwa feela ho sa sebediswe mantswe a loketseng

puotswako – puo eo e seng ya semmuso e sebediswang ke sehlopha sa batho jwalo ka ha ho sebediswa mantswe a dipuo tse ding puong (puo ya setsotsi)

puo ya lapeng – ke puo ya pele e akaretsang tikoloho eo moithuti a holelang ka hara yona, e leng ka lapeng le/kapa motseng wa habo, mme ke yona ya pele eo a ithutang yona. ha ho kgoneha puo tse fetang bonngwe di ka sebediswa ka tsela ena, hona ho bolela hore baithuti ba bang ba ka ba le puo tsa lapeng tse fetang bonngwe

puo ya ho ithuta le ho ruta – ke puo e sebediswang haholo tikolohong e itseng ya ho ithuta le ho ruta. baithuti ba bang ba ithuta le ho rutwa ka puo ya tlatsetso (eo e seng puo ya bona ya lapeng)

puo ya maikutlo – puo e nang le tshusumetso kapa tlhohlelletso ya maikutlo a matla haholo

puo ya sehlotshwana se itseng – puo e sa phethahalang hantle hakaalo ka tlotlontswe ya teng e sa tlwaelehang, mme e buuwang ke batho ba korolwana e itseng

puo ya tlatsetso – puo e nngwe eo moithuti a ithutang yona ntle le puo ya hae ya lapeng

qatsohiso – ke bonono kapa bokgeleke bo sebediswang ho hlakisa moelelo ka tsela ya ho etsa hore se neng se ke ke sa eellweha kapa sa hatelleha, se hatellehe kapa se qatsohe

sehalo – paterone ya ho phahama le ho nyoloha ha lentswe e nang le seabo moelelong wa polelo

sehlahiswa se phethetsweng (final product) – sephetho se hlahiswang ke moithuti qetellong ka mora hore a hlahise meralo ya pele e fapafapaneng mme se se hlaotswe diphoso tse neng di le teng se se se phethahetse

sehlohlolo – karolo (haholo sengolweng) e hohelang, e thabisang ebile e na le tshusumetso e matla eo hangata e atamelang ho ya pheletsong ya ditaba

sekaseka – mokgwa wa ho lekola ka botebo e le ho tshwaya diphoso tseo e bang di hlahella diketsahalong

semorafe/bomorafe – dintlha tse amanang le morafe jwalo ka: mesebetsi, dipuo, tumelo, ekonomi, boitshwaro j.j

semmuso – ntho e ka tlasa taolo ya molao

sephetho – ditlamorao tsa ketsahalo

sesosa – se fanang ka tlhahiso ya ketsahalo kapa mabaka

setefikeiti – lengolo la bopaki leo moithuti a le fumanang qetellong ya mokgahlelo wa ntshetsopele ya thuto le thupello

tekanyetso e tswelang – ke lewa le sebediswang tekanyetsong leo ka lona ho hlahiswang qeto e hodima ho ithuta ha moithuti ho itshetlehuwe hodima diketsahalo tse fapaneng tsa tekanyetso, le mesebetsi e entsweng ka dinako tse fapaneng nakong ya ho ithuta

tekanyetso/ ho lekanyetsa – ke hlahlobo e nang le dikgato tse tswelang pele eo ka yona ho bokellwang le ho toloka bopaki ba tshebetso ya moithuti e le hore ho tle ho nehelanwe ka qeto e hlahosang bokgoni ba hae ha bo bapiswa le Maemo a Tekanyetso

tekanyetso e ribollang ditshita tsa ho ithuta – e sebediswa ho sibolla mathata a ho ithuta a baithuti

tekanyetso ya motheo – ke hlahlobo e sebeditswang ho totobatsa seo baithuti ba seng ba ntse ba se tseba mmoho le bokgoni ba bona. e thusa titjhere ho rala mesebetsi ya ka phaposing mmoho le lenane la ho ithuta

tekanyetso e etswang qetellong – e nehelana ka kakaretso ya setshwantsho se phethahetseng sa bokgoni ba moithuti kapa tema eo a seng a e entse nakong efe kapa efa

tekanyo – sena se bolela tlhaloso eo ho nehelanwang ka yona e supang boholo boo mosebetsi kapa tema e bo kenyeletsang kapa e bo akaretsang

tema – mofuta ofe kapa ofe o reretsweng ho balwa kapa ho bohuwa wa se ngotsweng kapa se setshwantshisitsweng

tema e bohuwang – mofuta wa tema e sa ngolwang ka tshebediso ya mantswa, empa ho sebedisitswe setshwantsho/ditshwantsho feela kapa ho sebedisitswe bonono ba matsoho (ho rala) bo itseng feela ho ka fetisa molaetsa o itseng

tema tsa nnete – tema tse sebediswang bophelong ba nnete (jwalo ka: dimakasine, dikoranta, dipapatso, diforomo, mangolo)

temana – karolwana ya se ngotsweng temeng e kang eo re e fumanang thothokisong (*verse*), ha ka nako e nngwe le sebedisitswe ho karolwana ya se ngotsweng, jwalo ka ha ho ngolwa moqoqo

thesorase – buka ya mahlalosannngwe le malatodi, e bontshang mehopollo e tshwanang le e sa tshwanang

thoholetsa – ho ananela/rorisa ka mokgwa wa ho opa diatla kapa ka puo ya molomo

thutapuo/kwahollopuo – ka sena ho bolelwa thuto ya **sebopeho sa puo**; ho kenyeleditswe qapodiso le sebopeho sa mantswa (popontswa), sa dipolelo (popopolelo), ho kenyeleditswa ditho/dikarolo tsa puo ka mefuta ya tsona, mmoho le ditlwaelo, melawana le tshebediso ya puo ka kakaretso

thuto – se rutwang e le karolo ya kharikhulamo dikolong

thuto e phahameng – thuto eo moithuti a e fumanang kamora ho feta kereiti ya 12

tjhadimo – tshupo e itseng e bontshang boitshwaro bo totobatsang maikutlo a itseng a motho

tlaleho ya bokgoni le phihlelo – ke tsela eo setjhaba kantle se tsebiswang ka tshebetso ya baithuti ka teng, ha bopaki bo seng bo bokelleditswe le ho tolokwa

tshwaelo – sehlooho kapa tshwaelo e hlahellang hodimo kapa tlaase mahlaseding, ditshwantshong

tshwanelano/ nepahalo – puo ha e nepahetse e lokile ho tswa dikahareng tsa ka moo e sebediswang ka teng, mohlala: ho bitsa motho mohlomphehi selo ho lokile ho e na ho mmita moshanyana selo ho tswa maamong ao a tla beng ale ho oona nakong eo

tswelopele/ kgatelopele – ke ntlhatheo ya ho qala ya moralo wa tlaleho ya kharikhulamo ya naha, e etsang hore baithuti ba hodise bokgoni le kutlwisiso ya bona ka hanyane, ka botebo, le ka tsebo e phatlalletseng sehlopheng/ kereiting e nngwe le e nngwe